

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE LITERE**

LUCRARE DE DISERTAȚIE

Coordonator științific:

Lect. univ. dr. CZÉGÉNYI Dóra

Absolvent:

ANDRÉ Mária Irén

Cluj Napoca

2020

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ

Contextele cunoștințelor teoretice și practice referitoare la plante
– cunoștințele și transferul de cunoștințe în Lunca de Jos –

Coordonator științific:

Lect. univ. dr. CZÉGÉNYI Dóra

Absolvent:

ANDRÉ Mária Irén

Cluj Napoca

2020

BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR NÉPRAJZ ÉS ANTROPOLÓGIA INTÉZET

A növényismeret és növényhasználat kontextusai
– tudás és tudástranszfer Gyimesközépleken –

Témavezető tanár:

Lect. univ. dr. CZÉGÉNYI Dóra

Hallgató:

ANDRÉ Mária Irén

Cluj Napoca

2020

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	6
1. A növényekről való beszélés (formális/szituációs) kontextusai	8
1.1. A gyűjtés	9
1.1.1. A gyűjtés helyszíne.....	9
1.1.2. A gyűjtés módja.....	11
1.2. A könyvtári rendezvények	12
1.2.1. A helyi nőegylet (könyvtári) találkozója	12
1.2.2. A gyimesközéploki dōTERRA-s bemutató	14
1.3. A gyógynövénytúra	16
1.3.1. A gyógynövénytúra szervezői és tematikája	16
1.3.2. A gyógynövénytúra helyszíne és módja.....	19
1.3.3. A gyógynövénytúra résztvevői és a résztvevői visszajelzések.....	19
1.4. A növényekről való beszélés relevanciája	21
1.4.1. Motivációk és szándékok	21
1.4.2. Narratív stratégiák	25
1.4.3. Növényismeret és növényhasználat.....	28
2. Bilibók Ildikó kéziratós füzet, mint a tudástranszfer lehetséges kontextusa	30
2.1. Életút és gyógyítóná válás.....	31
2.2. A kéziratós füzet struktúrája és tartalma	35
3.3. A kézirat összegző elemzése	49
3. Három generáció ismeretei a tudástranszfer tükrében	52
3.1. Örökölt népi tudás – homogén generációs ismeretek.....	53
3.2. Külső hatások – eltérő ismeretek és tapasztalatok	61
Következtetések	63
Hivatkozott irodalom	66
MELLÉKLET	73

1. Interjúszövegek	73
1.1. Interjúszöveg	73
1.2. Interjúszöveg	80
1.3. Interjúszöveg	83
1.4. Interjúszöveg	86
1.5. Interjúszöveg	87
1.6. Interjúszöveg	89
1.7. Interjúszöveg	91
1.8. Interjúszöveg	92
1.9. Interjúszöveg	94
1.10. Interjúszöveg	101
1.11. Interjúszöveg	104
1.12. Interjúszöveg	107
2. Bilibók Ildikó kéziratos füzet	111
FÜGGELÉK	112
A. Táblázatok jegyzéke	112
Táblázatok	112
B. Fényképek jegyzéke	119
Fényképek.....	121

Bevezetés

Dolgozatomban a szóbeliség és az írásbeliség kommunikációs regisztereiben megjelenő növényismeret és növényhasználat kontextusait kívánom részletesen tárgyalni. Kutatásom helyszíne Gyimesközéplek.¹ Disszertációm három nagy egységre tagolódik, amelyeken keresztül az olvasó a növényismeretet és a növényhasználatot, mint a tudástranszfer lehetséges szegmenseit ismerheti meg.

Dolgozatom első részében három, a növényismeretet és növényhasználatot sajátosan implikáló gyimesközépleki rendezvényt ismertetek és tárgyalok. A 2018 őszén szervezett keretek között lezajlott két könyvtári rendezvény – egy nőegyleti találkozó, illetve egy dőTERRA-s bemutató –, valamint a 2019 nyarán sorra került gyógynövénytura kapcsán a következő kérdésekre keresem a választ: (1) Milyen motivációi vannak a növényekről való beszélésnek?; (2) Milyen nyilvánosság előtt és hogyan zajlik?; (3) Milyen narratív stratégiái azonosíthatók be?; (4) Milyen relevanciával bír, illetve hogyan ítélődik meg? A növényekről való beszélés helyzeteiként azonosított események kapcsán, amelyek egyszersmind a tudástranszfer² lehetséges alkalmaként tételveződnek, arra is kitérek, hogy miként fér meg egymással, hogyan egészíti ki egymást a hagyományos növényismeret és növényhasználat a kívülről érkező, így a helyitől eltérővel. A növényekről való beszélés motivációit és szándékait is felfedő narratív stratégiák behatóbb elemzése során mindenekelőtt a szervezőkkel és a résztvevőkkel készített interjúk szöveganyagára³ alapozok.

A növényekről való beszélés három különböző kontextusaként ismertetett esemény⁴ hasonló szervezettsége és tematikája ellenére a növényismeret és növényhasználat eltérő szegmenseire és különböző lehetőségeire világít rá. A térben, időben és résztvevőkben

¹ Rom. *Lunca de Jos*. A havasi szórványtelepekből álló, egykor Csíkszékhez tartozó település, jelenleg Hargita megyéhez tartozik. (Szabó M. A. 2003/2018. <http://szabo.adatbank.transindex.ro/> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 21.)

² A 'tudásátvitel' jelentésű kifejezés, értelmezésemben, az 'átadás'-t és az 'átvétel'-t is magába foglalja. A tudástranszfer fogalomnak a filozófiai gyökerektől a mai, kognitív szemléletig ívelő jelentés- és használatotörténeti áttekintését lásd: Molnár Gy. 2002., a generációk közötti kommunikáció és tudástranszfer sajátosságait illetően pedig: Dobos Cs. 2016.

³ Lásd: *Mellékletek. Interjúszövegek*.

⁴ Habár egy, a korábbi falunapból kialakított, ezidáig két alkalommal megszervezett *Vadvirág Ünnepségek* kapcsán a szervezővel (Ambrus Róberttel, a helyi kulturális referenssel) is készült interjú (2019.01.10.), kizárólag a rendezvény nevébe (emblematikusan) beemelt terminus alapján ez az egynapos közösségi program nem illeszkedik a kifejezetten növényeket tematizáló rendezvények sorába, így nem is kerül tárgyalásra.

eltéréseket mutató rendezvények olyan sajátossággal bírnak, amelyek a növényismeret és növényhasználat témakörének sokszínűségét is visszaigazolják.

Dolgozatom második részében egy gyimesközéploki népi gyógyászattal⁵ foglalkozó asszony – Bilibók Ildikó – gyógyító hatású növényeket és orvosló eljárásokat tartalmazó kéziratát mutatom be. A 2020 tavaszán beszerzett kézirat és a szintén ebben az időszakban készült interjúk anyagára alapozva a kézirat tartalmának és szerkezeti felépítésének bemutatásán túl a füzetben megjelenő textusok elemzésére is vállalkozom. Érdeklődésem főként a kéziratban megjelenő tudás mennyiségére és minőségére, annak lehetséges forrásaira és a gyógyító hatású növények, illetve -eljárások felé irányult. Bilibók Ildikó személyisége és gyógyítónak válása kapcsán arra is reflektálok, hogy a hagyományos népi gyógyászat és az alternatív gyógymódok hogyan hatnak egymásra és ez a kölcsönhatás milyen eredményeket von maga után.

A harmadik egységben Bilibók Ildikó családjánál megmaradva három generáció népi orvosláshoz való kapcsolódását vizsgálom. Bilibók Ildikó édesapja Bodor István⁶ és fia Bilibók Bálint⁷ a gyimesi népi orvoslásban szerzett tapasztalatuk mellett gazdag növényismeretre tettek szert, amely nemzedékről nemzedékre hagyományozódott. A dolgozat ezen szegmensében a családot, mint a tudástranszfer alapvető közegét vizsgálom. Bodor Istvánnal 2019 elején készítettem interjút, amely sajnos az egyetlen, mivel szintén ez év tavaszán elhunyt. Erre az interjúanyagra alapozva fogalmazom meg téziseimet. Unokája Bilibók Bálint részéről a járványhelyzetre való tekintettel írásos formában kaptam választ a kérdéseimre. A három generáció ismereteit vizsgálva arra fókuszálok, hogy a hagyományos népi tudás mennyire tekinthető homogénnek, illetve ezt a tudást milyen külső befolyásoló tényezők alakítják. Arra is kitérek, hogy milyen hatások következményeként alakul a családból hozott tudás és ez miként jelenik meg a hétköznapi életükben, munkásságukban.

⁵ „A szakirodalomban váltakozva használják a *népgyógyászat*, *népi orvoslás*, *népi gyógyítás* és újabban az *etnomedicina* kifejezéseket a terület megnevezésére. Azért tartjuk ezek közül a legmegfelelőbbnek a gyógyítás elnevezést, mert ez kifejezi a régi falusi életforma jellegzetes öngyógyító gyakorlatát, szemben a hivatalos orvoslással és tudományos gyógyászattal. A népi gyógyítás a hagyományos köznapi kultúra részeként működött. A köznapiság fontos kritérium itt, hiszen régen szinte minden családban volt valaki, többnyire az asszonyok, akik ismerték a népi gyógyító tudásnak legalábbis egy jelentős részét. Természetesen minden közösségben voltak gyógyító specialisták is.” (Hoppál 1990.)

⁶ Bodor István (1940–2019) gyimesközéploki csontkovács, kenőember.

⁷ Bilibók Bálint (szül. 1995.), Bilibók Ildikó fia, gyógy- és sportmasszőr. Tanulmányait Budapesten a Semmelweis Egyetem Nemzetközi Masszázs Akadémián végezte.

Egy korábbi dolgozatomban⁸ ugyan tárgyalásra kerültek olyan növényismereti (pl. etnobotanikai) és növényhasználati (pl. etnomedicinai) vonatkozású adatok, amelyek alapján a növényekről való beszélés alkalmi és a növényekről (valamiért, valahogyan) beszélő emberek is kirajzolódtak, de ezen vonatkozások részletezésére akkor nem tértem ki. Az egykori kutatás során, hangsúlyosan egy korosztály – a gyimesközéploki Majláth Gusztáv Károly Általános Iskola nyolcadik osztályos tanulóinak – éppen kiépülő növényismeretének a feltérképezése közepette azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a szűk család határain, illetve az iskolai környezeten túl is léteznek olyan beszédmódok a növényekről, amelyek a lokális beszélőközösség nyilvánosságába be- és kiépülve folynak.

A lokális közösségben már nem csak a tradicionális tudás van számon tartva – ezt példázzák a dolgozatban tárgyalásra kerülő rendezvények és a három generáció ismereteinek vizsgálata is –, hanem más alternatív tudásformák is megjelennek, amelyek egy másik, a gyimesitől eltérő kultúra részei, így a tárgyalásra kerülő témák eltérően a helyi hagyományos tudástól, értelemszerűen egy másfajta szemléletet is tükröznek. Ez a szemlélet azt a tudást nyomatékosítja, amely az emberi szervezet számára idegen és kártékony kemikáliákkal szemben a gyógynövények etnomedicinai fontosságát emeli ki.

1. A növényekről való beszélés (formális/szituációs) kontextusai

„Azt hiszem, a narráció iránti érdeklődésünk része a világban való létezésünk módjának.”

(Keszeg 2002: 6.)

A kutatás helyszíne a már fentebb is említésre került, illetve a címbe is beemelt Gyimesközéplok. Mivel a helység részletes bemutatására már a szakdolgozatomban⁹ sor került, most kizárólag azon kontextusok bemutatására vállalkozom, amelyek a növényekről való beszélés legmarkánsabb terét és idejét képezik, így az interjúk, a könyvtári rendezvények, majd a gyógynövénytúra kerül tárgyalásra.

⁸ A kolozsvári BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében 2018 nyarán megvédett szakdolgozatomat illetően lásd: André 2018.

⁹ André 2018: 7–16. (Lásd a *Lokális előtörténetek és regionális tapasztalatok nyomában* című első fejezetet.)

1.1. A gyűjtés

1.1.1. A gyűjtés helyszíne

Ismert számunkra, hogy a különböző terekhez különböző narratív stratégiák kapcsolódnak, így például a templomban, könyvtárban, egyetemen, szórakozóhelyen más-más nyelvi eszközöket alkalmazunk. Megfigyelhető ez az általam vizsgált három rendezvény helyszínei esetében is. A Mihók Edit helyi könyvtárossal készített interjúk helyszíne a gyimesközéploki könyvtár volt, míg a gyógynövénytúra bemelegítő beszélgetése, illetve az interjúk készítése is egy vendéglő előadótermében készült. Egy harmadik színtér – bár útvonalként helyesebb említenünk – a gyógynövénytúra helyszíne. De miben térnek el egymástól a helyszínek és ez miért fontos a narratív stratégiák vizsgálatának szempontjából?

A könyvtár, mint tér a tudást őrző dokumentumok tere, az a hely, amely időtlenséget kínál a közösség minden tagjának. Egy olyan hely, amelyben tartózkodva tudatában vagyunk annak, hogy mennyire keveset tudunk és mennyire sokat tanulhatunk még. Talán ez az oka annak, hogy a könyvtárban való tartózkodás során elcsendesülünk, alázattal és kíváncsisággal várjuk a következő kalandot. A könyvtár, ilyen értelemben a tudástranszfer helye is, ahol saját igényeinkhez és érdeklődésünkhöz mérten választjuk ki a könyveket. Ilyen módon maga a könyv – a tudás materiális megnyilvánulása – lesz számunkra a tudásközvetítő, míg mi olvasók vagyunk az átvevők. Ebben az esetben, mivel egy rendezvényről beszélünk, a tudástranszfer ember és ember között történik, ez azonban nem változtat azon, hogy miként viszonyulunk a könyvtárhoz, annak térhasználatához. A könyvtár tehát ebben szituációban a tudás és a tudástranszfer helye is. Az itt megtartott dōTERRA illóolajokról való beszélgetés összekapcsolta a kívülről érkező tudást a helyi ismeretekkel, és ami még fontosabb elindította a helyi hagyományos tudásra való reflektálódás folyamatát.

A könyvtár, mint a gyűjtés helyszíne lehetőséget adott arra, hogy interjúalanyommal fellapozzuk a növényekről szóló könyveket, így nem csak a közvetlen – ember és ember közötti – tudástranszferről beszélhetünk, hanem egyazon időben közvetett tudástranszferről is, hiszen a fellapozott könyvek is a tudás közvetítőiként szolgáltak.

A gyógynövénytúra bemelegítő előadása, majd később az interjúk helyszíne is a gyimesközéploki Csillag Panzió előadóterme volt, amely egy másfajta térhasználatot jelentett. A

panzió előadóterme leginkább különböző családi-, közösségi ünnepek színtere, amely a könyvtárhoz képest szabadabb verbális megnyilvánulási formákat feltételez. Ez a tér tehát ebben az esetben többféle módon felfogható. Értelmezhető helyi közösségi rendezvények helyszínéként, a túrát megelőző előadás helyszínéként, továbbá az interjúk készítésének helyszínéként egyaránt. Voltaképpen egy szociális térről beszélünk, ahol tematikától függően különböző érdeklődésű csoportok jelennek meg, ilyen értelemben a tér egy közösség vagy csoport kialakulásához és megerősödéséhez is hozzájárul, ahogyan ez jelen esetben is történt.

A harmadik helyszín – melyet inkább útvonalként említhetünk – a Csillag Panziótól a gyimesközéploki vasútállomáson és a Csillag Fafeldolgozó Üzem udvarán át vezető útvonal. Itt elsősorban – mivel gyűjtési helyszínről beszélünk – arra reflektálhatunk, hogy a szabad tér miként rendez át egy eseményt. Hogyan alakítja át a szabad tér egy csoport szerveződését? Hogyan viszonyulnak ebben az esetben a résztvevők a térhez és egymáshoz?

Tapasztalataim és megfigyeléseim alapján, arra a konklúzióra jutottam, hogy a nyílt tér – amely növények tere is egyben – szabadságérzetet ad a résztvevőknek, megszűnnek a térbeli korlátok. Megfigyelhető volt, hogy a résztvevők szabadabban beszéltek, gesztikuláltak és gyakoribbak voltak a kérdések a túravezető irányába. Egyfajta önszerveződés volt észlelhető, amelyben a közvetlenség volt az alapvető tényező. Egy másik elemi szempont, hogy a túra nem csak elméleti, hanem gyakorlati síkon is zajlott, azaz nem csak a növényekről gyűjthettek információkat a jelenlevők, hanem magát a növényt is begyűjthették, elsajátíthatták felhasználhatóságának lehetőségeit, illetve a növény élőhelyének sajátosságait is megismerhették. A nyílt tér a növény mint materiális, fizikai anyag közvetlen megtapasztalhatóságát nyújtotta.

A szabadban történő túra során a környezeti hatások is alakították a térhasználatot. A viszonylag rövid séta idején tűzött a nap, fújt a szél, zuhogott az eső. Ezek a környezeti tényezők befolyásolták azt, hogy ebben a szabad térben, hogyan és hová szerveződnek a résztvevők.

És végső soron „A szöveg mindig kommunikációs teret alkot meg, amelyben több, de legalább két személy kapcsolatba kerül egymással.” (Keszeg 2004: 9.) Keszeg Vilmos megállapítására reflektálva a korábbiakban említett három térre tehát nem csak mint a rendezvények helyszíneire, hanem mint a narratív kontextusok kommunikációs tereire is gondolhatunk, hiszen ezekben a terekben a beszélő és hallgató jelenlétével megvalósul az interakció, az értelmezés és válaszadás folyamata.

1.1.2. A gyűjtés módja

Az interjúhelyzetekre formális módon került sor, előre egyeztetett beszélgetések során történt meg az információgyűjtés. „A közlés, a beszéd, a szöveg *esemény* a beszélő és hallgató számára. Az egyén olyan műveletek elvégzésével vesz részt benne, mint a válasz szövegek formájában való létrehozása, a szöveg interpretálása, az elhangzottakra való válaszadás.” (Keszeg 2004: 9.) Az interjúhelyzet az interakciónak a megteremtése, a kérdező és a kérdezett/válaszadó között zajlott, amely egy központi szálon futó téma köré szerveződött.

A gyűjtés során mindegyik rendezvény esetében a félig strukturált interjú módszerét alkalmaztam. A interjúalanyoknak szóló főbb kérdéseimet előre összegyűjtöttem, amelyek segítségemre voltak a beszélgetések vezetésénél. „Minden narrációnak egy helyzeten belül van szándéka, a szöveg megszerkesztése ezt a szándékot szolgálja egy narratív program által.” (Keszeg 2011: 22.) Jelen esetben az interjúalanyok voltak a narrátorok és az általuk elmesélt narratívák célja elsősorban a kérdéseimre való témaorientált válaszadás, amelyek kiemelten a személyes tapasztalatokra és véleményekre alapozva fogalmazódtak meg.

Az interjúk helyszíne és ideje minden esetben előre egyeztetett volt a célszemélyekkel. Míg a helyi könyvtárossal készített interjúkat csak hangfelvevőre rögzítettem, addig a gyógynövénytúrát megelőző előadáson és a gyógynövénytúrán egyaránt jegyzeteket készítettem, mivel ezek rögzítésére nem kaptam engedélyt. A második esetben az információrögzítés jóval nehezebbnek-, de végső soron sikeresnek bizonyult. Ebben az esetben a beszélés, továbbá a nem beszélés is részét képezi a jelentésnek, a beszélő határokat szab, az információhoz való hozzájutás engedélyezett, csupán rögzítésének módjához kapcsolódtak feltételek.

A gyógynövénytúrán a gyűjtés módja kiszélesedett, hiszen ez esetben több pontban történő helyzetekre kellett fókuszálni. Az egyik ilyen fókuszpont a fényképek készítése volt, a növények és a túra pillanatainak megörökítése, továbbá a növénygyűjtés folyamatának a rögzítése. Mindeközben a túravezető a növényekről beszélt, amelyre a résztvevők aktívan reagálva, kérdéseket tettek fel, ezeket igyekeztem jegyzet formájában dokumentálni. Ezek mellett, mint résztvevő magam is interakcióba kerültem a jelenlévőkkel. Ilyen módon tehát, ahogyan azt Keszeg Vilmos is megfogalmazza „Az egyénnek a beszédeseményben való viselkedését, a beszélgetés során játszott szerepét az eseményre vonatkozó hagyomány és az egyénnek a társadalmi hierarchiában elfoglalt pozíciója írja elő. Az eseményben való részvétel, olyan

szabályozott, ritualizált viselkedés, amely a beszélgetés során ideiglenesen átrendezi, kiosztja a társadalmi szerepeket (pl. keresztszülő, vőfély, locsoló stb.) újratermeli a társadalmi hierarchiát és különbségeket (felnőtt-gyerek, férfi-nő, hozzátartozó-idegen, családtag-látogató aszimmetrikus viszonya).” (Keszeg 2004: 10.) Keszeg Vilmos állítására reflektálva tapasztalataim azt mutatják, hogy a tórán való részvétel alkalmával elsősorban nem résztvevőként, hanem megfigyelőként kategorizáltak a jelenlévők.

1.2. A könyvtári rendezvények

1.2.1. A helyi nőegylet (könyvtári) találkozója

A gyimesközéploki nőegylet megalakulása nem köthető pontos időhöz, azonban térben mindenképpen a gyimesközéploki könyvtárhoz kapcsolható. A nőegylet Mihók Edit helyi könyvtáros kezdeményezésére alakult meg. Célja elsősorban, hogy minél több embert bevonzzon a könyvtárba, ezeket könyvtári felhasználóvá tegye, továbbá hogy az aktuális női felhasználókat csoportba szervezze. Egy formális csoportról beszélünk, amelyet meghatározott célból hoztak létre. *Próbálkozunk ugye könyvtárként is élni, no meg idecsalogatni az embereket azért, hogy könyvtárfelhasználók is legyenek.*¹⁰ A könyvtár női felhasználói maguk dönthetik el, hogy szeretnének-e a csoportba tartozni vagy sem. Jelen esetben egy másodlagos csoportról van szó, hiszen ennek tagjai szervezett, formális keretek között találkoznak és nincsenek állandó interakcióban egymással, a találkozók jelentik az interakciók elsődleges forrását.¹¹

A csoport tagjai meglehetősen vegyes életkori összetételt mutatnak, hiszen húszévestől egészen a nyugdíjas korosztályig terjed a skála. Mihók Edit így fogalmazott erre vonatkozóan: *És ez úgy van, hogy nyitott, nincsen korhoz kötve, vagy mit tudom én, hogy most csak fiatalabb generáció jöjjön vagy nyugdíjasok. Ez egy ilyen vegyes társaság (...).* A tagok szabadon választhatják meg, hogy milyen tematikus napon vesznek részt, erre vonatkozóan nincsenek szabályozások, így bár a tagok folytonosan változnak, a közös érdeklődés minden alkalommal összeköti őket.

¹⁰ Mihók Edit, helyi könyvtáros. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet 1.1 Interjúszöveg.

¹¹ N. Kollár – Szabó 2004: 283.

A havonta megszervezett tematikus találkozásokon a résztvevők száma egyéni helyzetek függvényében állandóan változó, de alapvetően egy kis létszámú csoportról beszélünk, a tagok száma 8 és 15 közé tehető. A találkozások során olyan tematikák vagy tevékenységek kerülnek a középpontba, amelyek a női munkavégzés bizonyos szegmenseihez kapcsolódnak, de jellemző a közös ünneplés is. *Hát volt itt már anyák napja megünnepeelve, volt itt olyan alkalom, amikor ünnepek előtt készültünk gyerekeknek csomagot készíteni. Tehát önkéntes munkák is vannak, a tájháznál is dolgoztunk a nyáron. Egy kicsit felelevenítettünk azokat a fajta munkákat, amiket mostmár egyáltalán nem végzünk. Eljártunk a csergét elvittük a ványolóba, végig csodálhattuk azt a munkát, amit én így mondok, hogy a régi automata mosógép.*¹² Mindezek mellett a nőegylet kirándulásokat is szervez a környéken, amelyek egyaránt alkalmat adnak a növényekről való beszélésre. A közös ünneplések szerves részeként jelenik meg növényekről és ezek hatóanyagairól való beszélés: *Meglepjük egymást egy-egy kicsi ajándékkal. Például készítettünk levendulás tasakokat, az őszi találkozóra ez volt egy ilyen alkalom.*¹³

Az összejövetelekre havi rendszerességgel sor kerül a helyi könyvtárban, a pontos időpontok egyeztetésére mindig egy találkozó végén kerül sor, amikor a következő összegyűlés tematikáját is megbeszélik a tagok. A tematika kiválasztása közös döntés alapján történik, a jelenlévők ötleteket osztanak meg egymással, amelyekből kijelölik a következő találkozó tematikáját. Ezt illetően előre meghatározottan is tárgyalásra kerültek növényekkel kapcsolatos témák, azonban az erről való beszélés spontán módon kialakulása is gyakorinak mondható. *Hát most ha itt a könyvtári nőegyletre gondolok, hát ugye a nők általában mindenki szereti a virágot, arról is beszélünk, a kertekről is. Tavasszal, tavaszi munkák a kertben. Volt például olyan is, hogy őszi növények elteleltetése, viszont arról is beszélünk, hogy ki volt el mit tudom én, hecsellit szedni, csipkebogyót, javítsam ki magamat, hogy lekvárt főzzön belőle. Mert például úgy-e tudva van róla, hogy nagyon sok C-vitamin van benne. Vagy mit tudom én, hogy ki volt el, hogy szedjen, lehet a kertből is ugye? Van-e mentája, szedett-e, szárított-e mentát? Vagy citromfűvet vagy és a többi.*¹⁴ A csoport kis számának köszönhetően lehetőség van arra, hogy a tagok a növényekkel kapcsolatos személyes tapasztalataikat is megosszák.

Mihók Edit tapasztalataira alapozva azt mondta el, hogy: (...) *az emberekben egy ilyen szemléletváltás kezd kialakulni, hogy rengeteget hallunk arról, hogy a gyógyszereknek nagyon-*

¹² Mihók Edit, helyi könyvtáros. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.1 Interjúszöveg.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

nagyon sok mellékhatása, azt kell mondani, hogy rossz mellékhatása van és én azt hiszem, hogy az emberek arra felé tartanak és úgy kezdenek el lassan gondolkodni, hogy eltértünk a népi gyógyásztól, de vissza kell afelé fordulni és bízni abban, ugyanúgy segít és ugyanúgy lehet gyógyítani, mint a gyógyszerekkel.

A könyvtári nőegylet találkozásairól összességében az mondható el, hogy közösség szervező, közösség összetartó szerepe van, lehetőséget ad a kapcsolatok ápolására, kialakítja a tagokban a csoporthoz tartozás érzését és olyan tevékenységeket, témákat dolgoznak fel ezek a találkozások, amelyek mind szórakoztató, mind pedig tanító jelleggel bírnak. Ezek a könyvtári rendezvények gyakran adnak lehetőséget a növények tulajdonságairól, felhasználhatóságairól való beszélésre, az erről való tudás verbális megfogalmazódására, így a tudástranszfer alkalmaként is értelmezhetőek.

1.2.2. A gyimesközéploki dōTERRA-s bemutató

A gyimesközéplokon lezajlott dōTERRA bemutatóra szintén a helyi könyvtárban került sor, amelyet ismételten Mihók Edit helyi könyvtáros szervezett meg. *Hát, a forgalmazókkal úgy kerültem én kapcsolatba, hogy egyik ismerősöm volt egy alkalommal itt a faluban egy előadáson, ő beszélt róla nekem, meg is vásárolt egy ilyen termékkészletecskét (...)* Ebből az interjúrészletből kirajzolódik, hogy nem első alkalommal kerülnek bemutatásra Gyimesben a dōTERRA termékei. De kezdjük az elején, mi is az a dōTERRA? „2008 tavaszán egy csoport egészségügyi és üzleti szakember, akik már személyes tapasztalatokkal rendelkeztek az esszenciális olajok életminőséget javító kedvező hatásairól, azzal a közös elképzeléssel társult, hogy elhozza a világnak az esszenciális olajok egy új, magasabb szintjét”¹⁵ – így fogalmaznak a dōTERRA magyar nyelvű termékkalauzában. Az Amerikai Egyesült Államokban létrejött cég azóta a világ sok részén ismertté vált a magas minőségű illóolajok előállítása által. A dōTERRA név „A Föld ajándéka” kifejezés latin megfelelőjéből származik.¹⁶ Bár tudatában vagyok annak, hogy a bemutató nem csak a növényismeretre és tudásátadásra alapoz, hanem ennek fontos

¹⁵ A dōTERRA illóolajok az iparban használt legmagasabb minőségi, tisztasági és biztonsági követelményeknek megfelelő – CPTG™ (Tanúsított, Tiszta, Letesztelt Minőség) minősítésű – esszenciális olajok.

¹⁶ Magyar nyelvű dōTERRA termékkalauz. Elérhetőség: <https://media.doterra.com/hu/hu/brochures/product-guide.pdf> (Utolsó megtekintés: 2020. 04. 20.)

szegmense a reklám, a termékek terjesztése és az ehhez szorosan kapcsolódó gazdasági tevékenységek, ennek ellenére dolgozatomban a rendezény (etno)botanikai és (etno)medicinai egységeit helyezem előtérbe, mivel a téma szempontjából ezt tekintem relevánsnak.

Az illóolajok – általánosságban tekintve – egyre inkább teret hódítanak maguknak. Ahogyan arról Mihók Edit is beszélt, az alternatív gyógymódok napjainkban felerősödnek, az emberek igyekeznek elhatárolódni a gyógyszerektől, gyógyszeripartól és egy természetesebb úton igyekeznek elindulni az illóolajok használata által. *Csak valahogy úgy-e már kialakult egy olyan funkció az emberekbe, hogy mindenért az orvoshoz, a patikába szaladunk, holott ha jól meggondoljuk lehet más formában is, egészen másképpen is a dolgokat, a betegségeket kezelni, gyógyítani, vagy netalán megelőzni.* Nem csak a kemikáliáktól és gyógyszerektől való elhatárolódás figyelhető meg jelen esetben, hanem a tisztaság keresése, a gyógynövények tisztaságának és gyógyító hatásának fontossága.

Az illóolajok gyimesközéploki bemutatója szervezett keretek között zajlott, nagyrészt a helyi nőegylet tagjai vettek részt ezen. A prezentáció során bemutatásra került a növények termesztésének, préselésének, bevizsgálásának módja, továbbá a végeredmény – az illóolaj – jótékony hatásai, illetve felhasználhatóságának módozatai. *Elhoztak magukkal termékeket, tehát egy szép, ügyes termékbemutatót tartottak. Meg lehetett ugyanakkor a dolgokkal ismerkedni persze, párologtatót hoztak, azzal elmagyarázták párhuzamosan, amiután használatba tették (...).*¹⁷ A bemutató tehát nem csak elméleti keretek közé szorítkozott, hanem közelebb vitte az érdeklődőket a illóolajokhoz, a résztvevők megismerkedhettek azok illatával, illetve saját magukon alkalmazhatták.

A dōTERRA illóolajok bemutatása több szempontból is jelentős a gyimesi hagyományos növényismeret kontextusában. Az mondható el, hogy ez a bemutató főként olyan növényeket ismerttetett a résztvevőkkel, amelyek hazánkban nem teremnek meg, tehát egy kívülről érkező tudás és impulzus volt ez a helyiek számára. Másrészt a visszajelzések alapján megfogalmazható, hogy serkenti a lokális növényismeret értékét, a helyi hagyományos tudást összekapcsolja a kívülről érkezővel. Ez a kívülről érkező impulzus felerősíti a generációkon át megőrzött tudást, hiszen a helyiek újra realizálják, hogy a környezetükben levő növényeket miként használhatják fel. Mihók Edit felelevenített egy ilyen jellegű mozzanatot: *Elkezdett azon elgondolkozni, hogy hoppá hát visszaemlékszik arra, hogy nagymama vagy édesanya hogyan is gyógyított, mert nem*

¹⁷ Mihók Edit, a teljes interjúszöveget lásd: Interjúmelléklet 1.2. Interjúszöveg.

volt mindig antibiotikum, mert volt a menta tea, hogy azt mire használtuk, vagy mit tudom én a citromot is mire használtuk, vagy egy csomó minden úgy az embernek úgy felelevenedett ezek hallatán a gondolatában, hogy hoppá.

A rendezvénynek nevelő funkciója is van a résztvevőkre nézve, hiszen a növényekről és az azokból készült illóolajokról való beszélés – bár nem tudatosan és célszerűen – a lokális növényismeret elemeit is felhasználja, így emelve be új ismereteket egy-egy növényről. Ilyen például a Gyimesben *ezerjófű*ként ismert szurokfű (*Origanum vulgare*) illóolaj bemutatása, amely a gyógynövény felhasználhatóságának új oldalait mutatta meg a helyiek számára. Ahogyan az a korábban végzett kutatásaimban – és a dōTERRA prezentáció kapcsán is – visszaigazolódott az egyik leginkább ismert és alkalmazott növényi kategóriát a gyógynövények képezik, ezeket gyógyító hatásuk miatt tartják fontosnak és hasznosításuk főként a betegségek kapcsán körvonalazódik.

Mihók Edit nagyszerűen összegezte a dōTERRA prezentáció – véleményem szerint – legfőbb hatását és eredményét a lokális növényismeretet illetően: *Felnyitotta egy kicsit az emberek gondolatát, tehát mindazokat, amiket esetleg tudtunk, vagy hallottunk anno a szüleinktől a családban, nagyszüleinktől azokat is, újra megbizonyosodhattunk abban, hogy igenis volt, s nagy szerepe volt az embereknek a gyógyításában.* Ennek a kívülrő érkező, főként növényekre vonatkozó tudásátadásnak az elsődleges hatása tehát az, hogy az emlékezetben még élő, de gyakorlatban már ritkán alkalmazott lokális növényismeretet felelevenítette a hallgatóban, ezáltal megerősítve annak fontosságát.

1.3. A gyógynövénytúra

1.3.1. A gyógynövénytúra szervezői és tematikája

A gyimesközéploki gyógynövénygyűjtő túrára 2019. július 14-én került sor. Az eseményt János Csillag Emese szervezte meg, aki a rendezvény helyszínének – a Csillag Panzióknak – a vezetője és maga is érdeklődik a gyógynövények iránt: *Nagyon tág ez a dolog. Most tudsz egy pár receptet biztos vagyok benne, hogy te is, ha a saját könyvtáradat kezded nyitogatni, hogy van egy 30-40 gyógynövény, amit ismersz és használsz nap mint nap. Tudatosan vagy tudattalanul. De, amikor kimész és meglátod, hogy milyen sok gyógynövény van, akár egy négyzetméteren és*

*az emberek fel sem fogják, csak ott végig sétálunk és letapossuk, akkor nagyon meg tud változni az értékrended a környezeteddel szemben.*¹⁸

Hasonló tematikájú rendezvényekre már korábban is került sor, gyógynövényekről szóló rendezvényre azonban még nem volt példa: *Sőt a gyógynövény szempontjából ez volt az első év, amikor szerveztem, de ilyen különböző egészséggel kapcsolatos táborokat szerveztem már előző években is, sőt úgy nyolc éve szervezgetem.*

A túra vezetője Tóth Hedvig Hesse volt aki – természetes gyógymódokkal és biokémiával foglalkozik – Szlovákiából érkezett a Gyimes-völgyébe, hogy a helyi gyógynövényekről beszéljen. A túrán részt vett Bilibók Ildikó, aki gyimesközéploki természetgyógyászként sokat segít a helyi embereken és nagymértékű tudása kiterjed a gyógynövényekre, azok élőhelyeire és mindennemű felhasználhatóságaira. A túra szervezőjének tudatos döntése volt az, hogy a helyi Bilibók Ildikót is meghívta az eseményre: *Éppen azért, hogy Gyimesben másképp nevezik meg, tehát meg van a helyi nyelvezete a gyógynövényeknek. Például a szurokfű,¹⁹ ami oregánó úgymond, de Gyimesben ezerjófűnek hívják. Azt mondják, ezerféle betegségre jó. Viszont más az ezerjófű amúgy a köznyelvbe, vagy ha beütöd a Google-be, hogy ezerjófű, akkor teljesen más növényt fogsz kapni. Tehát ezért is volt jó, hogy összeraktam a két hölgyet, mert így egy csomó minden kiderült, meg több szem többet lát, meg több szakember, több tapasztalat. És voltak olyan növények, amiket Ildi nem ismert, de a szlovák hölgy, Hédi, ő ismerte és fordítva is.*

Csillag Emese a következőképpen fogalmazta meg a gyógynövénytúra célját: *Tulajdonképpen az a célunk vele, hogy visszahozzuk az ilyen elfelejtett vagy elrakott tudást úgymond. A nagyszüleink még mindenkinek tudták, hogy milyen betegségre milyen teát főzzenek, mostanra már mindenki elfelejtette ezt. Nem mindenki, de elég sokan. Ahogyan az már korábban a könyvtári rendezvényekkel kapcsolatosan is tárgyalásra került, a gyógynövénytúra esetében is megfigyelhető a helyi népi növényismerethez való visszafordulás, a természetes gyógymódok irányába való orientáltság.*

A rendezvény csak online formában, a Facebook közösségi oldalon került meghirdetésre, ahol a következő leírást található az eseményről: „Olyan túrára invitáljuk Önt, ahol megismerkedhet a gyógynövények fajtáival, lélektani hatásaival, titkaival. A gyalogos túrák természetes környezetben, szakember irányításával történnek, a megszerzett tudást pedig a

¹⁸ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet 1.3. *Interjúszöveg.*

¹⁹ Helyi megnevezés: *ezerjófű*. Hivatalos megnevezése: szurokfű (*Origanum vulgare* L.).

továbbiakban mindenki kamatoztathatja.”²⁰ Csillag Emese elmondása szerint a célközönség 16 évtől egészen 80 évig terjed, de mivel a túra gyermekbarát, így kisgyerekes anyukák is részt vettek ezen, gyerekeikkel karöltve. De térjünk rá arra, hogy miként alakult maga a rendezvény.

Az esemény délután 2 órakor kezdődött el, a Csillag Panzió rendezvénytermében gyülekeztek az érdeklődők. Itt egy körülbelül egy órás elméleti bemutató következett, amelyet a túra vezetője Tóth Hedvig Hesse tartott meg. A felvezetésben egy Isten-központú nézőpontot képviselt, a növényeket és ezek használatának módjait Istentől kapott tudásként tárta a résztvevők elé. A túravezető a növényismeretét nem a családi közegből hozta magával, hanem egy betegség miatt kezdett el foglalkozni a gyógynövényekkel, amikor már az orvosi segítség nem hozott eredményeket részére. A gyógynövények számára a gyógyszert jelentik, ezekből készíti gyógyhatású keverékeit, így nem csak a gyógyszereket, hanem a kemikáliákat is teljesen kivonta háztartásából. A felvezetés részeként az előadó 7-10 fajta növény gyűjtését jelezte előre, majd ezek után egy-egy receptet osztott meg a résztvevőkkel, amelyek alapján az érdeklődők saját maguk készíthetik el otthonaikban a készítményeket.

A bevezető prezentációban a keleti gyógyászatokról is szó esett, erre alapozva mondta el, hogy léteznek szél, tűz és víz típusú emberek. Ezek alapján meghatározható, hogy kinek milyen gyógynövényre van szüksége, mi az, ami igazán megoldást jelent egy-egy betegség esetén. Mindezek után részletes információkkal látott el a szél, tűz és víz típusú emberekről. A szél típusú ember vékony, azaz sovány, aki hamar ráncosodik, hamar kiszárad és állandó mozgásban van. Gyengeségei a gyomor, emésztés, idegrendszer. A tűz típusú ember ingerlékeny, kiszámíthatatlan, aktív, általában magas a vérnyomása, gyakoriak a gyulladások a szervezetében, gyenge a szív és az érrendszer. A víz típusú ember kövérnek tűnik, de ezt csupán a testében felhalmozódott víz eredményezi, szeret aludni.

Az előadó ezek alapján arra kért, hogy a résztvevők is csoportosítsák magukat valamelyik típushoz és annak megfelelően maguk készítsék el a szerveztükhöz illő és annak leginkább megfelelő gyógynövényes készítményt. A prezentáció során „a Földanya energetikai rendszer” - ére hívta fel a figyelmet, miszerint minden ember rezgésszinteken mozog és egy adott ember rezgésének megfelelő rezgésű készítményt kell előállítani, azért, hogy az hatékonyan kifejtsen hatását. A túrát megelőző prezentáció tehát nem korlátozódott csupán a gyógynövényekre és

²⁰ A leírás a gyimesközponti Csillag Guesthouse, Restaurant Facebook eseménynaptárában szereplő Gyógynövénygyűjtő túra ismertetőjéből származik. Elérhetőség: <https://www.facebook.com/events/683257208761159/> (Utolsó megtekintés: 2020. 04. 22.)

azok hatóanyagaira, az előadó a más gyógyászati típusokban is használt spirituális szegmenseket is bemutatta.

1.3.2. A gyógynövénytúra helyszíne és módja

A gyimesközéploki Csillag Panzió a falu központjában fekszik, az országút mentén, a helyi vonatállomással szemben. A bevezető előadás után a panzió udvarán gyülekezett a csapat, majd a főúton áthaladva a vasúti síneken át indultunk el a Csillag Fafeldolgozó udvara felé, amely szintén Jánó Csillag Emese családjának tulajdonában áll. Az útvonal nem volt lépésről lépésre megtervezett, a túrát az éppen előttünk levő gyógynövények szabták meg.

A túraútvonal nem egy zöld doboldalra vezetett, hanem régi kommunista gyárépületek udvarán át, ez azonban nem változtatott a növények sokszínű előfordulásán. Amint a túravezető vagy a helyi származású Bilibók Ildikó megtekintett egy gyógyhatású növényt, azonnal leszakították és elkezdődött ennek bemutatása. A rövid bemutatás az adott növény szerkezetére, felhasználhatóságának módjaira és gyógyhatásaira vonatkozott. Részletesen szó esett az alkalmazási módokról, a mennyiségekről, illetve a használat gyakoriságáról. Ezt követően a résztvevők feltették kérdéseiket az adott növénytől kapcsolatban.

Általánosságban tekintve a túraútvonal maga rövidnek mondható, de mivel az útvonalon sok gyógynövény volt, gyakoriak voltak a megállók és a beszélgetések. A séta végéhez közeledve eleredt az eső, így a résztvevők visszatértek a panzióba, ahol Tóth Hedvig Hesse saját gyógynövényes készítményeit volt lehetőség megvásárolni. Az utolsó mozzanat a túra részvételi díjának (5 EUR/fő) a kifizetése volt, majd ezután a résztvevők elhagyták a panziót.

1.3.3. A gyógynövénytúra résztvevői és a résztvevői visszajelzések

A túrán megközelítőleg 25 személy vett részt, ez a szám a szervező szerint kevésnek bizonyult, hiszen egy későbbi túrával összekapcsolt előadássorozaton ennél sokkal több résztvevőt számláltak: *Az első, amin te is részt vettél, azon elég kevesen voltak, mert az eső elijesztgette az embereket, de a másodikon úgy összeadva az tulajdonképpen közel 65-en voltak.*

A Facebook-esemény adatai felhívják a figyelmet arra, hogy bár a rendezvényen kevesen vettek részt az érdeklődők száma magasnak mondható (495 személy). Bizonyára az érdeklődők nagy része azért is adta ezt a visszajelzést, mert az ilyen jellegű rendezvények kapcsán gyakran az eseményről készült képek és információk megjelennek az adott hirdetésnél, így azok is részesülhetnek az információkból, akik nem vettek részt az eseményen.

A helyi résztvevők száma nagyon alacsonynak számított ezen a túrán, interjúalanyom szerint 3-4 helyi, saját megfigyelésem szerint pedig 6 helyi lakos vett részt. Interjúalanyaim között mind helyiek, mind pedig kívülről érkező résztvevők szerepeltek, így csernátони, gyimesközéplоki, gyergyószentmiklósi és budapesti résztvevőkkel készítettem interjúmat.

Az interjúalanyok visszajelzései alapján a gyógynövénytúrán való részvétellel az elsődleges céljuk a gyógynövények megismerése és gyakoribb használata, továbbá a gyógyszerektől való elhatárolódás. *Hát ez, hogy szeretném jobban megismerni a gyógynövényeket és szeretném tényleg átélni, gyógyszert abszolút ne, a kemikáliákat kivonni az életemből.*²¹ A részvételi célok egy másik oka a bizonyos betegségekre való válaszkérés: *Hát, hogy változtassunk az életünkön egy kicsit. Illetve én nagyon nehezen tudok abba belenyugodni, hogy az én lányom cöliákiás.*²² A jelenlét okának egy harmadik formája kissé elhatárolódik a gyógynövénytúra központi tartalmától: *Erdélyben töltött időm alatt szerettem volna utazni, megismerkedni új emberekkel, tanulni.*²³ Jelen esetben egy csoporthoz való tartozás és az új ismeretek szerzése a hangsúlyos, nem konkrétan a gyógynövények megismerése.

A szervező több hasonló rendezvényre alapozó megfigyelése alapján azt állítja, hogy a résztvevők: *Általában a családосok. Tehát azt veszem észre, hogy anyukák, apukák, akiknek otthon már gyerek van, tudod, és találkoznak ezzel a problémával: ne ki tudok menni, le tudom szedni én azt a gyógynövényt és el tudom készíteni, akár egy tinktúrának, akár egy teának, akár egy borogatásnak. Nem kell érte pénzt adnom, csak meg kell tanulnom, hogy mit és hogyan. Tehát a szülők azok, akik érdekeltek.*

A gyógynövénytúrán résztvevő személyek a visszajelzések alapján elégedetten tértek haza a rendezvényről. *Mindenki nagyon elégedett volt. Volt olyan is, nagyon meglepett, hogy csak délutánra tudott beugrani, aztán annyira megtetszett, hogy másnapra is itt maradt.* Nagyon

²¹ Gecse Júlia. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.4. Interjúszöveg.

²² A szó jelentése: lisztérzékenység. Interjúrészlet Vargyas Rita interjújából. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet 1.6. Interjúszöveg.

²³ Bugár Adrienn. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet, 1.7. Interjúszöveg.

pozitívak a visszajelzések, szeretnék, hogy még szervezzünk. Interjúalanyaim közül többen elmondták, hogy hasznosnak találták a rendezvényt és amennyiben hasonló rendezvényekre kerül sor azokon is igyekeznek részt venni. Vargyas Rita interjúalanyom Gyergyószentmiklóson született, de jelenleg Hajdúszoboszlón él. Nehezményezte azt a tényt, hogy ilyen kevesen vettek részt a gyógynövénytúrán, így fogalmazott ezzel kapcsolatosan: *Tehát ahhoz képest, hogy milyen nagy dolgokat hallottunk nem kellett volna ennyien legyünk, kétszer ekkora terembe kellett volna beférjünk.* Interjúalanyom a továbbiakban is szeretne részt venni hasonló rendezvényeken, amennyiben lehetősége lesz rá: *Hát én most már jövőre igen, úgy fogom alakítani az időmet, hogy itt lehessenek. Nem csak ezen az egy napon, hanem majd úgy előre informálódok, hogy akkor, hogy van, sajnos már hétvégén sem tudok itt lenni, pedig nagyon jó lenne.*

Összességében az fogalmazható meg, hogy a résztvevők elégedettem távoztak a túra után, hiszen olyan gyógyító hatású növényekről szereztek tudomást, amelyeket korábban nem ismertek vagy nem volt tudomásuk annak jótékony hatásáról. Elmondásuk szerint az itt megszerzett tudást alkalmazni fogják otthonaikban, megosszák barátaikkal, ismerőseikkel, terjesztik a gyógynövények felhasználhatóságának sokszínűségét.

1.4. A növényekről való beszélés relevanciája

1.4.1. Motivációk és szándékok

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy az általam vizsgált három rendezvény kontextusában rögzíthetővé vált szövegkorpusz alapján meghatározzam a narráció motivációit. Ezek beazonosításához azt a kérdést kell feltennünk elsőként, hogy miért beszélnek az emberek a növényekről, gyógynövényekről? Milyen indíttatás és milyen cél vezérli őket ennek a témának a verbalizálásához? A narrációról White így fogalmaz: „Oly természetes az a készítés, hogy elbeszéljünk, s oly elkerülhetetlennek látszik, hogy a narráció formájában számoljunk be mindarról, ami a valóságban történt.” (White 1996: 98.) White-ra alapozva és a korábban ismertetett rendezvények tükrében az fogalmazható meg, hogy a növényekről való beszélést elsődlegesen a megtapasztalt valóság váltja ki.

Hymes szerint „A beszéd formális elemzése az emberi szükségletek és szándékok, valamint azok realizálásának megértését segíti elő, föltétlenül szükség van rá, de csak mint

eszközre, mely önmagában még nem megértés.” (Hymes 1997: 493.) A következőkben a korábban részletesen bemutatott események kontextusában kívánom a narrációk motivációinak és szándékainak értelmezését és elemzését elvégezni, amely során a Hymes által megfogalmazott emberi szükségletek és szándékok is kirajzolódnak.

Ha általánosságban tekintve fogalmazzuk meg a növényekről való beszélés motivációit röviden és egyszerűen azt mondhatjuk, hogy az ember azért beszél a növényekről, mert érdekli, hasznosnak találja ezek felhasználását. A növényekről való beszélés ugyanakkor megfogalmazása azoknak az információknak és hatásoknak, amelyek körül veszik az embert. Ezeknek a kifejezése, továbbadása, meghallgatása, megszerzése és alkalmazása mind magába foglalja a témáról való beszélés formális és szituációs kontextusait egyaránt.

A nőegylet könyvtári találkozója kollektív jellegű, ilyen értelemben mind az individuális, mind a kollektív motivációkat reprezentálja. Az esemény közösségi beszélgetésként értelmezhető, amely bár előre szervezett rendezvény volt, meghatározott tematikával, maga a beszédhelyzet informálisnak bizonyult, hiszen ezt a gyakori interakciók jellemezték, melyek spontán beszédhelyzetet, dialógusokat alakítottak ki. Bár a beszélőközösség átmeneti jellegű mindegyik rendezvény esetében megtörténik az információátadás, információcsere. A helyi nőegylet találkozásának témája a háztartás körüli növények (ehető növények, fűszernövények, dísnövények) ültetésére, gondozására is kitért, mivel ezek nagyrészt női feladatok egy háztartásban. De nem korlátozódhatunk csupán a feladatkörre, hiszen fontosnak tekinthető az információigény és a késztetés az új dolgok megismerésére, kipróbálására. A nőegylet témaorientált beszélgetéseinek egyik motivációja, hogy olyan tudást osszanak meg egymás közt, amelyet hasznosnak találnak és a későbbiekben, saját háztartásaikban alkalmazni tudnak.

Keszeg Vilmos Goffmanra hivatkozva azt mondja, hogy „az egyénnek a társalgáshoz való hozzájárulása egyúttal a társadalom működéséhez való hozzájárulás, a társalgás mint cselekvés és mint információáramoltatás révén. Egyúttal a szociális hálóban láthatóvá teszi önmagát.” (Keszeg 2018: 391.) Az egyén ismereteinek, nézőpontjainak továbbítása által belekerül az adott közösség körforgásába, a közösség tagjaként ossza meg nézeteit, amelyet meghatároznak „a történetmondó fizikai, intellektuális adottságai, képességei, szándékai, a kommunikációs partner, annak adottságai és elvárásai.” (Keszeg 2011: 29.) A társalgás helyzettudatot alakít ki a résztvevőben, hiszen a helyzet megkívánja azt, hogy a résztvevő benne legyen az adott szituációban, hiteles tagja legyen a társalgásnak. A reprezentációt az információk egymásra

hatása, egymáshoz kapcsolódása, összefüggése jellemzi. A felek résztvevő együttműködése tartja fenn a beszélgetést, a kölcsönös érdeklődés jellemzi, a jelenlevők kíváncsiak egymás gondolataira, ezzel létrehozva a tudtranszfer folyamatát. A beszélés további motivációja a személyes történetek megosztása a csoport tagjaival és ezáltal a közösségi élet körforgásába való belekerülés. Kirajzolódnak a lokális közösség viszonyai és történései, amely által a lokális történelem, mint beszéd mód is beazonosítható.

A dōTERRA-s bemutatóval kapcsolatban az mondható el, hogy főként a bizonyos betegségek szempontjából megközelítve beszéltek a növényekről és az azokból készült illóolajokról. „Az egészségi állapot verbalizálása, narratív formában való megjelenítése intellektuális cselekvés, az állapot diagnosztizálásának sajátos formája. A megfelelő terminusok, nyelvi fordulatok kiválasztása és alkalmazása az egyén állapotát ismert helyzetekhez, esetekhez közelíti. Az egyén környezetében elinduló diskurzus aktivizálja a kommunikatív emlékezetben meglévő betegségnarratívumokat, s ezzel a kezelés módját, a betegség lefolyását is előrejelzi.” (Keszeg–Czégényi 2010: 432.)

Az előadó célja az, hogy a témával kapcsolatos tudását és tapasztalatait megossza azt őt hallgató közönséggel. Itt szembesülünk a tudományos beszéd mód megjelenésével, hiszen az előadó gyakran tudományos kutatásokra alapozva beszél a növényekből kivont illóolajokról. Fontos hangsúlyozni, hogy a termékek alapanyagainak jelentős része hazánkban nem termeszthető meg, így ebben az esetben megfigyelhető az ismeretlen utáni érdeklődés, kíváncsiság. A könyvtári dōTERRA-s bemutatót tekintve a növényekről való beszélés fő motivációja a természetes gyógymódok keresése, a gyógynövények és az azokból kivont illóolajok részletes megismerése a későbbi felhasználás érdekében.

„A történetmondásban benne rejlik a valóság (ezen belül a társadalom) ismerete, a narratív sémák ismerete, a kommunikációs szándék, a történetértés modellje, a kommunikáció kontextusa.” (Keszeg 2011: 29.) A gyógynövénytúrára a túravezető – mint tudatos elbeszélő – motivációja az volt, hogy információt, a saját tudását és tapasztalatait közvetítse az érdeklődők felé, az általa birtokolt nyelvi eszközök segítségével. Ehhez kapcsolódóan idézem Hyden White-ot, aki azt mondja, hogy „Minden narratíva, bármennyire is „teljesnek” tűnik, bizonyos események együttesét feltételezi, amelyek bekerülhettek volna abba, de mégis kimaradtak;” (White 1996: 106.) Hydenre alapozva az mondható el, hogy az elbeszélések nem tudnak megfogalmazódni a teljesség igényével. Ugyanannak a történetnek több változata létezik, de

ebben az esetben egyetlen sajátos, személyre szabott változatot ismertek meg a résztvevők, azt a változatot, amelyet az elbeszélő megtapasztalt, átélt, de egyidejűleg ennek a megtapasztalt elbeszélésnek is több változata létezik, melyet a különböző helyzetek és kontextusok alakítanak.

A gyógynövénytúra informáló jellegű volt, az előadó mondanivalója konkrétumokra, háttérismeretekre alapozódott, mindenki számára könnyen érthetőnek bizonyult, ezzel egyben segítve a hallgatóságnak az átadott információ könnyebb interpretációjában. Ugyanakkor fontosnak találta a bemutató során az interakció fenntartását, kérdéseket tett fel a hallgatók felé, amelyekkel a saját tapasztalatok megosztására ösztönözte a hallgatóságot. Mindezek generálásával célja az egymástól való tanulás lehetőségének fenntartása, ugyanakkor a hallgatósághoz való közelebb kerülés, a beszélgetés személyesebbé tétele, amellyel egyben megformálja a beszédhelyzetet is. A beszélgetésekben gyakran megjelent az akkor és most opposíció, amely a gyógynövényhasználat előtt és a gyógynövényhasználat utáni egészségügyi helyzetekre utalt. A túravezető a tudományos beszédmód megformálása révén az általa ismert és alkalmazott tudományos munkák eredményeit reprezentálta, míg a biografikus beszédmód által saját élethelyzeteket mutatott be, amelyekben a növényismeret és növényhasználat közvetítése volt a motiváció középpontjában.

A túra esetén megfigyelhető volt a kisebb csoportokba való szerveződés. A csoportosulás két főbb szempont szerint történt, amelyek a résztvevők szándékait is kifejezik: korábbi ismerősök társultak egy csoportba (a biztos/ismert környezetben való tartózkodás) vagy egy bizonyos növényről, gyakran hatásainak eredményéről való beszélés kapcsán társultak kisebb csoportokba (a lehető legtöbb információ elsajátítása). Ezeket az interakciókat nagyrészt a tapasztalatok megosztása tölti ki, amelynek szervezőereje nem csak a beszédhelyzetet, kommunikációs teret teremti meg, hanem a résztvevők térben és időben (a korábbi emlékek és tapasztalatok felidézése által) való mozgását is. Ennek motivációja az emlékek és korábbi ismeretek felelevenítése által történő nagyobb mértékű tudásközvetítés.

„Minden narrációnak egy helyzeten belül van szándéka, a szöveg megszerkesztése ezt a szándékot szolgálja egy narratív program által.” (Keszeg 2011: 22.) Hasonlóképpen fogalmaz Boronkai Dóra Grice-re hivatkozva: „a kommunikációs aktusok egészét áthatja a szándékoltság, tehát ezekben felismerhető a beszélő arra vonatkozó szándéka, hogy valamilyen hatást érjen el, és hogy ezt a szándékot partnere is felismerje.” (Boronkai 2009: 24.) A narrációk szándéka főként a kommunikációs szándék, az egyénben megfogalmazódott információnak a közvetítése.

Miközben a beszélő szöveget alkot, addig a befogadó interpretálja azt. Ezen belül két nagyobb csoportot különböztethetünk meg a növényismeret narratív kontextusainak keretében: a beszélők/előadók szándékai, illetve a résztvevők/hallgatók szándékai. De miben is különbözik egymástól a két csoport? Míg a beszélő szándéka az, hogy közvetítse a hallgatóság felé a tudását és a tapasztalatait, addig a hallgató szándéka az, hogy ezt a közvetített tudást befogadja, megértse, megjegyezze és a későbbiekben hasznosítsa. Ez a folyamat az átadó és átvevő jelenlétével a tudástranszfer jelenségét formálja meg. A biografikus beszédmod által a mindennapi életben benne rejlő szituációkat, élethelyzeteket, tudást és tapasztalatokat fogalmazza meg a beszélő. Az ilyen jellegű információk megosztása egyben a tudás megosztása, az egyén ismereteinek továbbítása, tájékozottságának és a témában való jártasságának közvetítése, amely egyidejűleg az interjúalany és a gyűjtő közötti tudástranszfert is körvonalazza.

1.4.2. Narratív stratégiák

Hyden White Roland Barthes-ra hivatkozva arra hívja fel a figyelmet, hogy a „narratíva egyszerűen olyan, mint maga az élet...internacionális, korhoz és kultúrához nem kötött.” (White 1996: 98.) Ennek értelmében a narratívák végtelen tárházát képzelhetjük el. A növényekről való beszélés esetében a narratív stratégiák különféle változatai ismerhetők fel, amelyeket a következőkben részletesen kívánok tárgyalni és szemléltetni.

Az elbeszélés vagy narráció, ahogyan az már korábban is megfogalmazódott a tapasztalatok nyelvi eszközökkel történő megfogalmazása, amely közvetítésének feltétele az azonos térben és időben való személyes jelenlét. A beszélő a szóbeli közlés csatornáján keresztül ossza meg a témában való tájékozottságát. Az elbeszélés „Egyidőben fizikai és mentális (intellektuális, esztétikai) cselekvés.” (Keszeg 2011: 28.) A formális beszédhelyzetek jellemzője a kötött kommunikációs színtér, amelyben a téma előre meghatározott, szerkezete tudatosan felépített.

A korábban ismertetett három rendezvény mindegyike formális, azaz előre szervezett és tervezett esemény volt. Az eseményeken létrehozott beszédhelyzetek is formálisnak mondhatóak, hiszen kötött struktúra és koordinált történések jellemezték. Ezek a jellemzők

együttal meghatározzák a narratív stratégiákat. A beszélgetés irányítása a dōTERRA-s bemutató és a gyógynövénytúra esetében az előadók kezében volt, melyet verbális strukturáltság jellemzett. Az elbeszélő kilépett a jelenből a narratívák által és a múlt eseményeit és történéseit, tapasztalatait mesélte el, ezáltal a hallgatót is ebbe az emlékezetvilágba vezette.

Elsőként a történetesítést említeném, mint narratív stratégia, melynek jellemzője, hogy a tartalmakat „epikus, narratív sémák segítségével jeleníti meg.” (Keszeg 2013: 313.) A narratív stratégiáknak ezt a típusát jól árnyalja a következő példa: *Vannak nagyon ügyes asszonyok, akik azt kell mondjam, hogy jó ismerői a gyógynövényeknek és való igaz, hogy volt alkalom, hogy közülük valaki mondta, hogy most mit tudom én itt fáj vagy ott fáj. S akkor jött is a válasz, hogy hát figyelj csak ide, próbáld meg most mit tudom és, és akkor ajánlotta, hogy arra a gondra, bajra, arra a fájdalomra esetleg milyen gyógynövényt használhat, vagy milyen teát főzzön és ilya, hogy akkor meggyógyuljon.*²⁴ A történetesítés, mint narratív stratégia a történések részleteire nyújt betekintést, a cselekményre és annak szereplőire fókuszál. Ebben az esetben a beszélés (*közülük valaki mondta*) mint cselekmény jelenik meg.

A második beazonosítható narratív stratégia az explikáció, amelyet két szignifikatív interjúrészlettel példázok: *Elsősorban azért, mert nagyon gazdag a növényállományunk, ezt gondolom te is tudod, gyönyörű a táj és könnyen megközelíthető.*²⁵ Második példa: *Glutén érzékenység, de ugye ezt úgy hívják, tehát ez egy genetikailag is hozott dolog az ő részéről, holott a családban senki nem az.*²⁶ Itt tehát a témának a megmagyarázása, kifejtése, értelmezése a hangsúlyos. Ehhez szorosan kapcsolódó narratív stratégia az argumentáció, amely pontosan az explikációnak a része. Az explikáció során közölt információknak az argumentáció ad hitelességet és érvényt, illetve az érvek és az érvelés által támaszokat. Ezt a következő példa szemlélteti: *Nagyon benne van, mert ugye, hogy bevettük ezt a gyimesi gyógynövénygyűjtő nénikét, Bilibók Ildikót. Éppen azért, hogy Gyimesben másképp nevezik meg, tehát meg van a helyi nyelvezete a gyógynövényeknek. Például a szurokfű, ami oregánó úgymond, de Gyimesben ezerjófűnek hívják.*²⁷

A harmadik identifikálható narratív stratégia a deskripció, azaz a leírás stratégiája. Bár a gyógynövénytúrát nem volt lehetőségem rögzíteni hanganyag formájában, fontos megjegyezni,

²⁴ Mihók Edit, gyimesközéploki könyvtáros. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.1. Interjúszöveg

²⁵ János Csillag Emese, a gyógynövénytúra helyválasztásának kapcsán. Lásd: Interjúmelléklet 1.3. Interjúszöveg

²⁶ Vargyas Rita, a cöliákia szó tisztázása kapcsán. Lásd: Interjúmelléklet. 1.6. Interjúszöveg

²⁷ János Csillag Emese, Bilibók Ildikó meghívásával kapcsolatosan. Interjúmelléklet 1.3. Interjúszöveg

hogy ebben nagyon jellemző volt a leírás stratégiájának a használata, főként a gyógynövények szerkezeti és használati leírására vonatkozóan. Mihók Edit a dōTERRA-s bemutató kapcsán azt fogalmazza meg, hogy milyen jelleggel bírt ez a prezentáció: *Ennek volt egy ilyen, igen, egy ilyen szerepe, egy jelzés úgymond. Felnyitotta egy kicsit az emberek gondolatát, tehát mindazokat, amiket esetleg tudtunk, vagy hallottunk anno a szüleinktől a családban, nagyszüleinktől azokat is, újra megbizonyosodhattunk abban, hogy igenis volt, s nagy szerepe volt az embereknek a gyógyításában.*

Az elmondás, mint narratív stratégia több interjúban is beazonosítható. Főként a személyes tapasztalatok és élmények megosztása jellemző az elmondás által. *És azért nekem, mint egy anyának ez azért egyrészt egy borzasztó kihívás, nekem még van két kisfiam mellette, tehát így még nehezebb.*²⁸ A beszélő bizonyos mértékben (hallgatótól függően) bevonja a hallgatót a személyes életvilágába.

A beszélgetés narratív stratégiája szerves része volt mind az interjúknak, mind a rendezvényeknek. A beszélgetés stratégiája által az egyén viszonyulása, hozzáállása rajzolódik ki a növényismeret és növényhasználat kapcsán. *Elcsodálkoztam, hogy kicsi helyen mennyi sokat gyűjtöttünk. Nem kellett messze menni, nem is gondoltam volna, hogy szinte mindenik növény ugye gyógynövény. Hát újat hallottam mindenképp.*²⁹ Az interjúrészletből a pozitív meglepődés, mint a gyógynövénytúrához való viszonyulás körvonalazódik. Vargyas Rita a túra kapcsán explicit módon fogalmazza meg véleményét annak hasznosságáról: *Amit a mai napon itt hallottunk, tehát ez tényleg felülmúlja azokat a könyveket, meg egyáltalán az orvostudományt, ha úgy lehet mondani.*³⁰

Az események lokalizálják, térben helyezik el a verbálisan elhangzott növényismeretet és növényhasználatot. A dōTERRA-s bemutató kapcsán nevesített távoli lokációkat ismerhetünk fel: *Érdekes módon nagyon sokat Dél-Amerikában, távolkeleten Ázsiába, Kínában, Indiában értékes ültetvényeken ezeket a növényeket, értékes nagy ültetvényeken gyűjtik be (...).*³¹

Végezetül pedig beazonosítható a személyesítés–személytelenítés narratív stratégiája. Az interjúk során a személytelenítés gyakorinak bizonyult. (...) *amint az imént is említettem, hogy*

²⁸ Vargyas Rita, a cöliákia szó tisztázása kapcsán. Lásd: Interjúmelléklet. 1.6. Interjúszöveg

²⁹ János Zoltán, a gyógynövénytúra kapcsán. Lásd: Interjúmelléklet. 1.5. Interjúszöveg

³⁰ Vargyas Rita, a gyógynövénytúráról. Lásd: Interjúmelléklet. 1.6. Interjúszöveg

³¹ Mihók Edit a dōTERRA-s bemutató kapcsán. Lásd: Interjúmelléklet. 1.2. Interjúszöveg

*vannak közülünk, a hölgyek között, akik tényleg nagyon jó ismerői ezeknek a dolgoknak (...).*³² A növények jó ismerőinek sem nevét, sem korát, sem társadalmi helyzetére vonatkozó információt nem tudunk meg. Ezzel ellentétben a következő interjúrészlet konkrétan nominalizálja az egyént: *Azt Géczy Gáborral szerveztük meg, ott még voltak meghívottak.*³³

Amint látható a leírtak alapján a növényismeret és növényhasználat narratív stratégiáinak több típusa is kirajzolódott az interjúk által. Ezeket a narratív stratégiákat a növényismeret és növényhasználat narratív kontextusai határozzák meg.

1.4.3. Növényismeret és növényhasználat

Az interjúbeszélgetések során konkrét növényismereti és növényhasználati módszerek körvonalazódtak, amelyek a növények hatásaira, továbbá azok konkrét, receptszerű felhasználási lehetőségeire vonatkozóan fogalmazódtak meg. Ezek az adatok bizonyos szinten reprezentálják a rendezvényeken elhangzott, közvetített tudás milyenségét, kirajzolódik a gyógynövényeknek egy kisebb csoportja, amely az egyéni érdekltség mentén került be a résztvevők ismeretei közé.

Korábbi tanulmányomban³⁴ már tematizáltam a gyimesközéplaki fiatal-, illetve középgeneráció növényismeretére és növényhasználatára vonatkozó tudását, amelyek hasonló módon fogalmazódtak meg a diákok részéről, csupán az ismeretek mennyisége és milyensége eltérő jelen szereplők esetében. Magának a növénygyűjtésnek a folyamata nem rajzolódott ki, de annál inkább megmutatkoztak az interjúk során a növényhasználat módjai. Ebben az esetben az interjúk előnye számomra az, hogy olyan jellegű ismeretek fogalmazódtak meg, amelyek valóban szerves részei, gyakran használt és ismert növények vagy fontosnak vélik annak későbbi használatát.

A három rendezvény kontextusában a gyógyító hatással bíró növények bizonyultak központi jellegűnek, mivel ezek alkalmasak egészségügyi problémák megoldására. Más jellemző témaként megjelennek még eddig használt gyógynövények, betegségek, amelyekre használtak

³² Mihók Edit, helyi könyvtáros a nőegylet könyvtári találkozója kapcsán. Lásd: Interjúmelléklet t. 1.1. *Interjúszöveg*

³³ János Csillag Emese, a népi gyógyászzal kapcsolatos korábbi rendezvényekről. Lásd: Interjúmelléklet 1.3. *Interjúszöveg*

³⁴ A tanulmány a kolozsvári BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében 2018 nyarán megvédett szakdolgozatomból.

gyógynövényeket, elkészítések módjai, gyógynövények szerkezete és felépítése, eddig hallottak és tanultak, információk forrásai, gyógyszeripar, egészségesebb élet, kemikáliák kivonása.

Mihók Edit a gyógynövények fontosságára világít rá: *Elsősorban a gyógynövények azok, amik tényleg érdekelnek és amiről szeretek tudni, mert úgy-e a népi gyógyászatban ezek képezik az alapját a gyógyításnak.*³⁵ Egy-egy növény esetén, annak pozitív és gyógyító hatásairól meggyőződve az egyén még mélyebben tanulmányozza azt, hogy felhasználásának lehetőségeit méginkább bővítse. Így van ez Mihók Edit esetében is, aki a levendulával kezdett el részletesebben foglalkozni, amely bár nem helyi gyógynövény, de jótékony hatásairól sokak számára ismert. *Imádom a szép kertetet, igen és van egy nagy kedvencem, a levendula, amivel kísérleteztem és már harmadik éve végre sikerült, hogy meghonosítottam itthon a kertembe. És nagyon sokat olvastam róla, azért úgy-e, hogy ismeretes, hogy több fajtája is létezik, hogy melyik is volna az, ami megfelelő a gyimesi, magas hegyvidéken is megmaradhasson a téli, zord hidegben.*³⁶

A gyimesközéploki fiatal- és közepgeneráció ismereteinek vizsgálata során kirajzolódtak a növényekről való beszélés helyzetei, amelyek jelen kutatás esetében is érvényesnek bizonyulnak: „(...) a növénygyűjtés során is jellemző a gyűjtendő vagy az éppen gyűjtött növényekről való beszélés, betegség esetén szintén, de leggyakrabban használat közben, előtt vagy után jellemző a növényekre vonatkozó tudás megosztása.”³⁷

Az interjúk alapján nyilvánvaló, amikor gyógynövényekről van szó, akkor sohasem a szerkezeti felépítésük, az esztétikai funkciójuk kerül előtérbe, hanem a jótékony egészségügyi hatások, a különböző betegségekre való felhasználhatóságuk: *Jaj, tehát akkor nem is tudom melyikkel is kezdenénk, úgy-e a zsurló, az például az a növény, ami vese bajokra alkalmas, vizeleti gyulladások s a többi, ilyen hólyag problémákra.*³⁸ A beszélgetések során a növényeket rendszerint a betegségekkel együtt említik, a megnevezés után rögtön maga a betegség következik, amelyre a növény megoldást ad, majd ezt követi az elkészítésének módja, az, hogy milyen formában használható fel. Jelen esetben több felhasználási forma körvonalazódott, amelyek a gyógynövényektől az adott egészségügyi problémáktól és nem utolsó sorban az egyéntől függően változnak. *Meg a teákat is, mondjuk nekem a teákkal az a bajom, hogy ugye*

³⁵ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.1 Interjúszöveg.

³⁶ Mihók Edit. A teljes interjú, lásd: Interjúmelléklet. 1.1 Interjúszöveg.

³⁷ Az adatok korábbi munkám – a kolozsvári BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében 2018 nyarán megvédett szakdolgozatomban – során körvonalazódtak.

³⁸ Mihók Edit. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.1 Interjúszöveg.

általában vagy keserű vagy tömény és akkor azt nem bírjuk meginni, de ez a tinktúra ez elég szimpatikus volt.³⁹ Az interjúkból a következő felhasználási típusok ismeretesek: tea-, tinktúra-, nyers borogatás, mézben való áztatás, illetve krém.

Néhány gyógynövény esetében annak használati ideje is lényeges részét képezi a beszélgetéseknek: *Érdekes, azt mi is használjuk, viszont nagyon, azt is kell tudni, hogy vigyázni kell a gyógynövény teákkal, mert kúra szerűen használva, mit tudom én 7–8 nap, tovább meg kell kicsit szakítani, mert az is előfordulhat, hogy azért mellékhatásai is lehetnek.*⁴⁰ Hasonlóképpen jellemző ez a gyertyánfa gyökér használata esetében is: *(...) s akkor ez a gyertyánfa gyökér, ez egy nagyon-nagyon keserű teát lehet készíteni belőle, amit meg kell inni. Erről azt kell tudni, hogy 3–4 nap iható, utána ki kell hagyni bár egy hetet, után újra még folytatni, naponta egyszer, kétszer inni belőle, tiszta keserűn és azt mondja a régi mondás is úgy-e, hogy 'ami keserű a szájnak, az jó a májnak.*

A használati útmutatót jellemzően egy személyes tapasztalatnak a megosztása követi, amely az argumentáció stratégiáját használva mintegy bizonyítékként, hitelesítésként szolgál a gyógynövény és a recept alkalmasságára: *(...) én személy szerint is használom és azokat, amiket annak előtte is tudtam, hogy például most a citromfű az olyan hatása van, hogy nyugtató, meg mit tudom én, vagy a levendulaolaj, ami fertőtlenít, ezekről úgy tudtunk, ugye.*

2. Bilibók Ildikó kéziratos füzeté, mint a tudástranszfer lehetséges kontextusa

A következőkben Bilibók Ildikó etnobotanikai és etnomedicinai adatokat tartalmazó kéziratos füzetének részletes tárgyalására és elemzésére vállalkozom. A „homo scribens az írást tudó és használó ember, aki felismeri az írás lehetőségeit, funkciókat társít hozzá, ezeket forgalmazza és továbbadja, ezáltal pedig létrehoz és betagozódik egy társadalmi írásgyakorlatba. (Tóth 2007: 26.) A továbbiakban Bilibók Ildikó, mint homo scribens értelmeződik a kézirat által.

A kéziratos füzet a népi növényismeret és a népi gyógyászat lokális tudásába nyújt betekintést. „A népi gyógyászat egy összetett és bonyolult jelenség, amelyben több hatás, több réteg rakódik egymásra, minden időszakban a közösségi és egyéni tapasztalat, tudás egyaránt

³⁹ Vargyas Rita. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.6. Interjúszöveg.

⁴⁰ Mihók Edit. A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.1 Interjúszöveg.

árnyalja, ugyanakkor folyamatosan változik. Tulajdonképpen, csak folyamatában, változásaiban vizsgálható jelenség, amelyben bármely adott időben egyszerre és egymás mellett, egymásra épülve létezhetnek több évezredes és legújabb elemek is” (Deáky 2002: 8).

2.1. Életút és gyógyítói válás

Bilibók Ildikó, leánykori nevén Bodor Ildikó 1963. augusztus 28-án született Gyimesfelsőlokon. Gyermekkorát Gyimesközépleken töltötte, szülőháza a helyi Bodor utcában⁴¹ található, jelenleg is itt él. Elemi és általános iskolai tanulmányait a gyimesközépleki Majláth Gusztáv Károly Iskolában⁴² végezte, majd – elmondása szerint – a *9–10-et Felsőlokon*,⁴³ mert akkor megszűnt itt a 9–10 osztály, s a szakiskolát es ott csináltam. A fémforgácsoló szakiskola elvégzése után kilenc évet Szeredába⁴⁴ a traktorgyárba a szerszámrészlegen dolgozott.⁴⁵

A növényekkel való találkozás egész kicsi gyermekkorára vezethető vissza. Édesapja egész Gyimes-völgyében ismert csontkovács és kenőember, illetve lovak lábának gyógyítója volt. Édesanyja, bár gyógyítással nem foglalkozott, nagy növényismerettel rendelkezett, a családban a gyógynövények használata szerves részét képezte a hétköznapi életvilágnak: *Örökké itt édesanya es szedte, nagyanyám es szedte. Mondták, hogy ez erre való, ez a teheneknek való, ez a lovaknak a lábára való. S így, amikor mentünk takarni, ahol amilyen gyógynövény volt azt leszedtük.*⁴⁶ Ahogyan az már korábbi munkám⁴⁷ során is körvonalazódott „(...) a tudástranszfer helye az otthoni, családi közeg volt, amely a hagyományos népi tudást adta át a fiatalabb generációknak, továbbá ez a tudás a természetközeli életmód szerves részét képezte.” (André 2018: 11.)

Állítása szerint gyermekkorától kezdődően a témában a legtöbbet édesapjától és az anyai nagyanyjától tanulta: *Édesapa mellett, édesapa mellett. S az anyai nagyanyám, ő volt olyan, ő*

⁴¹ Tankó Gyula az *Öregek faggatása* (2008) című munkájában Bodor-szer-ként említi: „A Bodor vezetéknévűek utcája Gyimesközépleken.” (Tankó 2008: 72.)

⁴² A Majláth Gusztáv Károly Iskola történetére vonatkozóan, lásd: André 2018: 7–16. (*Lokális előtörténetek és regionális tapasztalatok nyomában*)

⁴³ Gyimesfelsőlok (rom. *Lunca de Sus*), Gyimes-völgyének Csíkszereda (rom. *Miercurea Ciuc*) felől érkezve az első faluja, a Tatros felső folyása mentén.

⁴⁴ Csíkszereda (rom. *Miercurea Ciuc*), város Hargita megyében, a megye székhelye. (Szabó M. A. 2003/2018. <http://szabo.adatbank.transindex.ro/index.php?action=keres1> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 21.)

⁴⁵ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.9. Interjúszöveg.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Az adatok korábbi munkám – a kolozsvári BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében 2018 nyarán megvédett szakdolgozatom – során körvonalazódtak.

volt sokat velünk, sajnos elég kicsit. Nem voltunk nagyok, amikor meghalt. Aztán édesapától s édesanyától, a gyógynövényeket ő es ismerte az egészet, ette, főzte. A masszírozást tudományát édesapjától sajátította el, azonban kényszeres vagy tudatos tanításról nem beszélhetünk: Sohase tanított, hanem mikor kezdtem csinálni, akkor volt, amit nem tudtam. Volt egy bog s kenem, de nem megy el onnan. Vagy például valakinek erőst meg van dagadva s nem tudtam, hogy el van törve vagy nincsen eltörve, s akkor mondta, hogy hol fogjam meg s merre húzzam. Vagy keresztülibe fogjak rá, ezeket a fogásokat úgy tanultam meg.⁴⁸ A tudás átadásának színterét gyakran az éles helyzetek kovácsolták meg, egy-egy beteg gyógyítása tanulási folyamatként is értelmeződik a családon belül.

Bilibók Ildikó 1986-ban kötött házasságot. Mivel családjával szintén Gyimesközépleken éltek, így a családi házatól nem került messze, ez lehetőséget adott arra, hogy a szülőktől való tanulás ne szakadjon meg, továbbá a későbbiekben négy gyereke is találkozson ezzel a hagyományos népi növényismerettel, illetve a népi gyógyászat különböző szegmenseivel. Legkisebbik fia magasabb szinten foglalkozik ezekkel az ismeretekkel, amelyet a későbbiekben részletesebben tárgyalok.

Elmondása szerint a családban soha nem volt jellemző a gyógyszerek használata, hiszen a gyógyító hatású növények ismerete lehetőséget adott az otthoni közegben történő gyógyításra. *Főzték a gyógynövényteát vagy pirították a pergelt cukrot s belefőzték a hagymát s forró lábvizet, ezzel gyógyítottak, nem es voltunk betegesek, arra sem emlékszem.⁴⁹* Mivel az orvosok akkoriban kevesen voltak és nehezen elérhetőek,⁵⁰ ezért a hagyományos paraszti társadalom kitermelte a gyógyító specialistákat. A népi gyógyítók a közösség tagjaiból kerültek ki, ezért értettek a nép nyelvén, vagyis tevékenységük során ugyanazokra a hiedelmekre hivatkozhattak, amelyeket mindenki ismert és elfogadott környezetükben. (Hoppál 1990.) A népi specialisták a népi kultúrát szolgáltatásszerűen forgalmazzák, kulturális tőkére a hagyomány átvétele, felhalmozása és tudatos, programszerű tapasztalatszerzés által tesznek szert. (Keszeg 2013: 25.) Ezek a személyek a helyi közösség egészségének szolgálatában állva, tudásukat és tapasztalatukat megosztva, nem csak gyógyítóként, hanem tanítóként is értelmezhetőek.

⁴⁸ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet, 1.9. Interjúszöveg.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Bilibók Ildikó: *Nem volt orvos. Az én gyermekeimet csak akkor látta az orvos, amikor engedtek ki. Egy bábaasszony volt, az egész éjjel született. Orvos nem volt akkor, hát volt, csak akkor kiállította a papírokat s kész.* A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet, 1.9. Interjúszöveg.

A népi specialisták mellett ugyanakkor létezett egy alapvető kollektív tudás az ember- és állatgyógyászatban egyaránt: *Nem csak itt, ahol mindenütt, mindenki tudta, hogy mivel mit kell csinálni, s mikor mit kell szedni, mindenki tudta.*⁵¹

„Azáltal, hogy a hétköznapi használatban, beszélgetésekben természetes módon megjelenik a hagyományos tudás alkalmazása az ebbe való belenevelődés biztosítja a fiatal generáció növényismeretre, növényhasználatra vonatkozó tudását.” (André 2018: 19.) Ezt jól szemlélteti a Bilibók Ildikóval készített interjú következő részlete: *Vagy régebb így ha összegyűltek, ilyenekről beszéltek, hogy valami elbetegedett s akkor ki mit mondott, azt adtak. Állatot, embert, mindent meggyógyítottak. Ha kimentél a kalibához, ott nem futtál be.*⁵²

Interjúalanyom azt is elmondta, hogy korházi ellátásra eddig csupán a gyerekei születésekor szorult, illetve egy negatív tapasztalata is kapcsolódik a kórházhoz: *Én nem voltam kórházba, én a szülészetem voltam, amikor az ujjamat levágtam. Se nem ettem eddig gyógyszert, én még eddig nem. Örökké főzök gyógynövényteákat, ha kell ha nem, így esténként.*⁵³

A már korábban emlegetett Géczy Gábor⁵⁴ neve Bilibók Ildikó életrajzában is fölsejlik. Komolyabban és intenzívebben 2005-ben kezdett el foglalkozni a kenéssel, masszírozással, ekkor ismerte meg Géczy Gábort. *Akkor indította ő a MAG-os*⁵⁵ *iskolát.* Ez megváltoztatta Bilibók Ildikó életét, hiszen az ismeretséggel új kapuk nyíltak meg előtte. A MAG rendezvényein évente több alkalommal is részt vesz, amelyeken különböző alternatív gyógyászati⁵⁶ ismeretekkel, módokkal foglalkoznak. Mindemellet az édesapjától tanult masszírozást egy, a MAG által szervezett masszázstanfolyamon gyarapította, így már nem csak a hagyományos népi tudás képezi ismerettárát, hanem ennek kiegészült változata, amely mind a

⁵¹ Uo.

⁵² A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet, 1.9. Interjúszöveg.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Géczy Gábor jelenleg az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természetföldrajz Tanszékének külsős tanára, szakrális földrajz címen tart előadásokat az érdeklődő hallgatóknak.

⁵⁵ MAG rövidítés jelentése: Mintaként Alkalmazott Gondviselés. A témát illetően részletesebben, lásd: *Portré – Géczy Gábor és a MAG.* Elérhetőség: <http://users.atw.hu/magtar/cikkek/mag/mag2.htm> (Utolsó megtekintés: 2020.06.14.)

⁵⁶ „Olyan gyógyászati rendszer, amely mögött egy, sajátos egészség - betegség értelmezési elmélet áll. Célja a betegség megelőzése, illetve a betegség hatására létrejövő külső, belső szervi és szellemi elváltozások gyógyítására irányuló törekvések. A szükséges anatómiai ismeretek mellett, kórtani és életvezetési szakértelmet is magában foglal. Felhasználja a népi gyógyászatban is ismert növényi, ásványi eredetű anyagokat, a diétát, a szervezet öngyógyító erejébe vetett hitet. Követői egy új típusú egészség és betegség fogalmat alakítanak ki, amely életfilozófiájukká válik.” (Vámos 2014: 147.)

hagyományos, mind pedig az alternatív gyógyászati módokat magába foglalja.⁵⁷ Ennek ellenére munkásságáról ezt mondja: *Én csak kenek. Én csak a kicsi unokámat csontkovácsolom, kicsike korától. Azt megtanultam a babamasszázszt s azt rajta csinálom, de csak rajta. Neki tanultam meg direkt ezt.*⁵⁸ Mindemellett köztudott, hogy eredményes piócás gyógyításokkal sok helyi emberen segített. Ez megerősíti Limbacher Gábor tézisé, amely szerint „A magyar népi gyógyászat és népi vallásosság kiemelkedő egyéniségeinél nem ritka, hogy többféle képességgel rendelkeznek, illetve a feléjük irányuló igények többértékűek.” (Limbacher 1994: 149.)

Korábbi beszélgetések során szerzett ismereteim, majd később az interjúbeszélgetés során is kiderült, hogy a megismert alternatív gyógymódok nem csak ismeretek szintjén maradtak meg, hanem gyakorlatban is megjelentek, azaz saját maga is 'betegként' vett részt ilyen gyógyításokon: *Ki én, mindenfélét kipróbáltam, mindenféle gyógymódot. S rengeteg féle nyirokmasszás, talpmasszázs, ami izé, meleg kéz érintéssel gyógyítás, én mindent.(...) Mindennek van valami szerepe. Van, amikor egy ilyen eregetizáló kezelés nem elég vagy van amikor sok, de ezek mind jók. Akkor van olyan, amelyik hozzád se nyúl, csak úgy kezel. Van, amelyik megérint, van amelyik csontkovács, egy tréningruhába átropogtat szépen. Van, amikor másképpen kell, úgyhogy annyiféle gyógymód van, hogy rengeteg.*⁵⁹ Láthatjuk, hogy Bilibók Ildikót a különböző természetes gyógymódok iránti nyitottság jellemzi, ezeket az eseményeket a tanulás lehetőségeiként értelmezi.

Grynaeus Tamás szerint „(...) a népi orvoslás a mindennapi élet, hitvilág, magatartás-szokásrend része, azokkal összefüggő hálózatot (contextust) alkot.” (Grynaeus 1992: 109.) Napjainkban az figyelhető meg, hogy ez az összefüggő hálózat már nem csak abban a hagyományos közegben alkalmazódik, amely kitermelte azt. Ha Bilibók Ildikó példáját tekintjük, a gyógyítás térben és a résztvevők szintjén eltér, a hagyományos tudás azonban nem változik meg, csupán kiegészítődik új ismeretekkel.

Bilibók Ildikó jelenleg is Gyimesközéplokon él, visszaköltözött családi házába, itt látogatják őt a gyógyulást váró betegek: *Én igaz, szeretem es csinálni, én senkit sem hívok ide, mégis mindenki jön. Tudja, hogy hol járok. Magyarországon, mikor ilyen nyílt napok vannak, annyian jönnek. A másíkok kérdezősködnek, ezt hogy csinálják, azt hogy csinálják, régebb hogy*

⁵⁷ A népi gyógyászat és alternatív gyógyászat közötti különbséget Vámos Gabriella tárgyalta részletesen. Ezt illetően lásd: Vámos 2014.

⁵⁸ A teljes interjút lásd: Melléklet. Interjúmelléklet 1.9. Interjúszöveg.

⁵⁹ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet 1.9. Interjúszöveg.

*volt, ezt mivel gyógyították, milyen gyógynövény kell rá. S működik, ami régebb működött, az most es működik, pontosan úgy.*⁶⁰ Tevékenységét tekintve tehát népi gyógyítóként értelmezhetjük, aki reménykedik abban, hogy az új generáció a gyógyszerek használatát félretéve, visszatér azokhoz a hagyományos gyógymódokhoz, amelyet felmenőink alkalmaztak.

2.2. A kéziratos füzet struktúrája és tartalma

Keszeg Vilmos munkásságából ismert, hogy „A kéziratos füzet az egyéni és a családi tudás, emlékezet tárháza volt évszázadokon keresztül.” (Keszeg 2008: 351.) Ezek kutatása, de általában a magyar népi orvoslás hagyományainak tudatos gyűjtése és vizsgálata a néprajzi kutatás más ágaival együtt kezdődött el. (Olosz 2002: 31.) Ezek a kéziratos füzetek napjainkig szerves részét képezik a néprajzi gyűjtéseknek, amelyek mind etnobotanikai, mind pedig etnomedicinai szempontból jelentős anyagot tartalmaznak. A kéziratos füzet a tudásszervezés és tudástárolás eszköze is egyben. A gyógyító hatású növények rendszerezése a tudás analitikussá válását eredményezi, amelynek következtében a tudás számszerűsíthetővé válik. Az írás által az író a tudását függetleníti a kontextustól, hozzáférhető, explicit módon, textuális formában szervezi meg, helyezi ki és tárolja. A tudás belülről, a szöveg és gondolat szabálya szerint szerveződik, a gondolati rendet a racionalitás határozza meg, deskriptív természetű. (Keszeg–Czégényi 2010: 430.)

Szintén Keszeg Vilmos írásából tudjuk, hogy az ember- és állatorvosló kéziratos könyvek „A 17–18. században szaporodtak el.” (Keszeg 2008: 358.) A kezdetben csak nemesi körökben elterjedt írások a nép közé is lekerültek. (Hoppál 1990: 704.) A kézirat tartalma jelen esetben nem az orvosok elérhetetlensége miatt került lejegyzésre, hanem a hagyományos népi növényismerethez és gyógyászati módokhoz való ragaszkodás váltotta ki, de szerepet játszott ebben később az orvosi gyógymódoktól és a gyógyszeripartól való elhatárolódás fontossága is, „a kemikáliák nagyfokú használata a természetes gyógymódok reneszánszához vezetett.” (Papp 2013: 178.)

Bilibók Ildikó kéziratos füzetét három évvel ezelőtt (2017) kedte el írni. Célja az volt, hogy saját maga részére feljegyezze azt a helyi tudást, amelyet élete során sajátított el felmenőitől,

⁶⁰ Uo.

illetve idősebb helyi asszonyoktól. A füzet főként betegségeket és gyógymódokat, gazdag népgyógyászati forrásanyagot tartalmaz. Ez az orientáció nem véltelen, hiszen „Az emberiség történelme során nagyrészt a növények és a növényekből kivont származékok képezték a gyógyászati kezelés alapját.” (Papp 2013: 177.)

Hoppál Mihály írja: „A gyógyítás, mint a közösség számára alapvetően fontos, társadalmilag értékes tevékenység, a szellemi kultúra része, amely mindig a figyelem homlokterében állt. A betegség olyan élethelyzet, amely a mindennapok egyensúlyának megbomlását jelenti, mivel a közösség egy tagja kiesik a munkából, s hiányát pótolni kell, az egyensúlyt helyre kell állítani. Ezért fontos a gyógyítás és a gyógyítók társadalomban betöltött helyének és szerepének megismerése a kultúra történetében.” (Hoppál 1990.) Bilibók Ildikó gyógyító szerepe a gyimesi közösségben kulcsfontosságú és megkérdőjelezhetetlen, így kéziratának adatai is jelentős tudásról árulkodnak. A továbbiakban a kézirat struktúrájának bemutatására és részletes elemzésére vállalkozom, amelyet szemléletes példákkal igyekszek gazdagítani.

A kézirat mondhatni egy sorozat egyike, amely elsőként készült el. Ezt követi két másik, amelyek megírása jelenleg még folyamatban van. A második füzet az első folytatásaként szintén betegségeket és gyógymódokat mutat be, hasonlóképpen előtérbe helyezve a gyógynövényeket. A harmadik kézirat *az állapotosságtól a születésig s a szokásokról* számol be, amelyek ehhez kapcsolódnak. *Le akartam írni, hogy legyen meg* – meséli az adatközlő. A kézzel írt füzet szerkezetét nem csak az határozza meg, hogy az írónak milyen és mekkora tudása van, és hogy ebből a tudásból mit tekint fontosnak, hiszen a füzetekben nem csak a saját ismereteit írja le, hanem igyekezett összegyűjteni a még élő idős asszonyoktól az emlékezetben megőrzött tudást – *Az őreasszonytól, ángyitól es sokat kérdezősködtem.* – ilyen formán a közösségi tudás megőrzését is képviseli. A füzet a lokális nyelvezet, nyelvhasználat sajátosságait viseli magán, ezért előfordulhat, hogy egy külső szemmel vizsgálódó személy nem minden esetben interpretálja helyesen a leírtakat, ennek következményeként „egy szó vagy mondat teljes jelentéstartalmát nem érthetjük a meghatározott lokális környezetből kilépve.” (Lengyel 2004: 53.)

A füzet mérete A5-ös (15x21 cm) méretnek felel meg, 71 lapból álló vonalas füzet. Külsején nem találunk semmilyen írást. Az első két lap, azaz az első négy oldal szintén üresen áll. Az ötödik oldalon olvashatjuk a *Gyógynövények, Gyógymódok* címet, amelyet egy üres sor

után rögtön egy gyógynövény és annak javasolt használata követ. A kézirat tartalmi elemzése során három kérdéscsoportot kell megvizsgálnunk: azt, hogy mit, mivel és hogyan gyógyítottak a falusi emberek. (Olosz 1995.)

A kézirat struktúráját tekintve hat nagy részletet különböztet meg. Az első (1–12. oldal) a már említett *Gyógynövények, Gyógymódok* címet viseli, a betegségek szerint tagolódik és az ezekre alkalmazható gyógynövényeket és gyógymódokat tárgyalja. A második rész a *Gyógynövények* (13–47. oldal) címet viseli és egy előre megfogalmazott kérdéssor szerint rendszerezetten sorolja a gyógynövényeket és a kérdések sorrendjéhez hűen ezek jellemzőit és az alkalmazás lehetőségeit taglalja. A harmadik elkülöníthető szegmensben (48–95. oldal) *Gyimesi csángó gyógymódok* cím alatt ismételtlen a betegségek szerinti elkülönítés jelenik meg. Majd a negyedik fejezetben (98–111. oldal) újra felváltja ezt a gyógynövények szerinti leírás. Az ötödik részben (112–127. oldal) a fűszernövényekkel és azok tulajdonságaival, jótékony hatásaival ismerkedhetünk meg. A hatodik és egyben az utolsó elkülöníthető egységben (136–140. oldal) pedig lényegretörően abécé sorrendbe rendszerezett betegségeket jegyzett fel a kézirat írója, amelyekhez 2–3 sorban csupán felsorolja az adott betegségre alkalmas növényneveket. Az egységek között jellemző, hogy 2–3 oldalt üresen hagy, ezzel is jelezve, hogy egy új téma következik. A feljegyzések nem tartalmaznak dátumokat, így az írások időben nem azonosíthatóak be. A továbbiakban ezeknek az elkülöníthető egységeknek a részletesebb bemutatására kerül sor, amelyet szöveghűen közölt példákkal kívánok szemléltetni.

A füzet első 12 oldalán betegségek felsorolását láthatjuk, itt összesen 29 kiemelt betegség olvasható. Mivel a betegség az élet tartozéka, velejárója a tudás lokális regisztereiben azok a betegségek és gyógymódok fordulnak elő, amelyekkel a lokális társadalom kapcsolatba került régen és kapcsolatba kerül napjainkban, ilyenek például a következő betegségek: *izületi fájdalom, fagyás, fogfájás, kiütések, pajzsmirigy, agydaganak, idegszál gyulladás*.

A szerző feltünteti az adott betegségre alkalmas gyógynövényeket, gyógymódokat, kitérve arra is, hogy az adott növénynek melyik részét és milyen formában ajánlott felhasználni.

A *Gennyes sebek* kelések esetében a következő gyógymódok és eljárások olvashatóak:

- *sánta tamás lapi*⁶¹
- *boldog asszony lapi*⁶²

⁶¹ Népi megnevezés: *sánta tamás lapi*. Hivatalos megnevezés: havasi tejelőke (*Cicerbita alpina* L.).

⁶² boldogasszony tenyere (*Tanacetum balsamita* L.)

- *Meg mossuk a lapit és rátesszük a sebre, naponta kétszer háromszor cseréljük gézzel bekötjük.*
- *uti lapi*⁶³
- *megdörzsöljük úgy rakjuk a sebre.*

A levélnek van egy olyan tulajdonsága, ha megtörik a levele saját magát begyógyítja így segít a gyógyulásba.

Láthatjuk, hogy gyakran a növények tulajdonságai is megjelennek egy-egy gyógymód kapcsán, illetve ezek preparálása és alkalmazásának folyamata is előfordul.

Bár első olvasásra is szembeűnő, hogy a leggyakrabban használt alapanyagok a különféle növények, növényi részek és növényi készítmények, ennek ellenére a füzetnek ebben az első szegmensében nem csak növényi gyógymódok találhatóak, hanem előfordulnak nem növényi eredetű hatóanyagok is, bár ezek lényegesen kisebb számban jelennek meg a teljes kézirat orvosságai között. Ilyen például ebben az első részben megjelenő bor felhasználása:

Bor

ütésekre, dagadásra

borogatni, nem feketedik be.

- *ha kibicsaklik a láb meghuzodnak az inszalagok a láb bedagad, meg is kékiül, ezt is nagyon jó borral borogatni.*
- *hátra, kézre, bokára, kimerülés borogatás (boros)*

A második rész a *Gyógynövények* (13–47. oldal) címet viseli, amelynek első hasábjain általánosan beszél a gyógynövényekről és azok gyűjtéséről. „A gyógynövényeket az emberi szervezet kóros folyamatainak megelőzésére, kezelésére vagy kórokozóra gyakorolt hatásuk miatt használják.” (Csedő 1980: 19.)

Gyógynövények

*Egy régi mondás azt tartja, hogy az a gyógynövény gyógyít meg ami a te környezetedbe van. Tíz kilométeres környezetbe megtalálható amire neked szükséged van. A lényeg az hogy az a nap süsse, az a szél fúja ami téged. Vagy 1 napi járásra – 40–50 km.*⁶⁴

Bilibók Ildikó hétköznapijaiban alkalmazza ezt, csak helyi növényekkel és növényi kivonatokkal gyógyít. Az ember és a természet szimbiózisban élnek egymással, az ember alakítja

⁶³ Népi megnevezések: *utilapi, útilapi, utilapu*. Hivatalos megnevezés: lándzsás utifű (*Plantago lanceolata* L.)

⁶⁴ Bilibók Ildikó kézírata, 13. oldal.

az őt körülvevő növényvilágot és az utóbbi befolyásolja az emberi hétköznapi életet, gyógyításban, étkezésben, állattartásban, egyszerűen a hétköznapi életvilág alapvető szegmenseiben. Ez az együttélés egyrészt azért is lényeges, mert ezáltal az ember megismeri a saját környezetét és növényvilágát, így ez egy biztonságot ad bizonyos értelemben a helyi növények használatára.

Erre Péntek János és Szabó T. Attila *Az ember és növényvilág* című kötetükben is rávilágítanak, amikor ezt írják: „A hely az a környezet, amelyben élünk, amelyben felnőttünk, és amelyet nemcsak legjobban ismerünk, de érzelmileg is a magunkénak vallunk;” (Péntek–Szabó 1985: 5.) Valószínűnek tartom, hogy ezek a tényezők is fontos szerepet játszanak a saját környezetben használandó gyógynövények esetében. Mindemellett fontosnak találom azt is, hogy „A népi gyógyításban használt különféle anyagok, köztük a gyógynövények napjainkig tartó használatát a hagyományon és a tényleges hatásukon kívül fenntartotta az a tény is, hogy kéznél voltak. A mindennapi használat során a sikeres gyógyulások ténye újra meg újra megerősítette a gyógyító tudásnak ezt a részletét.” (Hoppál 1990.)

A kézirat írója ezt a több generáció által megtapasztalt tudást jegyezte le, amelyekben nem csak a gyógynövényekre, hanem ezek javasolt gyűjtési idejére is kitér:

Gyűjtése

Akkor kell gyűjteni a növényt amikor a legszebb virágjába van. Lényeg az, hogy tiszta helyről gyűjtsük ne az út mellől ahol nagy a pór vagy szennyeződés.

A növénybe akkor van a legtöbb hatóanyag amikor süt a nap, a szárába, a levelébe, virágjába, feljön a hatóanyag.

A gyökereket általában ősszel kell szedni, fekete nadály,⁶⁵ bergő burján (kosbor)⁶⁶ vadfokhagyma,⁶⁷ gyermekláncfű,⁶⁸ csalán,⁶⁹ gyertyánfű (fecsketárnics),⁷⁰ eszpenz (pirosló hunyor),⁷¹ ászpa (fekete zászpa)⁷² dancia (tárnics).⁷³

⁶⁵ Hivatalos megnevezés: fekete nadálytő (*Symphytum officinale* L.)

⁶⁶ Népi megnevezés: *bergőburján*. Hivatalos megnevezés: foltos ujjaskosbor (*Dactylorhiza maculata* L.)

⁶⁷ Népi megnevezés: *vadfokhagyma*. Hivatalos megnevezés: gyözedelmes hagyma (*Allium victorialis* L.)

⁶⁸ Népi megnevezés: *gyermekláncfű*. Hivatalos megnevezés: pitypang (*Taraxacum officinale* L.)

⁶⁹ Népi megnevezés: *csihány*. Hivatalos megnevezés: csalán (*Urtica dioica* L.)

⁷⁰ Népi megnevezés: *gyertyánfű*. Hivatalos megnevezés: fecsketárnics (*Gentiana asclepiadea* L.)

⁷¹ Népi megnevezés: *eszpenz*. Hivatalos megnevezés: pirosló hunyor (*Helleborus purpurascens* L.)

⁷² Népi megnevezés: *ászpa*. Hivatalos megnevezés: fehér zászpa (*Veratrum album* L.)

⁷³ Népi megnevezés: *dancia*. Hivatalos megnevezés: sárga tárnics (*Gentiana lutea* L.)

A gyógynövények gyűjtésére vonatkozó adatok bizonyára hosszas, generációkon átívelő tapasztalatiság eredményeként összegződtek, amelyek mai napig alkalmazhatónak és hitelesnek bizonyulnak.

A szerző a gyűjtés után a növények szárításának módszerét is leírja röviden:

Szárítása – szellős helyen összekötve vagy szétterítve.

- *nem szabad süsse a nap.*⁷⁴

Mindezt a beszélgetésünk során is megerősítette: (...) *akkor leszedtük s akkor örökké a sütőbe szárítottuk. Van egy kemence, kitettünk egy papírt ra, kicsi napfény van, jól járja a szél, rearaktuk, örökké, örökké, örökké. Még a virága es tiszta zöldnek meg van száradva, olyan szépen megszáradt.*⁷⁵

A gyógynövénygyűjtés általános és alapvető információinak leírása után egy kilenc kérdésből álló kérdéssort olvashatunk, amely alapos rendszerezettséggel lett összeválogatva, logikus sorrendbe szervezve. A kérdéssor a továbbiakban meghatározza az írás strukturáltságát, a kézirat írója minden növény leírásának esetében pontosan követi a kérdéseket, amelyek a következők:

1. *Gyógynövény neve nálunk*
2. *hivatalosan*
3. *hogyan néz ki?*
4. *előfordulási hely*
5. *mire használják*
6. *hogyan? tea, nyersen*
7. *embernek? állatnak*
8. *Milyét használják (virág, gyökér, kéreg)*
9. *Miért jó a szervezetnek.*⁷⁶

Láthatjuk, hogy a hivatalos név is megnevezésre kerül a strukturált leírás során. Keszeg Vilmos tárgyalja, hogy a kéziratok „(...)füzetek gyakran a nyomtatott termékek információit vették át.” (Keszeg 2008: 351.) Úgy gondolom, hogy ezt jelen esetben is fontos megemlíteni, hiszen nem mellékes az, hogy Bilibók Ildikó rendszeresen használ gyógynövényes füzeteket és könyveket annak érdekében, hogy tudását gyarapítsa, így a növények hivatalos megnevezéseinek egy része

⁷⁴ Bilibók Ildikó kézírata, 14. oldal.

⁷⁵ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet 1.9. *Interjúszöveg.*

⁷⁶ Bilibók Ildikó kézírata, 15. oldal.

ezekből a kiadványokból került át a kéziratba. Ezek használatára kéziratában nem utal, nem említi őket.

A kéziratnak ez a része nem csak növényeket és azok felhasználási módjait tartalmazza, hanem egy komplexebb leírás fogalmazódik meg a növényekről. Egy növényre vonatkozóan részletes ismertetőt találunk: a felépítésre-, virág színére és formájára-, levél formájára, hajtásainak tulajdonságaira vonatkozóan. Ugyanakkor előfordulásának a helye és ennek sajátosságai is körvonalazódnak, de a növény felhasználható részeit és szedésének alkalmas idejét is megtudjuk. Nem marad ki a sorból a felhasználása sem, továbbá a betegségek, amelyekre alkalmazható és maga az alkalmazási mód sem. Gyakran megemlítésre kerül egy-egy növénynek a fő tulajdonsága a felhasználásban is (pl. *BORZASZTÓ KESERŰ*). És végül nem csak az ember-, hanem az állatgyógyászati felhasználás is sok esetben megjelenik (*Az állatvilágban a tyukoknak adják ha betegek*).⁷⁷ Mivel a kézirat nagy mennyiségű növényismeretre és növényhasználatra vonatkozó adatot tartalmaz, ezért információmegőrző, információtároló szerepet tulajdoníthatunk neki.

A kéziratnak ez a része összesen 25 külön kiemelt, sorszámmal ellátott és részletesen bemutatott növényt tartalmaz. A továbbiakban ezekből a leírásokból ragadom ki egy növénynek a bemutatását, amely ebben a fejezetben a második sorszámot viseli:

1. BÁRÁNYLÁB

2. *zsálya*

3. *kék virágú az egész szárán kakastarély formájú virágok vannak.*

4. *A gyimesi tályban mindenütt előfordul főleg ha száraz esztendőben (tavasszal) elborítja a mezőket és még a gyepeket is.*

Ilyenkor kevés lesz a széna, ez azt jelenti hogy szárazság van.

Száraz tavaszt jelent.

5. *A bárány lábnak fájdalom csillapító hatása van*

Köhögéstől, gyomor fájástól használják.

Tömény tea fogfájás fejfájás ellen

6. *Nagyon finom a teája*

Gyermekkorunkba szedték ki a virágját mert olyan édes méz íze volt. Nyersen megettük a virágját is.

⁷⁷ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet 1.9. *Interjúszöveg*.

7. *Nagyon finom a teája. Egy kicsit még méz íze is van.*

Teakeverékbe is tehető.

8. *Mivel a báránylábnak fájdalom csillapító hatása van a szervezetbe megszünteti a fájdalmat.*⁷⁸

A leírás által láthatóvá válik, hogy a korábban meghatározott kérdéssort következetesen, lépésről lépésre kíséri a füzet írója. A növények népi megnevezéseiben „Gyakoriak az állatnevekből alakult analitikus metaforák.” (Péntek–Szabó 1985: 190.) Ilyen módon a összetett növénynév esetében az előtag háziállat neve is lehet, ahogyan jelen esetben a *bárány* is az. A harmadik pontban a növény virágát szintén egy állati testrésznek a nevéhez kapcsolja (*kakastarély formájú virágok*).

A növény gyűjtése és használati módjait követően előfordul, hogy saját emlékeit is felidézi írásában, így egy közösségi cselekvés emléke is felelevenedik, amikor ezt írja: *Gyermekkorunkba szedtük ki a virágját mert olyan édes méz íze volt. Nyersen megettük a virágját is.*⁷⁹ Jan Assman *A kulturális emlékezet* (2004) című könyvében beszél az emlékezetközösségről, amelynek kapcsán azt is megfogalmazza, hogy „(...)az emlékezés kultúrája a csoport ügye. Központjában a következő kérdés áll: Mit nem szabad elfelejtenünk?” (Assman 2004: 30.) Bilibók Ildikó beszélgetésünk során erre is hangsúlyt fektetett, hiszen annak ellenére, hogy elmondása szerint saját maga részére írta meg a füzetet a beszélgetések során körvonalazódott, hogy tulajdonképpen ebben a még idős generáció emlékezetében élő közösségi tudást kívánta elraktározni, hogy ez ne váljon a felejtés martalékává. Ugyanakkor a kézirat alapja lehet annak, hogy az új generációk megismerjék az emlékezetben már alig élő hagyományos népi növényismeretet: *most visszatatuljátok ti, az én generációból sok kimaradt, nem érdekelte ez. Elment vett egy fájdalomcsillapítót, megette ahelyett, hogy főzzön.*⁸⁰

Néhány növény leírásában előfordul, hogy lejegyzí a növényekhez vagy az azokból készült készítményekhez való saját viszonyulását: *Nagyon finom a teája.* Találunk példát arra is, hogy saját tapasztalatait ossza meg egy átélt betegség kapcsán: *Amikor sárgaságos (májgyulladás) voltam én is ittam ezt a teát.*⁸¹ *Édesanyám csinált nekem egy viassz poharat. A pohár aljába egy*

⁷⁸ Bilibók Ildikó kézírata, 18. oldal.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ A teljes interjút lásd: Interjúmelléklet. 1.9. Interjúszöveg.

⁸¹ Gyetyánfű tea. Hivatalos neve: fecsketárnics (*Gentiana asclepiadea* L.)

ezüst karika gyűrű volt beletéve abba töltötte a teát és úgy kellett meginnom. A gyűrű a nagyanyám szentelt esküvői gyűrűje volt. Hasonló adatokat a sárgaság gyógyítására már Vajkai Aurél is közölt,⁸² de Péntek János és Szabó T. Attila is hasonló módszerek alkalmazását jegyezték fel Kalotaszegen.⁸³ Hoppál Mihály úgyszintén rávilágít erre a típusú gyógyító gyakorlatra, hangsúlyozva ennek színanalógián alapuló sajátosságát: „a betegség külső, színekben is megnyilvánuló tüneteinek megfelelően választják ki a gyógyítás eszközeit. Így például a sárgasággal járó heveny májgyulladás, amely egyébként hat hét alatt spontán gyógyul, szinte vonzotta magához a mágikus színanalógián alapuló gyógymódokat.” (Hoppál 1990.) Szintén a színanalógián alapul a villámcsapott ember gyógyítása:

Az olyan embert akit a ménkő megüt, vagy hogy nálunk mondják, akibe beléüt az Isten ítéletje, ha nem halt meg akkor egy fél napra nyakáig beleásták a földbe, mert a teste megfeketedik, és a föld kihuzza a testiből a feketeséget.

A villámcsapás a test elszíneződését vonja maga után, a test *megfeketedik*, ilyen módon a gyógymód a szenvedő alany fekete földbe való elásása.

Tovább haladva a kéziratos füzet harmadik elkülöníthető szegmensében (48–95. oldal) *Gyimesi csángó gyógymódok* cím alatt ismételten betegségek szerinti elkülönítéssel találkozunk. Itt összesen 59 betegséget sorol fel a kézirat írója. A felsorolásnál megfigyelhető, hogy sok esetben csak a szervet – így *szív, máj, vese* – jegyzi le és ezek gyógyítását, nem pedig a szerv konkrét betegségét. A betegség megnevezése után sorszámozva látjuk a gyógymódokat. Egy-egy betegséghez esetenként több tíz gyógymódot is társít az író, ilyen például a köhögés, amelyhez összesen 3 oldalnyi, számszerűsítve 39 gyógymód látható felsorolva.

Ugyanakkor előfordul, hogy egy betegség több alkalommal is megjelenik a füzet hasábjain, mint például a *szemölcs, főköm*. Ez azonban nem véletlenül alakult így, hanem tudatos szétválasztás a kézirat írója részéről, hiszen míg egyikben a növényismereten alapuló gyógyászati módokat és a mágikus cselekvésen alapuló gyógyítási folyamatokat is lejegyzí, addig a másik egy mágikus folyamat részletes leírását tartalmazza.

SZEMÖLCS. FÖKÖM

1. a ló farkának szőrével meg kell kötni jó szorosan amíg le nem esik

⁸² „Viasz vagy fekete retekéből vájt pohárba aranygyűrűt tesznek, arról iszik a beteg (állítólag 6 hétig kell inni).” (Vajkai 1943: 109.)

⁸³ „A Kovács Somától lejegyzett receptben kilencféle növényt (burjánt) kell a borba tenni, de mindegy, hogy melyet, ezt kell aztán viaszpohárból, aranygyűrűről leinni.” (Péntek–Szabó 1985: 151.)

2. *keresetlen vízbe meg kell mosni*
3. *vakondok szívének a vérit*
 - *tyúkvágáskor el kell lopni a májból egy darabot, megkenni a főkömöt, utána elásni.*
4. *egy hasáb pityókát, ecetbe kell tartani 3 napig, rá kell kötni, 5 nap múlva levenni, gyökeretől kijő*
5. *Ráolvasással. Megköpködni és mondja, hogy muljon el.*
6. *Vékony gépcérnával megköttek.*
7. *Egy cérnára annyi bogot köttek ahány főköm volt ezt elásták a csepegő alá.*
8. *Foghagymát köttek a főkömrre.*⁸⁴

Az első pontban megjelenő gyógymód egy tapasztalaton alapuló gyógymód, hiszen a szemölcs megkötésével megszűnik abban a vérellátás és leszárad, majd leesik. A második gyógymód már mágikus cselekvést von be, amely a „víznek adás”⁸⁵ folyamata. Hoppál Mihály szerint „...általában minden olyan mágikus gyógymódot analógiás „víznek adásnak” tekinthetünk, amelyben a mosdatás gesztusa szerepel.” (Hoppál 1990.) A *keresetlen* szó értelmezésében olyan vízre utal, amelyet nem keres senki, ugyanúgy mint magát a betegséget, továbbá utalhat a betegség továbbadásának elkerülésére is.

A harmadik pontban szereplő gyógymód esetében a szemölcs jelképes eltávolításának leírását láthatjuk. A tyúk májának érintkezése a szemölccsel a betegség átadását szimbolizálja, ennek földbe való elásása pedig a betegség megsemmisülését. A hetedik pontban szereplő gyógymódban szintén a földbe való elásás, mint jelképes megsemmisítés jelenik meg. A negyedik, hatodik és nyolcadik pontokban szereplő eljárások nem mágikus jellegűek. Az ötödik pontban megjelenő ráolvasással való gyógyítást a következőkben fogom részletesebben tárgyalni és példázni a már korábban említett külön feljegyzett mágikus eljárással.

FÖKÖM

*Amikór ujhold, ki kell menni az udvarra, ott meg kell álni. A földről fel kell veni egy kicsi föld darabot. Miközbe nézi a holdat visszafelé számol 3–2–1–0, közbe a kicsi földdrabbal dörzsöli a főkömöt. 3x kell számolni és a mondókát mondani. Amit látok nőjön (a hold) amit nem látok muljon el. És elmúlt.*⁸⁶

⁸⁴ Bilibók Ildikó kézírata, 88. oldal.

⁸⁵ A kifejezést Hoppál Mihály használja. (1990)

⁸⁶ Bilibók Ildikó kézírata, 85. oldal.

A népi gyógyítás bizonyos mértékig megőrizte a hiedelmet, amely általánosabban a nap és a hold járásával hozta összefüggésbe az egészség-betegség dolgait. (Hoppál 1990.) Erre Szabó László is rávilágít, hangsúlyozva a gazdasági tevékenységek holdálláshoz kapcsolódását: „A Hold növekvő vagy fogyó állapotához számos hiedelem kapcsolódik: a növekvő Hold idején kell bizonyos gazdasági stb. cselekvéseket végrehajtani, hogy szerencsés legyen a kimenetelük, fogyó Holdnál ezek tilosak (pl. vetés, közösülés, valamely vállalkozás), s mindezek arra utalnak, hogy a népi kultúrában régtől pontosan számontartották a Hold mozgását.” (Szabó 1990.)

Sok esetben a gyógyítás és ennek hatásossága a hold állásához igazodott, ahogyan azt a fenti példa is mutatja. Úgy vélem jelen példa esetében érdemes megemlíteni a tekintet fontosságát, lényeges az, hogy a gyógyítás folyamatában éppen mit néz az illető, hiszen a gyakorlathoz szöveges részlet is tartozik, amely ezt megerősíti. „A hosszú ráolvasások szövegei, az imák, mint nyelvi aktusok, önmagukban is gyógyító erejűek voltak, a néphit szerint régen még bíztak a kimondott szó erejében.” (Hoppál 1990.) A cselekvésnek és a szövegnek összhangban kell lennie a gyógyítás eredményessége érdekében.

Szintén a holdálláshoz kapcsolódik egy, a derékfájásra alkalmas gyógyítás:

*Amikor hódujság van (újhold) megujul a hold először meglátod fordulj háttal és háromszor egymás után lehajolva a lábad között nézd meg.*⁸⁷

Ebben a példában a fájó testrésznek az újhold felé fordítása a gyógyulást szolgálja, a napról napra növekedő hold a kiteljesedést szimbolizálja, amely a példában az egészség visszatérésére, megerősödésére utal. Fontos kitérni a gyógyításban használatos mágikus számokra, amelyek ebben az esetben is megjelennek, hiszen a *mondókát* háromszor szükséges megismételni, háromtól kell visszaszámolni az elmondása előtt, a második példában pedig háromszor kell megtekinteni a holdat. A ráolvasásokban megjelenő mágikus számok szerepe, hogy elősegítik a gyógyító hatást. „A magyar népi gyógyításban a leggyakrabban a hármas szerepel.” (Hoppál Mihály)

Szintén Hoppál Mihály világít rá, hogy „a ráolvasást mindig, vagy a legtöbb esetben, csak egyes gyógyítók ismerték. A szövegek ismerete a titkolt tudás része volt, már csak azért is, mert a hiedelmek szerint a ráolvasás erejét veszti, ha elmondják valakinek. Szabály volt, hogy csak a gyógyítás alkalmával lehetett kiejteni a szöveget, s az elmondás maga egyenértékű volt a gyógyítás elvégzésével, tehát valódi beszédaktus volt a ráolvasás.” (Hoppál 1990.) A ráolvasás

⁸⁷ Bilibók Ildikó kézírata, 43. oldal.

szövegének továbbadására az írásos forma nyújtott lehetőséget. Bilibók Ildikó feljegyzett ráolvasása árpára a következő:

Én téged árpa LEARATLAK, KÉVÉBE kötlek, KALANGYÁBA raklak, SZEKÉRRE felraklak, ELVISZLEK haza, CSŰRBE raklak, KICSÉPELLEK, MEGROSTÁLLAK, KISZELELLEK, ELVISZLEK a malomba, két kő között MEGŐRLETLEK, LISZT lesz belőled, HAZAVISZLEK, KOVÁSZT csinállok belőled, MEGDAGASZTLAK. A kemencét MEGTÜZELEM, ha a tészta megkelt bevetem a KEMENCÉBE, MEGSÜTÖM, MEGEGYÜK. (KISZARJUK)⁸⁸

A ráolvasás szövegében az író nagybetűkkel jegyezte le azokat a szavakat, amelyek kiemelkedő fontossággal bírnak az elmondás során, mivel a kiválasztott nyelvi megfogalmazás befolyásolja a gyógyító cselekvéseket.

Egy másik, az árpára alkalmas ráolvasás szintén alkalmazza a mágikus erővel bíró hármas számot:

Úgy múlt el a szemedről ez az árpa mind a só a vízbe s a viasz a tűzbe, válljék semmivé. Úgy múlt el ez az árpa a szemedről mint ahogy eltűnt az árpa kenyér az asztalról. (megették) Utána 3x el kell köpködni. Ezt a mondókát 3x kell elmondani.

„A szent számok biztosította ismétlés fokozta a gyógyítás lélektani hatását, hiszen megfelelt a hagyományos hiedelemrendszer elvárásainak – ugyanakkor gyógynövények, szerek esetében ez természetes, hiszen ma is ilyen ritmusban szedjük modern gyógyszereinket.” (Hoppál 1990.) A második árpára való ráolvasás lejegyzésével az volt a célom, hogy hangsúlyozzam a ráolvasás mondókaként való megnevezését. A *Magyar Néprajzi Lexikon*ban a mondóka következő meghatározását olvashatjuk: „A gyermekek körében használatos, erősen ritmikus, dallamos hanglejtésű vagy sokszor énekelt versike.” (Lajos 1980: 641.) A mondóka és a ráolvasás fogalma két teljesen eltérő szöveggörnyezetben használatos, s míg a mondókáról a játékos, tréfás elemek jutnak eszünkbe, addig a ráolvasás egy komoly célt szolgál, ebben a kontextusban a gyógyítást. Ugyanakkor a hasonlóságot a szövegek kötöttségében, ritmikuságában vélem felfedezni. A ráolvasás kifejezés mondókára való lecserélése a szó komolyságából és háttértartalmából adódik, következésképpen a kifejezés csak akkor használandó, ha azt a használó a gyógyítás szándékával adja kifejezésre.

⁸⁸ Bilibók Ildikó kézírata, 49. oldal.

A ráolvasásoktól elvonatkoztatva a fejezet utolsó példajaként a kutyaharapást említem, amely azon az elven alapul, hogy a bajt, a fájdalmat azzal kell orvosolni, ami előidézte azt.

**a szőriből levágtak szemétlapátra szemet tettek azon elégett és ezzel kellett behinteni a sebet.*

*HA A GYERMEK MEGIJEDT A KUTYÁTÓL, LEVÁGTAK A SZŐRÉBŐL, BEDOBTÁK A SZÉNRE ÉS EZT KELLETT BELÉLEGEZNI, HOGY MULJON EL A FÉLELEM.*⁸⁹

Ez a gyógyítás ismeretes gyakran használt szólásunkból, miszerint „kutyaharapást szőrével” orvosoljunk. A szólás a gyógymódból adódóan maradhatott fenn, de napjaink használatában egy átvitt értelmet kapott. A második részlet, amely a félelem megszüntetésére ad megoldást ismételten egy szimbolikus értelmezést kap, hiszen a szőr elégetése az állat egy részének szimbolikus elpusztítását jelenti, továbbá azt is jelzi a gyermek számára, hogy az állat is törekeny és sebezhető, az emberhez hasonlóan. Ez a hasonlóság egyfajta bátorságot adhat, hiszen ami hasonló hozzánk, azt bizonyos szinten ismerjük, így kevésbé félünk tőle. Úgy vélem, a félelem megszüntetése ezen az analógián alapul.

Tovább haladva a kézirat felosztásaiban a negyedik fejezethez (98–111. oldal) érkezünk, ahol a betegségeket újra felváltja a gyógynövények szerinti leírás, itt tíz gyógynövény leírása jelenik meg, amely már nem a korábbi kérdéssor menetét követi, de hasonlóképpen megjelennek az adatok, hangsúlyosabb a gyógynövény hatására és alkalmazására való kitérés. Egy növény leírása átlagosan 1–1,5 oldalt tölt ki. Szemléltetésként a kakukkfű⁹⁰ leírását mutatom be:

KAKUKKFŰ (csombor)

Nem csupán gyógynövény de kedvelt fűszernövény is.

Hatás

nyákoldó, oldja a légzőszervi és menstruációs görcsöket, köptető, idegerősítő, szélhajtó.

*Alk.*⁹¹

Teáját a szokásos módon készítjük, a virágos szárból. Kitűnő váladékoldó szer léguti (megbetegedések esetén) gennyes megbetegedések esetén.

Puffadás, nehéz emésztés, étvágytalanság alkalmával is fogyasszuk.

Külsőleg

⁸⁹ Bilibók Ildikó kézírata, 82. oldal.

⁹⁰ Népi megnevezés: *vadcsombor*. Hivatalos megnevezés: kakukkfű (*Thymus spp.* L.)

⁹¹ Az alkalmazás szó rövidítéseként jelenik meg.

*A bőr gombásodás esetén kakukkfű tinkturát készíthetünk. Szeszbe, sötét üvegbe 2–3 napig állni hagyjuk leszűrjük majd azzal kengetjük. Viszketést csillapít.*⁹²

Ezekben a leírásokban a kézirat írója nem tér ki részletesen a korábbihoz hasonló módon a gyűjtésre, tárolásra, magára a növényre, hanem főként ezek alkalmazását és hatásait hangsúlyozza.

Az ötödik rész (112–127. oldal) a *Fűszernövények* címet viseli, ahol a fűszernövényekkel és azok tulajdonságaival, jótékony hatásaival ismerkedhetünk meg. Ez a rész 16 fűszernövényt tartalmaz. Kissé eltérő módon olyan fűszernövények leírásai is megjelennek, amelyek használata nem jellemző, sőt sok esetben nem is ismert a lokális szférában. Ilyen például az ánizs,⁹³ a koriander,⁹⁴ a gyömbér,⁹⁵ amelyek még újdonságot jelentenek a gyimesi ember számára. Ugyanakkor megjelenik a tárkony,⁹⁶ a szurokfű,⁹⁷ a kapor,⁹⁸ amelyek viszont alapjai a helyi konyhának. Szemléltetésként az ánizs leírását mutatom be:

ÁNIZS.

Hasonló a kaporhoz.

Csak a magvakat gyűjtik.

Édes süteményekben, mézes süteményben szórják bele.

Hasonlít a mérgező bürökhöz (összedörzsölve kellemetlen szagú).

A leírás rövid, kitűnik belőle, hogy a növényről kevesebb ismerete van a kézirat írójának, abból adódóan, hogy nem helyi növényről van szó. Nem jelenik meg a növény gyógyító hatása. A növényt ismert helyi növényekhez hasonlítja, felhasználásában a konyhai alkalmazás egyetlen módját említi. Ezzel ellentétben a helyi fűszernövények leírása hosszabb, több információt közöl a gyógyító hatásokra és alkalmazásokra vonatkozóan.

A hatodik és egyben az utolsó elkülöníthető egységben (136–140. oldal) lényegretörően abécé sorrendbe rendszerezett betegségeket jegyzett fel a kézirat írója, amelyekhez 2–3 sorban csupán felsorolja az adott betegségre alkalmas növényneveket. Ezt megelőzően a 135. oldalon a következő szöveg olvasható:

ÉLETÜNK FŐ CÉLJA, HOGY SEGÍTSÜNK MÁSOKON.

⁹² Bilibók Ildikó kézírata, 104. oldal.

⁹³ ánizs (*Pimpinella anisum* L.)

⁹⁴ koriander (*Coriandrum sativum* L.)

⁹⁵ gyömbér (*Zingiber officinale* L.)

⁹⁶ tárkony (*Artemisia dracunculus* L.)

⁹⁷ szurokfű (*Origanum vulgare* L.)

⁹⁸ kapor (*Anethum graveolens* L.)

HA NEM TUDUNK SEGÍTENI LEGALÁBB NE ÁRTSUNK NEKI.

Ez a szövegrészlet nagybetűkkel kiemelve, külön oldalon olvasható, amely Bilibók Ildikó gyógyítás iránti elhivatottságát jelzi. Ez az elhivatottság a beszélgetésünk során is körvonalazódott: *Ez valahogy olyan ösztönszerűen benned van, ezzel születélt. Én igaz, szeretem es csinálni, én senkit sem hívok ide, mégis mindenki jön.*

A füzet következő oldalán már a betegségek sorakoznak ábécé sorrendben, A betűvel elkezdődve a K-betűig tartanak, itt már a füzet utolsó lapján olvashatóak a betegségek, utolsóként a köhögés:

Köhögés angyalfű, ánizs, akácvirág, aranyvessző

A betegségek listájának folytatása már nagy valószínűséggel a soron következő, jelenleg is készülő füzetben lesz olvasható, amelyet reményeim szerint elkészülte után hasonlóképpen feldolgozhatok.

3.3. A kézirat összegző elemzése

Annak ellenére, hogy Bilibók Ildikó alternatív gyógymódokat is alkalmaz a kézirat a lokális népi növényismeret és népi gyógyászat adatait foglalja magába. A következőkben a kézirat adatait, azaz a betegségeket, gyógymódokat és a különféle orvosságokat számszerűen szeretném összegezni és bemutatni. Ezeket három táblázatban⁹⁹ rendszereztem: (1) *Bilibók Ildikó kéziratában megnevezett növények*, (2) *állati eredetű orvosságok*, (3) *Bilibók Ildikó kéziratában megnevezett betegségek*.

A kézírtos füzetben megjelenő betegségek egyaránt tartalmaznak emberi- és állati betegségeket, azonban az utóbbi csak kis számban fordult elő. Az betegségeket öt nagy csoportba rendszereztem,¹⁰⁰ amelyek a következők: külső betegségek (bőrbetegségek, sebek) (15), fog-, szem-, izületi- és csontbetegségek (10), belső betegségek (42), gyermekek betegségei (4) és végül az állatok betegségei (6).¹⁰¹ Összességében a kézirat 77 féle betegséget említ. Ebben az összegzésben nem csak a kiemelt betegségeket jelenítettem meg, hanem a kézírtban megjelenő összes betegséget csoportosítottam. Legnagyobb számban a belső betegségek jelennek meg, összesen 42 ilyen jellegű betegség található, míg a gyerekbetegségek száma a legkisebb,

⁹⁹ Lásd: Függelék, A. *Táblázatok*.

¹⁰⁰ Lásd: Függelék, A. 3. *Táblázat*.

¹⁰¹ Lásd: Függelék, A. 3. *Táblázat*.

hiszen ebből 4 féle betegség került lejegyzésre. Bilibók Ildikóhoz főként izületi- és csontbetegségekkel fordulnak, de gyakori, hogy csupán véleményét kéri ki belső és külső betegségek házi orvoslására. Hoppál Mihály a népi gyógyításhoz kapcsolódó tudásanyagot kétrétegűnek tekinti, miszerint ez egyrészt a betegségről szóló ismereteket, másrészt pedig a gyógyításokhoz szükséges cselekvésekre vonatkozó utasításokat tartalmazza. (Hoppál 1990.) Ezek az ismeretek és utasítások megjelennek a kéziratban is, de az orális kommunikációnak is részét képezik.

A gyógyításokhoz szükséges cselekvésekben az első lépés a gyógyító hatású medicinának a kiválasztása. „A magyar népi gyógyításra is érvényes az az általános megállapítás, hogy szinte minden anyagot felhasználtak: kezdve az emberi váladékoktól az állati eredetű és ásványi anyagokon keresztül a növényekig.” (Hoppál 1990.) A kézirat a betegségek gyógyítására két nagy típusú orvosságot említ: gyógyító hatású növények,¹⁰² állati eredetű orvosságok.¹⁰³ Ezen kívül elenyésző számban megjelennek az emberi váladékok, mint orvosságok: nyál, vizelet, anyatej. Szintén említést kell tenni az ugyancsak kis számban előforduló vegyi anyagokról is, ilyen a petróleum, kékkő, a sósborszesz, a kékszesz, a szesz, a szurok, a bor és a timsó alkalmazása.

Értelemszerűen a gyógynövények jóval nagyobb számban fordulnak elő, hiszen ebből a kéziratban összesen 115 jelenik meg, míg az állati eredetű orvosságok esetén 23 féle lett lejegyezve. Ugyanakkor a gyógynövények felhasználásának lehetőségei is szélesebb skálát alkotnak, amelyeknek dokumentációja a receptekhez hasonló módon történik. „A gyógynövények használata egyaránt vonatkozik külső és belső betegségekre, gyermek és felnőtt gyógyítására, állatok gyógyítására, továbbá az élet fordulópontjaihoz tartozó – például szülés, gyermekágy – helyzeteire. (Grynaeus 1992: 109.) A kéziratban ezek nem alkotnak külön csoportokat, de főként ezek a nagy csoportok határolhatóak el egymástól.

„A receptek tanúsága szerint a növényeket igen sokféleképpen hasznosították: egyiknek a levelét, a másiknak gyökerét, a harmadiknak termését vagy virágát, de gyógyszert készítettek a fák kérgéből, gyantájából, a növények magvaiból és bimbójából is. Tovább növeli a növények felhasználási arányát az is, hogy általában többféle betegség gyógyítására tudtak gyógyszert előállítani ugyanabból a növényből, legfennebb más-más részét hasznosították, vagy más

¹⁰² Lásd: Függelék, A. 1. Táblázat.

¹⁰³ Lásd: Függelék, A. 2. Táblázat.

eljárással preparálták, „gyógyszerre”. (Olosz 2010.) A növényi részeknek jellemző a tea főzetként, ülőfürdőként, borogatás és tinktúraként való felhasználása, illetve olajban és pálinkában való elegyítése. A kéziratban egy-egy növény gyűjtése kapcsán a gyógyászati vonatkozások mellett megjelennek azok gyermekcsemegeként való felhasználása is. A következő kéziratrészlet ezt példázza a bakceka¹⁰⁴ kapcsán:

(Gyermekekörünkba (most is))

A virágja alatt a zsenge szár ehető, édes íze van.

Kissé barnás színűre megfogta a száját.

Az állati eredetű orvosságok¹⁰⁵ megjelenése szintén számottevő a kéziratban, összesen 23 féle gyógymód olvasható. „Az állatvilág kimeríthetetlen forrás volt a nép számára a gyógyításban felhasználható anyagok tekintetében. Ezek az anyagok közvetlenül rendelkezésre álltak a paraszti háztartások zömében, hiszen elsősorban a háziállatoktól származtak.” (Hoppál 1990.) Jóllehet a háziállatoktól származó anyagok a gyakoribbak, mégis találkozunk olyan különleges példákkal, mint a *sündisznózsír*nak vagy a *vakondszív vérének* felhasználása. A másodiknak a korábbiakhoz hasonlóan a szemölcs eltávolításában van szerepe, a vakond, mint a földben élő állat szívének a vére az elpusztítás, az elásás pedig a földnek adás jelképe.

A kéziratban lejegyzett szövegek tematikus kategóriákba csoportosíthatóak, ilyen módon megjelennek receptek, ráolvasások, illetve egy népdalszerű szöveg is felbukkan. A receptek pontosítják a szükséges alapanyagok mennyiségét, előkészítési módját és jó esetben az egyes műveletek időtartamát. (Keszeg 2008: 357.) A lokális tudásban *borsos lenkő*ként ismert növény levesként való elkészítése például a következő módon történik:

Fontos kora tavaszi zöldségnövény. Levest főznek belőle, a saláta leveshez hasonlóan.

Apróra vágott szalona, tejfől, borsoslenkő. Nagyon finom kora tavaszi étel.

A receptszerű leírás felsorolja a hozzávalókat, de a mennyiségeket nem pontosítja, mindemellett a személyes tapasztalat is hozzáfűződik a leíráshoz.

A ráolvasásokra példaként már korábban közöltem részleteket, illetve azok jellemzőit is részletesebben tárgyaltam, így erre most nem térek ki. A népdalszerű szövegek kapcsán egyetlen példát tartalmaz a kézirat, amely a következő:

Amikor az élet meggyötör

¹⁰⁴ Népi megnevezés: *bakceka*. Hivatalos megnevezés: réti bakszakáll (*Tragopogon orientalis* L.)

¹⁰⁵ Lásd: Függelék, A. 2. Táblázat.

*gond és bánat sokszor összetör
szomorúság ül az arcodon
folytogat a sírás már nagyon
Ne feledd én itt vagyok neked
Együtt sírok s nevetek veled.*

A szöveget érzelmi telítettség jellemzi, ugyanakkor úgy is interpretálható, hogy a gyógyító nem csak fizikai értelemben vett gyógyítást végez/végezhet, hanem mint lelki gyógyító, empátikus társ is megmutatkozik. A Bilibók Ildikóval készített interjú kapcsán erre a jelenségre ő is felhívta a figyelmet: *Volt olyan es, hogy eljött Magyarországon, tulajdonképpen semmi baja nem volt, egy rendes beszélgetés után helyre volt jöve. Direkt megkeresett, hogy velem akar beszélni.* Ebben a példában a beszélgetés, a gondolatok és érzések verbális megfogalmazása mint gyógy mód/gyógyítási lehetőség jelenik meg.

Bilibók Ildikó, a kézirat írója tehát maga számára jegyezte le a betegségeket és az azokhoz kapcsolódó gyógy módokat, ugyanakkor a folyamatosan felejtésbe merülő népi növényismeret egy jelentős szegmensét kívánta megörökíteni általa, ilyen módon a füzet a tudás közvetítését szolgálja generációk között. A füzet olvasása és használata a betegségekhez és a gyógy módok kereséséhez kapcsolódik. A kézirat írója ritkán szorul a füzet olvasására, mivel rendelkezik azzal a tudással, amit a füzet tartalmaz, ezért főként a pontosítás végett alkalmazza. Ennek kiemelése a saját kontextusából más szerepet tölt be, esetemben nem a gyógy módok megismerésében, hanem főként az adatok feldolgozásában volt segítségemre.

3. Három generáció ismeretei a tudástranszfer tükrében

A generációk közötti tudástranszfer egyik területe a népi növényismeret és a népi gyógyászat egysége. Egy három generáción átívelő, hagyományos ismereteken alapuló tudáscsomag átadásáról és átvételéről fogok beszélni. „Ezt a tudást azonban nem az egyes ember, hanem egy egész közösség őrzi, bár vannak kivételes személyek, akik általában nagy tudásanyagot hordoznak.” (Szabó 1990.) Ilyenek a következőkben bemutatásra kerülő három generáció tagjai: a korábbiakban csontkovácsként említett Bodor István,¹⁰⁶ lánya Bilibók Ildikó,

¹⁰⁶ Bodor István (1940–2019) gyimesközéplaki csontkovács, kenőember.

illetve unokája Bilibók Bálint¹⁰⁷ növényismeretét és növényhasználatát tárgyalva arra szeretnék főként reflektálni, hogy a generációról generációra átadott hagyományos népi növényismeret nemzedékenként miként változik, illetve ezt milyen befolyásoló tényezők alakítják. A népi gyógyászat részét képezi annak a hagyománynak, amely vertikálisan, generációról generációra öröklődik. Ezek az ismeretek nem szisztematikus, dekontextualizált elméleti tudásként élnek, hanem a lokális kommunikatív emlékezet részét képezik. A tudás mennyisége arányosan növekszik a tapasztalattal, az életkorral. (Keszeg–Czégényi 2010: 430.) A növényismeret és növényhasználat által a tudásátadás folyamata jól kirajzolódik, ennek köszönhetően külön vizsgálom a hagyományos (örökölt) népi növényismeretet és az eltérő generációs ismereteket, kiemelve ezek sajátosságait, jellegzetességeit.

3.1. Örökölt népi tudás – homogén generációs ismeretek

Kóczián Géza¹⁰⁸ és munkatársai 1974. augusztusában végeztek etnobotanikai kutatásokat a Gyimes-völgyében. A kutatás egyik központi helyszíne Gyimesközéplek volt. Bár ekkor a kutatók rövid idő alatt alig több, mint 80 növényt azonosítottak a felmérés eredményeként arra a következtetésre jutottak, hogy „a gyimesiek növényismerete gazdag.” (Kóczián G. et al 1976: 30.)

Korábbi kutatásom¹⁰⁹ eredményeit szem előtt tartva – mely szerint ennek a gazdag növényismeretnek a legintenzívebb közvetítése az otthoni, családi közegben zajlik¹¹⁰ – a generációs ismeretek homogenitását vizsgálom. Dobos Csilla szerint a generációk közötti tudástranszfernek több befolyásoló tényezője is van, amelyek a következők: közös előismeretek, közös előzmények, a kommunikáció hiánya és a beszélgetés. (Dobos 2016: 30.) Mivel ugyanazzal a családi háttérrel, hasonló tapasztalatokkal és előismeretekkel rendelkező személyekről beszélünk, a tudásközvetítésnek van egy alapja, amely biztosítja a folyamat

¹⁰⁷ Bilibók Bálint (szül. 1995.), Bilibók Ildikó fia, gyógy- és sportmasszőr. Tanulmányait Budapesten a Semmelweis Egyetem Nemzetközi Masszázs Akadémián végezte.

¹⁰⁸ Kóczián Géza (1942–1987) munkásságát tekintve fontos megjegyezni, hogy a népi gyógynövényeknek a hatástan alapján történő osztályozását elsőként készítette el. (Lásd róla: Babulka P. 1998, 2013; Szabó L. 1988, 2016: 500–504.)

¹⁰⁹ André 2018: 7–16. (Lásd a *Lokális előtörténetek és regionális tapasztalatok nyomában* című első fejezetet.)

¹¹⁰ André 2018: 19.

működését. A tudásátadás menete leggyakrabban szóban, azaz az oralitás kommunikációs regiszterében történik. (André 2018: 11.)

„Régen a falusi közösségeknek számos, különböző fajtájú, orvosló tevékenységet folytató tagja volt, akiket népi specialistáknak is nevezhetünk.” (Keszeg–Czégényi 2010: 124.) Ilyen népi specialistának tekinthető Bodor István (1940–2019), aki nem csak humán-, hanem állatgyógyászattal is foglalkozott. A múlt század közepén már Morvay Péter is közöl *Állatgyógyító eljárásokat* (1938), majd később Vajkai Aurél a *Népi orvoslás a Borsavölgyében* (1943) című munkájában is említi a csontrakókat¹¹¹ és a paraszt állatorvoslókat.¹¹² Interjúmat Bodor Istvánnal 2019. januárjában készítettem, sajnos egyetlen alkalmam volt egy rövidebb beszélgetésre a sok munka (értsd: gyógyítás) közepette, majd két hónapra rá, 2019. áprilisában elhunyt. Írásomban az interjúbeszélgetés során elhangzott adatokra hagyatkozom, illetve a lánya, Bilibók Ildikó által megfogalmazott információkra.

Bodor István a csontkovácsolással, kenéssel fiatalon kezdett el foglalkozni, ennek pontos idejére már nem emlékezett: *Hát azt megmondani nem tudom. Fiatalon, édesapám értette.* Olyan családról beszélünk, amelyben nem Bodor István volt az első generációs gyógyító, hiszen már édesapja is foglalkozott népi gyógyászattal. A tudás átadásában nem az akaratlagos tanítás folyamata volt jellemző, hanem az ebbe való belenevelődés. Mivel édesapja is ezzel foglalkozott, így a hétköznapiak szerves része volt a gyógyítás. Egy szerencsétlen baleset folytán az addig megtapasztalt tudást saját magán kellett alkalmaznia: *Nem tanultam én semmit. Saját magamnak az én lábamot megkentem. Az úgy történt volt, hogy a ládagyárba dolgoztunk s egy kocsi kiszökött s a lábamra reavertük. S akkor ingem hazahoztak ide s akkor megkentem.* Ettől a pillanattól kezdve maga is elkezdett gyógyítani másokat. Fejlődése és tudása olyan méreteket öltött, hogy egész Gyimes-völgyében ismerték és szállították őt nem csak embergyógyítás végett, hanem gyakran lovak lábának megkenésére is: *A lovak az enyéme. A lába, amelyiknek kimegyen. A tegnap es voltam Görbére.*¹¹³ *Visznek édessem, visznek. Van nekem egy táskácskám, abba zsír s minden nekem meg van.* Előfordult, hogy Bákó megyei román vidékekre is elvitték egy-egy lógyógyászati eset megoldására: *Egyszer bévittek a románokhoz, lovat kenni, olyan messze van.* A beszélgetés során körvonalazódott, hogy az állatgyógyászat területén a lovak

¹¹¹ Lásd: Vajkai 1943: 154.

¹¹² Lásd: Vajkai 1943: 156.

¹¹³ „Régi lakott település Felsőlokon, mintegy 150 házzal. Nevét a formájáról kapta: kacsaringós völgy. Itt kapaszkodik a hosszú alagút felé az 1897-ben épült, Madéfalvát Gyimessel, majd Moldvával összekötő vasút.” (Tankó 2008: 80.)

gyógyítása mellett előfordult, hogy tehenet vagy kutyát is gyógyított: *Én kutyát igen. Megmarta a kutyát a kégyó, addig vertem csihánnal. Egyet nem tudtam meggyógyítani, megdöglött. Este megmarta, akkor vertem meg, reggel meg volt döglőve.* Az interjúrészlet szemlélteti, hogy a gyógyítási folyamat nem minden esetben volt eredményes.

Bodor István vagy ahogyan sokan ismerték István bácsi nem gyógynövényes kenőcsöket alkalmazott a munkája során, hanem gyakran gyógyszertárból vagy üzletekből szerzett be *lőbalzsamot*, ezzel masszírozta az embereket és az állatokat egyaránt: *Van nekem sajátom. Embert es kenek, mert elzsibassza, ilyen mentolos izé van benne, kenőcs. S ez a pálinka az erős, a rezesse a szilvának. Ezzel a végén békenem, amelyik ín meg van nyúlva, tudod, rövidíti az inat.* Úgyszintén alkalmazott házilag előállítható vegyi anyagokat, pálinkát vagy szeszt. Ezek alkalmazása szükség esetén történt meg, a háttértudás minden alkalommal alátámasztja a cselekvést. Gyógynövényeket tehát nem használt a gyógyításban, *azt Ildi rendezi* – hivatkozik a lányára.

Az örökölt népi tudást kiegészítve könyveket is használt, amelyekből egyet¹¹⁴ büszkén mutatott, ezt rendszerességgel alkalmazta. *Most el akarták vinni, mondom nem adom a könyvemet. Azért, hogy fénymásolják le, de nem mertem odaadni, ha elviszik aztán nem hozzák vissza. Akkor nekem nincsen. Lábmasszázszt írnak benne. Ezt olvasod s nézed a számokat. Ezt úgy érdekes, hogy elolvasod.* A könyvhöz¹¹⁵ való ragaszkodás annak hasznosságára és fontosságára hívja fel a figyelmet. Ebben a helyzetben a családból hozott tudás, azaz „a korábban tanult tudás és képesség befolyásolja az új tudás és képesség tanulásának és kivitelezésének módját.” (Molnár 2002: 69.) A családi közegből magával hozott hagyományos tudás befolyásolta az új ismeretekhez való viszonyulást.

Attól függetlenül, hogy a gyógyításban nagyon ritkán alkalmazta a gyógynövényeket, tudása kiterjedt növényismeretről árulkodik. *Én szedek növényeket, ha ilyen izé van, de nem.* Elmondásában azt igyekezett hangsúlyozni, hogy ok nélkül nem alkalmazta a gyógynövényeket, csupán szükség esetén: *Gyertyánfa gyüker¹¹⁶ kell. Ha valamit meg kell borogatni. De ha abba egy csepp cukrot nem teszel, akkor ne idd meg. Az olyan keserű, mint a méreg. Teát kell, cukrot tenni s kicsit inni belőle, mert az a májra jó. De másképp nem foglalkozok.*

¹¹⁴ Schwester Hodi Masafret: *Egészség a jövőben* (Reflexológia). A mű eredeti címe: *Gesund in di zukunkft trema eigenverlag*. Fordította: Hary Györgyné. Vadus, 1975.

¹¹⁵ Lásd: Függelék. Fényképek. 24. kép: Bilibók Ildikó édesapjától, Bodor Istvántól örökölt könyve.

¹¹⁶ gyertyánfa (*Carpinus betulus* L.)

Bodor Istvánnak a könyvekhez való viszonyulása a hagyományos ismeretek tudományos kibővítésére és alátámasztására szolgált. Ez lányának is meghatározó volt, aki mai napig sokat olvas a gyógynövényekről, azok felhasználásáról. Míg a könyvek a tudás őrzőiként értelmezhetőek, addig a verbalitás regiszterében történő tudástranszfer során generációról generációra elhalványulhat a tudás. Grynaeus Tamás szerint „A felejtés nem csak életkoruk előrehaladtával egy generáción belül jelentős, hanem még inkább egyik generációról a másikra.” (Grynaeus 1992: 105.) A szerző megfogalmazását relevánsnak tekintem abban az esetben, ha egy olyan családról beszélünk, amelynek tagjai nem foglalkoznak kifejezetten a népi gyógyászattal. A jelenlegi példa azt mutatja, hogy a népi gyógyászatba való belenevelődés képes akár 4 generáción keresztül is fennmaradni és főként átalakulásról beszélhetünk, mintsem felejtésről, tudásvesztésről. Bodor István személyisége, élettörténete és tevékenysége is a népi kultúra kontextusában érvényesülő szemléletet tükrözi.

Bodor István példáján megfigyelhetjük, hogy a növényismeret nem minden esetben vonja maga után a növényhasználat rendszerességét. Lánya Bilibók Ildikó a későbbiekben főként erre fektette a hangsúlyt, jelenleg is ezzel foglalkozik a legnagyobb mértékben. Édesapjától, édesanyjától és nagyanijától tanult ismereteit rendszeresen bővítette a helyi idős asszonyokkal való beszélgetések során: *Ültem le az öregasszonyokkal s beszélgettem.* Ez arra enged következtetni, hogy „a hétköznapi diskurzusok részeként rokonokkal, szomszédokkal, barátokkal is gyakori az erről való beszélés.” (André 2018: 11.)

Bilibók Ildikóról a korábbiakban már bővebben szóltam. Édesapjának tudása, a kenés szakterülete gyermekkorától kezdődően a mindennapok része volt. Édesapja pályán való elindulásához hasonlóan, a tudás átadása és átvétele nem volt tudatos képzés eredménye, nem tekintették kötelezőnek, személyes döntés útján kezdett el foglalkozni részletesebben a gyógynövényekkel és a népi gyógyászattal. *Az aztán kezdte, nekifogott. Nekem volt egy ennyi könyvem, aztán odaadtam, hogy vigye, nekem ez elég. Muszáj használni, meg kell tanulni. Az, hogy már a kéz es oda van szokva, hogy mi hol van. Az ember megmondja, hogy mi s hol fáj, de a ló nem tudja. Ott meg kell keresd tetőtől talpig.* A tanulás folyamata először a feladatok figyelemmel követésével kezdődött, majd a lassankénti gyakorlás, az imitáció a hétköznapi rutinos részévé változtatta azt: *Láttam, hogy édesanya szedi, akkor szedtem én es. Fejni s mindent úgy tanultunk meg, hogy elkezdtek 5 percig s ha elállott a kezed, akkor kiszálltál s folytatták, következő este megint. Nem voltunk rákényszerítve semmire sem.* „Az utánzás így a

tanulás első, megalapozó szakaszában jelentős; később fel kell hogy váltsa az a fajta (heurisztikus jellegű) tevékenység, amely az önálló és sikeres cselekvések alapja lehet.” (Lehmann 2000.) Erre utal a következő rövid interjúrészlet: *De aztán amikor megtanultuk, akkor eleget csináltuk.* Ennek értelmében a hallgatólagos tudás¹¹⁷ átvételének folyamatában a következő lényeges tényezők játszanak szerepet: a megfigyelés, az utánzás és a gyakorlat. (Lengyel 2004: 60.)

A tudás narratív jellegéből adódóan az ismeretek közvetítése az oralitás kommunikációs csatornáján történt. „A szövegek hármastipológiájában a deskriptív szöveg a fogalmi nyelvet használva írja le a betegség tüneteit, fázisait, a gyógyítás módozatát. Az argumentatív szöveg egy testállapot oksági előzményeit állapítja meg. A narratív szöveg a betegség és a gyógyulás kibontakozását kontextuális elemek (tér, idő, tárgyak, szereplők, konjunkturális elemek, oksági összefüggések) felhasználásával jeleníti meg.” (Keszeg–Czégényi 2010: 430.)

Bilibók Ildikó munkásságában megfigyelhető az idős generációk tudásához való ragaszkodás, eredményességének elismerése és ennek alkalmazása a hétköznapi életben. Már Babai Dániel és Molnár Zsolt is említést tettek arról, hogy „Sokan mondják, hogy szüleik, az öregek sokkal több növényt ismertek, sőt régen minden növénynek meg volt a neve.” (Molnár Zs. – Babai D. 2009: 119.) Ezzel párhuzamosan Bilibók Ildikó hasonló vélekedése mellett ennek hitelességét és fontosságát is hangsúlyozza: *S működik, ami régebb működött, az most is működik, pontosan úgy.* Azzal, hogy munkássága által megjelenik a különböző alternatív gyógymódokat forgalmazó színtereken a saját kultúrájának tudását képviselve felhívja erre a figyelmet. Ez a tudás már nem csak a hagyományos, lokális közösség szintjén alkalmazódik, ennek ellenére a tudás maga nem változik meg, csak kiegészül.

A hagyományos gyógymódok iránt érdeklődők gyakorta kifejezettem a gyimesi gyógymódok iránt informálódnak: *A mások kérdezősködnék, ezt hogy csinálják, azt hogy csinálják, régebb hogy volt, ezt mivel gyógyították, milyen gyógynövény kell rá.* A lokális tudás forgalmazásának fontossága meghatározó szerepet tölt be életében, munkássága arra is kiterjed, hogy a helyi közösségnek felhívja a figyelmét az őket körülvevő gyógynövények hasznosságára, ez által azt is hangsúlyozva, hogy a gyógyszeripar tömegesen piacra kerülő medicináit elkerüljék és természetes módszereket alkalmazva gyógyítsák magukat. A hozzá forduló „beteg hisz a gyógyítóban és hisz a hiedelemrendszer diktálta vagy javasolt gyógymódban, s ez a hit

¹¹⁷ A fogalom részletes magyarázatát illetően lásd: Szabóné 2006.

hatékonyan működteti a sokszor éppen csak a placebo-effektust használó „gyógyítást”. Ez azért érthető, mert a hagyományos hiedelemrendszeren belül a beteg és a gyógyító viszonyában teljesen humánus összhang uralkodott – éppen a hiedelmek azonossága folytán –, ami a mai modern orvostudományban a lehető legtávolabb került egymástól.” (Hoppál 1990.) A népi specialisták esetében hangsúlyozandó a természettel való összhang fontossága. „Az embert a makrokozmosz részeként képzeltek el, és gyógyításához a természetben talált anyagokat használták fel.” (Vámos 2014: 151.) A nép gyógyítói körében jellemzően a férfiak foglalkoztak állatgyógyászattal, míg a nők főként a masszírozás technikáját alkalmazták, illetve a gyógynövények használatára specializálódtak.

Bilibók Ildikó – a hagyományos paraszti közösségek más gyógyítóihoz hasonlóan – nem vár fizetséget munkásságáért, gyógyításáért. Akkor keresik fel *Mikor kinek baja van. Napi szinten általában vannak.* A beszélgetés során több alkalommal visszaemlékezett édesapja eredményes munkásságára: *Szegény édesapát vitték, olyan es volt, hogy az egyik elvitte s a másik megvárta, hogy nehogy eltaláljon menni. Rengeteget hordozták ló lábára es, annyi emberen segített.* Bilibók Ildikónak ugyanakkor híd szerepe van a családban, édesapja Bodor István és fia Bilibók Bálint között.

Bálint egy olyan családba született, amelyben már a csak hallásból ismert dédapa, majd a nagypapa, később az édesanya is népi humán- és állatgyógyászattal foglalkoztak. Édesanyja részéről már tudatos volt a tanításra való odafigyelés, azon oknál fogva, hogy látta fia érdeklődését: *Én tanítottam, s úgy volt, örökké amikor őt kentem, s akkor örökké mondta, hogy édesanya, amit érzel, azt mondd, hogy mi az. S akkor mondd, hogy hova kell nyúlni. S most es mikor kimegyek, akkor az első az, hogy nyitsa ki az ágát, hogy kenejem meg. Igen.*

Mivel az általános iskola elvégzéséig Gyimesközéplekon élt volt lehetősége nagyszüleitől és édesanyjától egyaránt tanulni: *Kicsi gyerek korom óta én segitettem gyűjteni édesanyámnak a gyógynövényeket. Akkor mesélt mindig, hogy melyik növény mire jó, hogyan kell felhasználni, melyiket mennyi ideig szabad felhasználni. Van gyógynövény, amelyik csak ha kifőzöd akkor jó, teát főzöl belőle. Van amelyik igazán csak az alkoholban fejt ki hatását. Van amit csak simán elrágcsálni is lehet.* Ismereteit édesanyja is legalizálja, megfogalmazásában arra utal, hogy fia annak ellenére, hogy egy másik generáció tagja, nem rendelkezik kevesebb vagy hiányosabb

tudással, mint ő maga: *Hát ő pontosan úgy, mint én.*¹¹⁸ *Most mondta, hogy szedjek gyógynövényt, neki es kell most vigyek. S ő es az olajait úgy csinálta. Tavaly nyáron es ő szedte meg a gyógynövényeket s csinálta az olajat, itthoni gyógynövényekből. Máskor viszek én neki. Sokszor 3–4 litret csinállok.*

A középiskolai tanulmányokat Csíkszeredában végezte, ekkor realizálta, hogy milyen mennyiségű ismeretet halmozott fel az elmúlt évek során, ekkor kezdett el tudatosabban foglalkozni ezzel a szakterülettel: *Ott döbbsentem rá, hogy mennyi mindent tudok amit a velem egykorbeliek nem és hogy ez engem érdekel is. Ott inkább csak teákat főztem de nagyritkán borogatást is tettem egy két kiment lábra és persze a masszírozás sem maradhatott el.* Az ilyen jellegű helyzetek a korábbi helyzetben elsajátított tudás használatát eredményezték egy új helyzetben. (Molnár 2002: 69.)

Édesanyja visszaemlékezése szerint a masszírozást *így családi körbe kezdte meg s aki megkéri, ő es megcsinálja, de még nem ilyen hivatás szerűen. Tudják, hogy tudja. Ő es mind csinálja. Nem tudom, erre születni kell s rá kell érezni arra a dologra, hogy az hogy működik.*

Később az otthon megszerzett népi orvoslásban alkalmazott ismeretek befolyásolták pályaválasztását. Bilibók Bálint a harmadik generáció képviselőjeként a budapesti Semmelweis Egyetemen végezte el tanulmányait, jelenleg gyógy- és sportmasször, kamionsofőr, első generációs értelmiségi. A kezdetekre való visszaemlékezésében ezt mondja: *A gyógynövények mindig is jelen voltak az életemben, mert a családom nagyon közel áll a természetgyógyászatához. Ezért már nagyon kis korom óta úgymond az életem részévé vált.*

Jelenleg Magyarországon, Monoron él. A távolság azonban nem jelenet számára problémát abban, hogy azokat a növényeket és gyógyászati módokat alkalmazza, amelyeket felmenőitől elsajátított. Bár édesanyja elmondása szerint évente alig két alkalommal látogat haza Gyimesközéplekora a gyógynövények begyűjtése ilyenkor rendszerint megtörténik és legnagyobb százalékban ezeket a gyógynövényeket alkalmazza: *Szerintem Gyimes nagyon gazdag gyógynövény kínálatból. Én mai napig csak azokat használom. A vadmenta*¹¹⁹ *az amit sehol máshol nem láttam még, az ezerjófű*¹²⁰ *is ritka, a kokozsa (fekete áfonya)*¹²¹ *és az csak magasan szereti. Sok olyan növény van, amiből hoztam ide ki Monorra és itt is megél, szereti, de van ami*

¹¹⁸ Saját kiegészítés: *Hát ő pontosan úgy, mint én* alatt az interjúalany arra utal, hogy fia pontosan annyi növényt ismer, mint ő maga.

¹¹⁹ Népi megnevezés: *vadmenta*. Hivatalos megnevezés: lómenta (*Mentha longifolia* L.)

¹²⁰ Népi megnevezés: *ezerjófű*. Hivatalos megnevezés: szurokfű (*Origanum vulgare* L.)

¹²¹ fekete áfonya (*Vaccinium myrtillus* L.)

egyáltalán nem. Azokat mindig kénytelen vagyok ott szedni. Bálintnak pontos térkép van a fejében arra vonatkozóan, hogy a különböző gyógyító hatású növények a völgy melyik részéről gyűjthetők be. Mindig Gyimes a cél és hogy hová az attól függ, hogy melyik gyógynövény a kismelt. Kokojza és kokojza koróért Sötét patakára¹²² megyünk, mert ott van egy nagyon jó hely, ahol sok van és távol van minden autó, ember károsító hatástól. Mentáért Boros patakára¹²³ megyünk, ezerjófű az Nagypatak,¹²⁴ cickafark az Bánd, vadcsombor¹²⁵ az Nyires¹²⁶ teteje, katonaburján¹²⁷ Antalok patakán,¹²⁸ fekete nadálytő,¹²⁹ szántóföldek mentén, orbáncfű¹³⁰ a hegyek gerincén ahol jó a napsütés például Sije tetje. A növények ismerete mind édesanyjához vezethetőek vissza, amit maga is határozottan megfogalmazott: Ezeket mind egy szálíg Édesanyámtól tudom.

A korábbi adatokból jól kirajzolódik a hagyományos népi növényismeret három generáción át történő öröklődése. A tudástranszferben jelentős szerepet tölt be a hallgatólágos tudás, amely a személyes tapasztalat útján szerzett tudást jelöli. Erre Lehmann Miklós is felhívja a figyelmet, úgy gondolja, hogy „ez az az összetevő, amelyet vizsgálva feltárhatjuk azokat a folyamatokat, melyek erősen (de nem kizárólagosan) meghatározzák a tudás átadásának lehetőségeit.” (Lehmann 2000.) Ezt a tudást teljes mértékben csak azok érthetik meg, akik fizikai értelemben is jelen vannak, ezért a hallgatólágos tudás fogalma a jelenlegi példában is fontos alapját képezi a tudástranszfernek. (Lengyel 2004.) A család a hagyományok és értékek átadására törekedett, amelynek színterét a hétköznapiok képezték. (Buzás – Prónay 2015: 159.)

Ez a három nemzedéket magába foglaló példa megerősítést ad arra, hogy a népi növényismeret és növényhasználat generációról generációra történő átadása napjainkig a családi közegben történik meg. Az itt megszerzett tudás központi szerepet tölt be Bilibók Ildikó és fia életében, ezt alapvető és nélkülözhetetlen szegmensnek tekintik a gyógyításban. Mindezt

¹²² „Lakott falurész, mintegy 120 házzal, nevét onnan kapta, hogy november elejétől március végéig a nap nem süt be ide, a hegy eltakarja a napot.” (Tankó Gy. 2008: 95.)

¹²³ „Egy hosszú völgy, Középlak egyik falurésze kb. 130 házzal. Nem lehet köze a szőlőborhoz, mert itt olyasmi nem terem. Állítólag az első lakó egy Boros nevű székely volt. Csíkbán gyakori ma is a név, de itt csak a helynév él.” (Tankó Gy. 2008: 73.)

¹²⁴ „Lakott terület, Középlak egyik falurésze.” (Tankó Gy. 2008:90.)

¹²⁵ kakukkfű (*Thymus spp.* L.)

¹²⁶ „A Megálló és a Csíki-pataka között elterülő hegyoldal, egészen benyúlik az országútig. Kaszáló, szántó. (Tankó Gy. 2008:91.)

¹²⁷ borzas gömbvirág (*Galinsoga ciliata* és *G. Parviflora* L.)

¹²⁸ „Falurész, 52 házzal Gyimesközéplakon, lakói nagy részének a vezetékneve után elnevezett hely. Felcsíkból jöttek az elődök.” (Tankó Gy. 2008: 68.)

¹²⁹ fekete nadálytő (*Symphytum officinale* L.)

¹³⁰ közönséges orbáncfű *Hypericum perforatum* L.)

kiegészíti egy olyan tudás, amely külső forrásokból érkezik és amely sok esetben a tudományosan alátámasztott információk sorába kategorizálható.

3.2. Külső hatások – eltérő ismeretek és tapasztalatok

Az előbbieken egy három generáción átívelő tudástranszfer bemutatásán keresztül az átadás és átvétel milyenségére is kitértem. Az is körvonalazódott, hogy ennek a nemzedékről nemzedékre áthagyományozott tudásnak van egy homogén jellege, hiszen az örökölt tudás a külső befolyásoló tényezők rendszeres megjelenése ellenére fontossági sorrendben az első helyen maradt. Ugyanakkor ennek a rejtett, hallgatólagos tudásnak kiegészítőjeként megjelenik az explicit tudás¹³¹ is, amelyet könnyű kifejezni, szavakba önteni, leírni, számszerűsíteni és amely mindenki számára érthető információkat közvetít. (Lengyel 2004: 57.)

Az adatok azt mutatják, hogy az eltérő ismeretek beékelődése a hagyományos népi tudás mellé nem változtatta meg, csupán kiegészítette, megerősítette azt. Az első ilyen külső tényezőként az iskolát említhetjük, melyre már korábbi munkámban is reflektáltam, miszerint a hagyományos népi növényismeret az intézményesített oktatás által egészül ki. (André 2018: 11.) Erre Molnár Zs. és Babai D. is rávilágítanak: „A tudás fontos – bár nem ismert mélységű – forrása az iskola, és ez már az idősebb generációnál is jelentkezik.” (Molnár Zs. – Babai D. 2009: 119.)

Bodor István esetében ilyen külső befolyásoló tényezőnek tekinthetjük a könyvek használatát, amely abban nyújtott segítséget, hogy mind az emberi, mind az állati test felépítését, biológiáját megismerje és megértse annak érdekében, hogy munkája során eredményes kezeléseket végezzen. A Bodor István által használt könyvek később lánya tulajdonába kerültek, amikor ő is elkezdett foglalkozni a népi gyógyászat területeivel. Az állatgyógyítást – mivel ez jellegzetesen férfi tevékenység – nem tanulta meg édesapjától, viszont a masszírozás és a gyógynövényekkel való orvoslás vált szakterületévé. Bilibók Ildikó rengeteg könyvet olvas annak érdekében, hogy ismereteit kiszélesítse. Úgyszintén részt vesz ilyen témában rendezett könyvbemutatókon, előadásokon túrákon, nem utolsósorban említve a korábban is szóba hozott

¹³¹ „Az explicit tudás (...) az a fajta tudás, amit birtokosának sikerült szavakba öntenie, ezáltal ez a tudás már közzétehető, másnak átadható. A kifejezés révén megragadott, ily módon alakot öltött, azaz formába öntött tudás nem más, mint információ.” (Kis-Tóth – Racsó 2014.)

MAG iskolát, ahol a masszázstanfolyam elvégzése mellett alternatív gyógyászati módokkal is megismerkedett. Úgy gondolja, hogy minden gyógyászati eljárásnak meg van a maga szerepe és haszna a gyógyításban. A korábban családi részről elsajátított ismereteit új helyzetekben mutatta meg ezeken az eseményeken és ez a tudás befolyásolta az új információk beépítését, továbbá felhasználhatta ezeket az új szituációkban.

Vámos Gabriella részletesen tárgyalja a népi gyógyítók és az alternatív gyógyászattal foglalkozók közötti különbséget. Megfogalmazza, hogy a népi gyógyászattal szemben ez egy tudatos képzés, amelynek során a tanok szabadon cserélhetők, így az egyén sajátos világnézetet tesz magáévá. „XX. századi képviselőik fokozatosan törekednek a hivatalossá tételre, amely fontos a betegek, a hivatalos orvoslás képviselői és a többi gyógyító számára. A tanfolyamok széles skálája a tudás elmélyítését szolgálják, és hozzájárul világképe fejlődéséhez, nagyobb erejű energia felhasználására lesz képes.” (Vámos 2014: 150.) A masszírozás és a növényismeret mellett ily módon megjelenik a piócás gyógyítás,¹³² amelyet már évszázad óta használnak a gyógyításban, hiszen „nyelvemlékeinkben már a 13. századtól előfordul a nadály szó (szláv jövevényszó éppúgy, mint a pióca), és a régi orvosi könyvek – köztük Pápai Páriz Pax Corporisa – ismerték gyógyító hatását és javasolták használatát.” (Hoppál 1990.)

Bilibók Ildikó példáján keresztül megfigyelhetjük a tudástranszfer kölcsönösségi formáját is, hiszen a képzések alkalmával az átadó átvevővé is válik és fordítva. Erre a jelenségre vonatkozóan Buzás N. és Prónay Sz. is rámutatnak: „A tudásátadásnak, mint a tudásmendzsment egyik fontos alapkövének számos formája létezik. Egyik ilyen, a napjainkban egyre népszerűbb mentorálás, amely során egy mentor osztja meg a tudását a mentorálttal. Az újabb szakirodalmak szerint már a mentor is tanulhat a mentoráltjától és kölcsönös tudásátadásról beszélhetünk.” (Buzás – Prónay 2015: 159.) Bilibók Ildikót ebben az esetben mint a hagyományos gyimesi népi tudás átadója és mint az alternatív gyógymódokról ismereteket szerezni kívánó személy (értsd: átvevő) is értelmezhető.

Bilibók Bálint, mint a család harmadik generációs gyógyászattal foglalkozó tagja a külső befolyásoló tényezők és hatások nagy számával találkozik nap mint nap. Esetében „Az információszerzés további lehetőségei a könyvek, folyóiratok és az interneten elérhető tartalmak: cikkek, fórumok, blogok, stb.” (Vukov 2018: 45.) Elmondása szerint *mostmár igazán újat már csak könyvekből tanul, amelyekből fel is sorolta a leggyakrabban használtakat: Ahogy gondoza,*

¹³² Lásd: Függelék, B. Fényképek 25. kép: *A piócás gyógyítás első lépései.*

úgy veszi hasznát.¹³³ Ez a kedvencem. *Vadon termő és termesztett gyógynövények.*¹³⁴ Igazából csak ezt a kettőt használom. Tudok többet ha kell van nálam egy pár. *Gyógynövénytár,*¹³⁵ *Bükki füvesember gyógynövényei*¹³⁶ ezeket is olvasom néha.

Esetében a hagyományos tudás kiegészülése az iskolában folytatódott, majd szakmai irányultsága miatt a felsőfokú képzés során a gyógy- és sportmasször szakág a gyógyítás egy tudományosabb vetületét mutatta meg számára. Az ő szemléletében jelen van mind a hagyományos népi tudás, mind az alternatív gyógyászatok irányába való nyitottság, mind pedig az orvostudomány ágát képviselő ismeretek. Ilyen módon a tudástranszfer folyamatában mind a család részéről, mind pedig a külvilág felől érkező hatások felhalmozódtak tudáskészletében. „A tudás az egyének emlékezetében tárolódik, megtapasztalt helyzetekhez, ismert személyekhez kötődik, narratív természetű. Aktivizálódását a szituáció (betegség, beszédhelyzet, emlékezés) biztosítja.” (Keszeg–Czégényi 2010: 430.) Aktivizálódása során a gyógyítás saját szemléletének a kivetülése, hiszen „az ember mindig úgy gyógyít, ahogy gondolkozik. (Vajkai 1943: 13.)

Következtetések

A dolgozat adatai által arra vonatkozóan kapunk visszajelzést, hogy az etnobotanika és az etnomedicina mind a szóbeliség, mind az írásbeliség kommunikációs regiszterei által megragadhatóak. Ezek által az körvonalazódik, hogy a növényekről való beszélés egy releváns jelenség, amelynek mind formális, mind szituációs kontextusai ismeretesek.

A dolgozat első részében a három részletesen bemutatott formális rendezvény esetében a növényekről való beszélés fő motivációja az embert körülvevő hatások verbális megfogalmazása. Ezeknek a formális beszédhelyzeteknek jellemzője a kötött kommunikációs színtér, amelyben a téma előre meghatározott, szerkezete tudatosan felépített. A kollektív jellegű rendezvényeken a tudástranszfer jelensége tekinthető központi egységként, amely a beszélő és a hallgató, azaz az átadó és átvevő azonos térben és időben való tartózkodását kívánja meg. A

¹³³ Babai Dániel – Molnár Ábel – Molnár Zsolt: „Ahogy gondoza úgy veszi hasznát.” *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben.* MTA BTK Néprajztudományi Intézet – MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest—Vácrátót 2014.

¹³⁴ Bernáth Jenő (szerk.): *Vadon termő és termesztett gyógynövények.* Mezőgazda Kiadó, 2013.

¹³⁵ Szendrei Kálmán – Csupor Dezső (szerk.): *Gyógynövénytár - Útmutató a korszerű gyógynövény-alkalmazáshoz,* Medicina Könyvkiadó Zrt. 2012.

¹³⁶ Lopes–Szabó Zsuzsa – Szabó György: *A bükki füvesember gyógynövényei,* Szabó György Magánkiadás, 2008.

részrtvevők közötti interakciók szerepe a személyes tapasztalatok megosztása, melyet a felek résztvevő együttműködése tart fenn.

A nőegylet témaorientált beszélgetéseinek több motivációját is felfedezni véltem: (1) indíttatás információközvetítésre, olyan tudás megosztására, amelyet hasznosnak találnak és a későbbiekben, alkalmazni tudnak; (2) személyes történetek megosztása a csoport tagjaival és ezáltal a közösségi élet körforgásába való belekerülés; (3) természetes gyógymódok keresése, a gyógynövények és az azokból kivont illóolajok részletes megismerése a későbbi felhasználás érdekében.

A három rendezvény kontextusában a gyógyító hatással bíró növények bizonyultak központi jellegűnek, mivel ezek alkalmasak egészségügyi problémák megoldására. Más jellemző témaként megjelennek még eddig használt gyógynövények, betegségek, amelyekre használtak gyógynövényeket, elkészítések módjai, gyógynövények szerkezete és felépítése, eddig hallottak és tanultak, információk forrásai, gyógyszeripar, egészségesebb élet, kemikáliák kivonása.

A dolgozatban vizsgált mindhárom témában érevényesnek tekinthető az, hogy narrációk szándéka főként a kommunikációs szándék. Míg a beszélő szándéka az ismereteinek és tapasztalatainak közvetítése, addig a hallgató szándéka a közvetített tudást befogadása, megértése, memorizálása és a későbbi hasznosítása.

A kéziratos füzet – amely dolgozatomban egyetlen kéziratos füzetre alapozódik – a tudásátadásnak egy másik formájára világít rá. Az írásbeliség hosszabb időn át tárolja a tudást a jövő nemzedékei számára. A verbális tudásátadással szemben ez rögzített, nem változó ismereteket tartalmaz, amely a lokális közösségi tudást veszi alapul. Mind a narratív kontextusok esetén, mind pedig a kézirat adatai által reprezentálódnak a tudástranszfer lehetséges formái, a közvetített tudás milyensége és mennyisége, kirajzolódik a gyógynövényeknek egy csoportja, amely nagyrészt az egyéni érdekelttség mentén került be a ismeretek tárába.

Bilibók Ildikó, a kézirat írója a folyamatosan felejtésbe merülő népi növényismeret egy jelentős szegmensét kívánta megörökíteni, ilyen módon a füzet a tudás közvetítését szolgálja generációk között. A tudás írásban való megjelenítése ennek analitikussá válását eredményezi, így ez számszerűsíthetővé válása révén részletesen vizsgálható. Az írás által a tudás függetlenedik a kontextustól, hozzáférhetővé válik, textuális formában szerveződik meg. A füzet olvasása és használata főként a betegségekhez és a gyógymódok kereséséhez kapcsolódik. A kézirat írója ritkán szorul a füzet olvasására, mivel rendelkezik azzal a tudással, amit a füzet

tartalmaz, ezért főként a pontosítás végett alkalmazza. Bilibók Ildikó példáján keresztül megfigyelhetjük a tudástranszfer kölcsönösségi formáját is, hiszen a képzések alkalmával az átadó átvevővé is válik és fordítva.

A tudástranszfer egy harmadik példája a család, amely a hagyományok és értékek átadására törekszik. A három nemzedéket magába foglaló példa megerősítést ad arra, hogy a népi növényismeret és növényhasználat generációról generációra történő átadása napjainkig a családi közegben történik meg. Az itt megszerzett tudás központi szerepet tölt be Bilibók Ildikó és fia életében, ezt alapvető és nélkülözhetetlen szegmensnek tekintik a gyógyításban. A homogén ismereteket gyakran kiegészíti egy explicit tudás, amely külső forrásokból érkezik és amely sok esetben a tudományosan alátámasztott információk sorába kategorizálható.

Hivatkozott irodalom

ANDRÉ Mária Irén

2018 *A majomkenyérfától (Adansonia digitata L.) az ördögbordáig (Pteridium aquilinum L.). A gyimesközéploki általános iskolások jelenkori növényismerete.* (Szakdolgozat. Irányító: dr. Czégényi Dóra egyetemi adjunktus.) BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár. [Kézirat.]

ASSMAN, Jan

2004 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

BABAI Dániel – MOLNÁR Ábel – MOLNÁR Zsolt

2014 *„Ahogy gondolja úgy veszi hasznát.” Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben.* MTA BTK Néprajztudományi Intézet – MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest–Vácrátót.
https://www.okologia.mta.hu/sites/default/files/2014_Gyimes-TEK_Babai-Molnar-Molnar_konyv-book_2014_kicsi%20%281%29.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

BORONKAI Dóra

2009 *Bevezetés a társalgáselemzésbe.* Ad Librum Kft., Budapest.
<https://books.google.ro/books?id=n8zPv3yFFfcC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> (Utolsó megtekintés: 2020. 04. 29.)

BUZÁS Norbert – PRÓNAY Szabolcs

2015 *Tudásteremtés és -alkalmazás a modern társadalomban.* Tanulmánykötet. Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Tudásmenedzsment Kutatóközpont, Szeged.
<https://www.inno.u-szeged.hu/download.php?docID=51964> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 20.)

CZÉGÉNYI Dóra [Andrea] – KESZEG Vilmos (s. a. r.)

2010 *A beteg ember. Betegségek, betegek és gyógyítók.* (Emberek és kontextusok, 4.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

CSEDŐ Károly

1980 *Plantele medicinale și condimentare din județul Harghita. Hargita megye gyógy- és fűszernövényei.* Tipografia Tîrgu Mureș.

DEÁKY Zita

2002 *A hivatalos és a hagyományos gyógyítás a magyar történeti forrásokban.* Osiris, Budapest.

DOBOS Csilla

2016 A generációk közötti kommunikáció és tudástranszfer sajátosságai. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 11(1). 29–39. https://matarka.hu/koz/ISSN_1788-9979/vol_11_no_1_2016/ISSN_1788-9979_vol_11_no_1_2016_029-039.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 14.)

FILEP Antal

1982 ványoló (szócikk). In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon V. (Szé–Zs)* Akadémiai, Budapest, 485.

GRYNAEUS Tamás

1992 Nagy Pálné, Balog Emerencia hadikfalvi (garai) gyógyítóasszony. (Születése századik évfordulójára.) In Juhász Antal – Lengyel András (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1991/92(1). Szeged, 95–144. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_EK_1991_92_1/?pg=216&layout=3 (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 15.)

HERMAN, David

2013 Bevezetés a történetvilágok logikájába. (Ford. Lengyel Zsuzsanna.) *Helikon* 59(1). 221–233. [Eredeti kiadás: *Story Logic. Problems and possibilities of narrative.* Lincoln and London, University of Nebraska Press, 2002, 13–22. /Részlet./]

HYMES, Dell

1997 A nyelv és a társadalmi élet kölcsönhatásának vizsgálata. In Pléh Csaba – Síklaki István – Tereslényi Tamás (szerk.): *Nyelv – kommunikáció – cselekvés.* Osiris, Budapest, 458–495.

HOPPÁL Mihály

1990 Népi gyógyítás. In Dömötör Tekla (főszerk.), Hoppál Mihály (szerk.): *Folklór 3. Népszokás, néphit, népi vallásosság.* (Magyar Néprajz, VII.) Akadémiai, Budapest, 693–724. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/448.html> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 15.)

K. CSILLÉRY Klára

1977 cserge (szócikk). In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon I. (A–E)* Akadémiai, Budapest, 498.

KESZEG Vilmos

2002 Homo narrans. In uő: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 5–27.

2004 Bevezetés. In. uő: *Aranyosszék népköltészete: népi szövegek, kontextusok*. Mentor, Marosvásárhely, 5–32.

2008 Kéziratos füzetek: a hasznos ismeretek tára. In uő: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet*. (NEJ, 3.) KJNT – BBTE MNAT, Kolozsvár, 351–365.

http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/NEJ_03_2008_KeszegV_Alfabetizacio_18 (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 15.)

2011 Történet és kontextusok. In. Jakab Albert Zsolt (szerk.): *A történetmondás antropológiája*. (Néprajzi egyetemi jegyzetek, 7.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 36–86. (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

2013 *Hiedelmek, narratívumok, stratégiák*. (Néprajzi egyetemi jegyzetek, 8.) BBTE MNAT – KJNT, Kolozsvár. http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/NEJ_08_2013_KeszegV_Hiedelmek-narrativumok-strategiak_14 (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

KÓCZIÁN Géza – PINTÉR István – GÁL Miklós – SZABÓ István – SZABÓ László

1976 Etnobotanikai adatok Gyimesvölgyéből. *Botanikai Közlemények* 63(1). 29–35.

KIS-TÓTH Lajos – RACSKÓ Réka

2014 A tudás fajtái (tacit, explicit) I. In. *Tartalommenedzsment*. Eszterházy Károly Főiskola.

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0021_09_tartalommenedzsment/821_a_tuds_fajti_tacit_explicit_i.html (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 21.)

LEHMANN Miklós

2000 A személyes tudás átadása. *Polanyiana* 9(1–2).
<https://www.kfki.hu/~cheminfo/polanyi/0012/lehmann.html> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

LIMBACHER Gábor

- 1994 Egy nógrádi javasasszony életútja és gyógyítóná válása. Összehasonlító néprajzi elemzés. In Szvircsek Ferenc (szerk.): *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XIX*. Salgótarján, 139–156.

https://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_NOGR_Muzevkonyv1994/?pg=140&layout=s (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 13.)

LENGYEL Balázs

- 2004 A tudásteremtés lokálitása: hallgatólagos tudás és helyi tudástranszfer. *Tér és Társadalom* 18(2). 51–71.

http://epa.niif.hu/02200/02251/00016/pdf/EPA02251_Ter_es_tarsadalom1887.pdf

(Utolsó megtekintés: 2020. 06. 21.)

LUBY Margit

- 1935 Gyógynövények és gyógyító eljárások a szatmármegyei parasztság körében. *Debreceni Szemle* IX(8-10). 360–364.

LAJOS Árpád

- 1980 mondóka (szócikk). In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III.* (K-Né) Akadémiai, Budapest, 641.

MORVAY Péter

- 1938 Állatgyógyító eljárások. *Ethnographia* XLIX. 430–431.

N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva

- 2004 A csoport. In: N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest, 283–293. <https://www.scribd.com/document/216087424/N-Kollar-es-Szabo-Pszichologia-pedagogusoknak> (Utolsó megtekintés: 2020. 04. 20.)

OLOSZ Katalin

- 2002 17–19. századi kéziratos magyar orvosló könyvek kolozsvári könyvtárak gyűjteményeiben. In Szikszai Mária (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 10.* KJNT, Kolozsvár, 31–43. http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_10_2002_SzM_szerk_03_OloszK (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 13.)

- 1995 „Külömbféle Nyavallyák orvoslására szolgáló Falusi Patika.” Orvoslás és növényismeret egy múlt századi kéziratos receptgyűjteményben. In Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3.* KJNT, Kolozsvár, 42–50.

- https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/ro/kriza_tarsasag_evko_nyv_03/pages/005_kulombfele_nyavcallyak.htm (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 13.)
- PAPP Nóra – BARTHA Sámuel Gergely – BALOGH Lajos
- 2013 Jelenkori etnobotanikai adatok egy erdélyi (nagybaconi) falusi herbáriumából. *Botanikai Közlemények* C(1-2). 177–199. <http://real.mtak.hu/23534/> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 12.)
- PAPP Nóra – FARKAS Ágnes – HORVÁTH Györgyi – BENCSIK Tímea
- 2013 *Digitális herbárium és drogatlasz*. PTE ÁOK Farmakognóziai Tanszék, Pécs. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0016_05_herbarium_es_drogatlasz/adatok.html (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 12.)
- PÉNTEK János – SZABÓ T. Attila
- 1985 *Ember és növényvilág. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete*. Kriterion, Bukarest. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf8868.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 15.)
- PRISZTER Szaniszló
- 1998 *Növényneveink. A magyar és a tudományos növényneveink szótára*. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- RÁCZ János
- 2010 *Növénynevek enciklopédiája. Az elnevezések eredete, a növények kultúrtörténete és élettani hatása*. (A Magyar Nyelv Kézikönyvei, 19.) Tinta, Budapest.
- RÁCZ Gábor – HOLLÓ Gábor
- 1968 Plante folosite in medicina populară din Bazinul superior al Trotuşului (Ghimeş). In: *Plantele medicinale din flora spontană al Bazinului Ciuc*. Consiliul Popular al Judeţului Harghita, Miercurea-Ciuc, 171–176.
- SÁVAI János – GRYNÆUS Tamás
- 1994 *Tüdő Vince betegek. Egy szeged-alsótanyai gyógyító ember feljegyzései*. (Devotio Hungarorum, I.) JATE Néprajz Tanszék, Szeged. <http://mek.oszk.hu/04100/04105/04105.pdf> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 13.)
- SZABÓNÉ Fenyvesi Éva
- 2006 A tudás ezer arca. *Tudásmenedzsment*. 7(1). 119–126. http://epa.oszk.hu/02700/02750/00013/pdf/EPA02750_tudasmenedzsment_2006_01_119-126.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 21.)

SZABÓ László

- 1990 Népi természetismeret. In Dömötör Tekla (főszerk.), Hoppál Mihály (szerk.): *Folklór 3. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. (Magyar Néprajz, VII.) Akadémiai, Budapest, 725–742. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/470.html> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 13.)

SZABÓ M. Attila

- [2003] *Erdélyi és moldvai helységnévtár*. (Az Erdélyi helységnévszótár második, bővített és javított 2003-as kiadásának digitalizált változata.) Erdélyi Magyar Adatbank. Transindex. <http://szabo.adatbank.transindex.ro/> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

TANKÓ Gyula

- 2008 *Öregek faggatása. Történelem, életmód, sors Gyimesben*. Státus, Csíkszereda.

TÓTH Zsombor

- 2007 Homo scribens. Megegyzések a kora újkori magyar és latin kalendáriumokban feljegyzett élettörténetekhez. In. Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Ember, életpályák, élettörténetek*. BBTE – KJNT, Kolozsvár. http://real.mtak.hu/89681/1/KKonyvek_30_2007_JakabAZs-KeszegA_KeszegV_szerk_Emberek.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

VAJKAI Aurél

- 1943 *Népi orvoslás a Borsavölgyében*. (Borsavölgyi kutatások.) ETI, Kolozsvár. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1026.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 13.)

VÁMOS Gabriella

- 2014 A népi orvoslás és az alternatív gyógymódok kapcsolata. *Kaleidoscop* 5(8). 143–154. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37924/Vamos_Gabriella_kaleidoscope_2014_8_142_154_u.pdf?sequence=1 (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 20.)

VUKOV Anikó

- 2018 Gondolatok napjaink népi gyógyászatának kutatásához. *Veritatis Imago* 2. 42–51. http://veritatisimago.hu/Vi_IV_VukovA.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 20.)

WHITE, Hayden

- 1996 A narrativitás szerepe a valóság reprezentációjában. *Aetas* 11(1). 98–118. http://acta.bibl.u-szeged.hu/40727/1/aetas_1996_001_098-118.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 22.)

MELLÉKLET

1. Interjúszövegek

1.1. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Mihók Edit [M. E.]

Születési helye és ideje: Gyimesbükk, 1966. június 10.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: könyvtáros

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplak, 2018. október 31.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Arra kérném meg, hogy először tessék elmondani a nevét, születési dátumát és helyét.*

[M. E.]: – Üdvözlöm, Mihók Edit vagyok. Születési évem 1966. június 10-e, Gyimesbükkben születtem.

[K.]: – *Jelenleg hol tetszik élni?*

[M. E.]: – Jelenleg Gyimesközéplakon élek, hát már lassan 32 éve.

[K.]: – *Foglalkozása?*

[M. E.]: – Foglalkozásom könyvtáros. 12 éve, hogy ezt a szakmát folytatom, annak előtte helyettesítő pedagógusként dolgoztam, úgyszintén itt, Gyimesközéplakon.

[K.]: – *Milyen korosztályt tetszett tanítani?*

[M. E.]: – I–IV. osztályban tanítottam többet, elég sok generációt és V–VIII-os diákokat is tanítottam, az az idő azért kevesebb volt, nem volt olyan hosszadalmas.

[K.]: – *És az V–VIII-asoknál milyen tantárgyat tetszett tanítani?*

[M. E.]: – V–VIII-asoknak érdekes módon mezőgazdaságtant, mivel mondtam úgy-e, hogy helyettesítő pedagógusként dolgoztam, hát testnevelő katedrát kaptam és mellé kiegészítették nekem az óráimat mezőgazdaságtannal, ami anno a falusi iskolákban tantárgyként volt oktatva. Mostmár nem tudom, azóta létezik-e, megvan-e, nem-e, de én úgy éreztem, hogy a falusi gyermekeknek ez egy nagyon-nagyon értékes tantárgy volt, amiből biza a környezetükre, a saját háztartásukról, növényekről, állatokról nagyon sok mindent megtanulhattak. Én egy, egy fantasztikus dolognak tartottam, hogy falusi gyerekeknek ez a tantárgy az iskolában megvolt. Nem tudom, most van-e, valószínű, hogy szakiskolában most is előfordul, de az már egy jó pár éve volt.

[K.]: – *Ez elsősorban a környezetükben levő növényvilágot, állatvilágot célozta meg?*

[M. E.]: – Azt is, azt is, igen. Általában is voltak ismeretek róla, például dolgozatokban, úgy-e, voltak olyan feladataik, amik a saját gazdaságukból, az ők saját környezetükről, állattenyésztésről kellett ők is dolgozatokat, meg mit tudom én, feladatlapokat készítsenek rajzokkal ellátva, s a többi. Igen, Igen.

[K.]: – *Vajon ezeket a dolgozatokat meg lehet valahol találni? Meg vannak valahol félre téve?*

[M. E.]: – Hát fogalmam sincs, mert ezek a feladatlapok úgy is működtek, hogy együtt készítettük el, úgy is voltak, hogy otthon készítették el a gyerekek, az meg beleszámítódott a felelethez egy kiegészítőnek a jegybe. Fogalmam sincs, mert azért ez a '90-es [években], '95

után volt. Hát nem tudom, hogy mit mondjak, sajnos, jó lenne, ha valakinél lehetne találni. Hidegségen tanítottam akkor, a bükkhavasi iskolában. Nem tudom, lehet.

[K.]: – *Az lenne a kérdésem, hogy vannak-e növényekről szóló könyvek itt a könyvtárban?*

[M. E.]: – Igen, örömmel kell elmondjam, hogy van, és sok kötet foglalkozik a gyógynövényekkel, most párat fel is sorolnék: *Gyógyító teák, teakeverékek*,¹³⁷ *Korszerű gyógynövények használata, Gyógynövényismeretek*. Két nyelven is, magyarul is románul is. Például, van egy olyanunk, hogy *Plante medicinale din județul Harghita*, de van ugyanígy *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*,¹³⁸ és ami a szűkebb hazánkról, Gyimes-völgyéről is kimondottan szól, Antalné Tankó Mária *Gyimes-völgyi népi gyógyászat*¹³⁹ és gyógynövények felhasználása.

[K.]: – *Esetleg olyan jellegű, ami nem csak gyógynövényekkel foglalkozik?*

[M. E.]: – Van, azokból is van. Különböző fák, cserjék, virágtermesztés, kertekben használatos díszítésre, különböző virágok rajzokkal illusztrálva, jó tanácsokkal ellátva, minden. Van, ebből is van.

[K.]: – *Körülből azt meg lehetne saccolni, hogy hány ilyen könyv található a könyvtárban, ami mondjuk növényekkel foglalkozik?*

[M. E.]: – Több, mint 50 kötet. Van. Kisebb, nagyobb terjedelemben, eléggé sok van.

[K.]: – *És szokták kölcsönözni ezeket a könyveket?*

[M. E.]: – Hát, kölcsönözik is, viszont vannak olyan alkalmak, amikor gyerekek bejönnek a könyvtárba. Például, ezen a tavaszon volt a Föld Napja¹⁴⁰ alkalmával egy ilyen programunk, amikor kisiskolások jöttek be a könyvtárba, tanítónéikkel közösen. Beszéltünk a környezetről, beszéltünk a növényekről, a környezetünk ápolásáról, és a végkifejlettsége az lett ennek a programnak – és filmet is megnéztünk –, hogy ültettünk növényeket, dísznövényeket, két cserjét kimondottan. Ültettünk japán birst és aranyesőt, és megvannak most is, kivészelték a száraz időt, a nyarat is, és megvannak, megmaradtak.

[K.]: – *És milyen korosztály a leggyakoribb, akik ezeket a könyveket kölcsönzik?*

[M. E.]: – Hát, azt kell tudni, hogy az imént említettem, hogy a gyerekekkel is vannak ilyen szintű programjaink, viszont vannak középiskolás gyerekek is, akik eljönnek és bizonyos dolgozatokat készítenek. Tehát, ahhoz nekik szükségük van bizonyos információkra, ismeretekre, bibliográfiára, s a többi. S eljönnek gyerekek, többen is, többen is eljárnak és ilyen könyveket kölcsönöznek.

[K.]: – *Tehát elsősorban olyan célból, hogy iskolai tevékenységre használják?*

[M. E.]: – Igen, így van. Viszont olyan felhasználóm is volt, aki azért jött el, mert ültetett, mit tudom én, egy cserjét, ültetett különböző dísznövényeket, és arról szeretne ő tudni egy kicsit, hogy hogyan gondozza ő, a télire hogy telelteti el, hogyan kell szaporítani, és a többi. Úgyhogy vannak érdeklődők ilyen szinten is.

[K.]: – *Őn szokott-e növényekről szóló könyveket olvasni?*

[M. E.]: – Én nagyon szeretem a növényeket. Imádom a szép kerteket, igen, és van egy nagy kedvencem, a levendula, amivel kísérleteztem és már harmadik éve végre sikerült, hogy meghonosítottam itthon a kertembe. És nagyon sokat olvastam róla, azért úgy-e, hogy

¹³⁷ Kun-Gazda Gergely (szerk.): *Gyógyító teák és teakeverékek (Gyógyító ember)*, Corvin Kiadó, Déva, 2011.

¹³⁸ Dr. Csédő Károly (szerk.): *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*, Tipografia Tîrgu Mureș, 1980.

¹³⁹ Antalné Tankó Mária: *Gyimes-völgyi csángó népi gyógyászat*. Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, Budapest, 2003.

¹⁴⁰ A Föld napját minden év április 22-én szervezik meg, amelynek keretében olyan tevékenységek zajlanak, amelyek felhívják a figyelmet a környezet megóvására.

ismeretes, hogy több fajtája is létezik, hogy melyik is volna az, ami megfelelő a gyimesi, magas hegyvidéken is megmaradhasson a téli, zord hidegben. Szeretem nagyon a növényeket.

[K.]: – *És ilyen helyi növényekkel kapcsolatosan?*

[M. E.]: – Hát, mit is tudnék mondani. Elsősorban a gyógynövények azok, amik tényleg érdekelnek és amiről szeretek tudni, mert úgy-e a népi gyógyászatban ezek képezik az alapját a gyógyításnak. A mindenféle teák a különböző betegségekre. Tudjuk azt, hogy régen nem volt ennyiféle gyógyszer, hanem az emberek gyógynövényekkel próbálták a betegségeket gyógyítani. És ezt a tudást apáról-fiúra adva úgy örököltük, mert mi is örököltük és ebből tudjuk az, hogy mit tudom én mire használták a láncfülapit például, vagy mire használják az utilapit,¹⁴¹ vagy mire használják a dohányt. Úgy-e, arról is tudjuk, hogy törésekre mézzel beborítva, dohánylapival a megsérült testrészen elősegíti a gyógyítást, a gyógyulást. Tehát igen, én szeretem tudni a hatását a gyógynövényeknek és érdekel is. És el kell mondjam, hogy vannak emberek, akikre úgy, egyszerű emberek és felnézek, amikor elkezdi ő mondani, hogy mit mivel tud ő gyógyítani. Itt nálunk mai napig is vannak emberek, hál'Istennek a közösségben, akik úgy örököelve ezt a tudást továbbápolták és továbbadják.

[K.]: – *Esetleg tud mondani egy pár ilyen nevet?*

[M. E.]: – Hát, Bodor István¹⁴² bácsi például, a Bodor utcában. Ő nem csak embert tud gyógyítani, úgymond, hanem állatokat is meg tud gyógyítani. Úgyszintén örökölte a lánya, Ildikó. Bilibók Ildikó,¹⁴³ Busulán Ildikó. Ő is nagyon ügyesen foglalkozik, úzi ezt a, tehát ezt a tevékenységet. Sőt eljár, hallottam róla, ismerősöm is, nekem is segített a balesetem után, maszírozott, nagyon ügyesen végzi a munkáját. Több helyre elhívják, mit tudom én bizonyos alkalmakkal gyógyító napokat szerveznek és ott ő jelen van és kamatoztatni tudja az ismereteit, tudását.

[K.]: – *És esetleg tudna felsorolni pár ilyen gyógyító hatású növényt, vagy annak az alkalmazását? Hogy hogyan használják?*

[M. E.]: – Jaj, tehát akkor nem is tudom melyikkel is kezdenénk, úgy-e a zsurló, az például az a növény, ami vesebajokra alkalmas, vizeleti gyulladások s a többi, ilyen hólyag problémákra.

[K.]: – *Tea formájában?*

[M. E.]: – Tea formájában, igen. Kúraszerűen kell ezt inni, általában azt kell tudni, hogy a gyógynövény teákat mindig keserűn kell fogyasztani. Érdekes, azt mi is használjuk, viszont nagyon, azt is kell tudni, hogy vigyázni kell a gyógynövény teákkal, mert kúraszerűen használva, mit tudom én 7–8 nap, tovább meg kell kicsit szakítani, mert az is előfordulhat, hogy azért mellékhatásai is lehetnek. A gyertyánfa gyökér.¹⁴⁴ Úgy-e, mostanában tele van mindenféle élelem tartósítószerrel és a tartósítószerekről tudjuk, hogy a máj az a szervünk, ami ki kell válasszon mindenféle mérgeket a szervezetünkől, nagyon leterhelődik, s akkor ez a gyertyánfa gyökér, ez egy nagyon-nagyon keserű teát lehet készíteni belőle, amit meg kell inni. Erről azt kell tudni, hogy 3–4 nap iható, utána ki kell hagyni bár egy hetet, után újra még folytatni, naponta egyszer, kétszer inni belőle, tiszta keserűn és azt mondja a régi mondás is úgy-e, hogy 'ami keserű a száznak, az jó a májnak'. Tehát a gyertyánfa gyökérről azt kell tudni, hogy nagyon-nagyon keserű teája van, viszont nagyon hasznos, segíti a májnak a funkcióit, hogy hamarabb megtörténjenek ezek a méregtelenítések.

[K.]: – *Köszönöm szépen.*

¹⁴¹ Népi megnevezés: *utilapi*. Hivatalos neve: lándzsás útifű (*Plantago major* L.).

¹⁴² Bodor István (1940–2019), vö. 1.8. *Interjúszöveg*.

¹⁴³ Bilibók Ildikó, vö. 1.9. és 1.10. *Interjúszöveg*.

¹⁴⁴ gyertyánfa (*Carpinus betulus* L.)

[M. E.]: – Nagyon szívesen.

[K.]: –*Beszéltünk ezekről a növényes, gyógynövényes könyvekről. Úgy-e, ezek bekerülnek a helyi emberek polcaira is. Ön szerint ezek milyen hatást gyakorolnak a helyi hagyományos tudásra, növényismeretre?*

[M. E.]: – Tehát, én azt kell elmondjam, hogy jó ha az embereknek a házában van egy-egy ilyen kötet, mert bizonyos problémák esetén fellapozzák és több mint valószínű, hogy ideig-óráig, esetleg, amíg egy orvoshoz eljutnak, addig tudnak valamilyen szinten segíteni magukon. Úgy-e, ismerve van, hogy azért a mi településünk, településeink itt a Gyimes-völgyében eléggé patakország, szétszórtak, távol vannak az orvosi rendelők és az emberek azért régebben is, amíg szakemberhez eljutottak, addig valahogy, hát segítettek magukon. És valószínű, hogy ezek a könyvek, még a fiatalabb generációnak is, mit tudom én, a lakásaiban megtalálhatók, ugyanúgy segítenek nekünk is. Van sok minden, amit tudnak a felmenőktől, szülőktől, nagyszülőktől, de ami esetleg feledésbe merült az egy ilyen jó, mit tudom én, *Gyimesvölgyi népi gyógyászati* könyvben megtalálható.

[K.]: –*Tetszett hallani a Maria Treben könyvéről?*

[M. E.]: – Igen, ismerem. Itt a könyvtárban sajnos nincsen meg, mert kölcsönvették és bizonyos idő elteltével nem került vissza. Utána nem vásároltam másikat. Igen, hát az egy nagyon, nagyon nagy értéket hordozó kötet, amiben úgy-e a növény fényképezett, illusztrált formájában is megtalálható és mellette a sok-sok hatása, amit kifejthet.

[K.]: –*Jó, akkor azt szeretném még megkérdezni, hogy úgy-e a könyvekben van egy fajta tudás, egy fajta ismeret, s a gyimesi ember fejében van egy másik, egy örökölt tudás, amit ő megtanult. Vajon ezt a tudást mennyire alakítja át egy ilyen könyv például?*

[M. E.]: – Hát, nem tudom. Szerintem nem biztos, hogy az a fajta tudás, amit ő – ugyanúgy, ahogy az imént is említettem – hallott az őseitől azt a családban gyengítené esetleg egy könyv formájában fellapozható ismeret. Valószínű, hogy megerősíti őt abban, vagy meggyőződik jobban, hogy igazandiból jó az a gyógynövény és akkor bátran kell ezt megpróbálni használni. Én szerintem ez így egyik a másikat kiegészíti, nem hiszem, hogy kizárná valamelyik a másikat.

[K.]: –*Hallott-e már, itt, Gyimesben folyó kutatásokról, amik növényismerettel foglalkoztak?*

[M. E.]: – Ö, igen. Volt, igen. Azt kell tudni, hogy Gyimes vidéke nagyon híres a gyógynövényeiről és ezt nagyon sokan elmondták már az idők folyamán, de egy kicsit kitérnék Pálfalvi Pál¹⁴⁵ tanár úrnak a megállapítására, ami szerint ő azt mondja, hogy a Gyimesek vidéke, úgy-e, aki ide utazik, az láthatja, hogy mindenhol kerítések sokasága választja el a területeket. Na, mit kell erről tudni? Ezek a kerítések azért vannak jelen a Gyimesek vidékében, mert itt az emberek az ők területeiket, az ők saját tulajdonaikat bekerítették, úgy-e? Mindenkinek kevéske volt, s ahhoz úgy ragaszkodott, hogy elkülönítette a szomszédjától egy kerítéssel. És ezt mindenki így oldotta meg, ebből nem volt senkinek sem problémája, semmi gondja. Viszont a kerítések, ezek egy olyan fantasztikus helyeken alakultak, amelyek mentén a növények megmaradtak, úgymond makulátlanul és továbbmehettek. Tudni kell még azt is, hogy a Gyimesek vidéke, a kaszálók, a legelős területek itt nem voltak sose vegyszerezve. Tehát itt a növények, a gyógynövények is úgyszintén, minden bio és számszerűen is van egy ilyen adat, ami azt bizonyítja, hogy a Gyimesek vidékén körülbelül, egy pillanat, valami 500, több mint 500, 565 fajta növény létezik, és ezek közül rengeteg nagyon nagy számban található a gyógynövények száma is.

¹⁴⁵ A Gyimesi-hágó környékének egyik legismertebb kutatója Pálfalvi Pál, aki 1968-tól „kisebb-nagyobb megszakításokkal” napjainkig végez etnobotanikai vizsgálatokat.

Tehát itt megmaradtak ilyen érintetlenül és a kutatók eljöttek, keresgéltek, megnézték, kivizsgálták, analizálták és nagyon-nagyon tisztán megvannak ezek a növények maradványai. Sőt, a gyimesi gyógynövényekkel foglalkozott egy nagyon színvonalas, konferencia is volt rendezve Borospatakon,¹⁴⁶ ahol úgy ki is mondták tisztán, hogy azért talán Európa-szinten egy olyan fantasztikus gyógynövényes területekkel megáldott helyen élünk, ami sehol nincs [máshol] Európában.

[K.]: –*Mikor volt ez a konferencia?*

[M. E.]: – Nem akarok félre informálni, viszont körülbelül egy olyan 4 éve, 4–5 évvel ezelőtt volt megszervezve. Ez egy nagyon nagyszerű konferencia volt, ahol híres-neves professzorok voltak, Magyarországról, Nagy-Britanniából, innen Romániából, Székelyföldről, igen, és büszkéek voltunk rá, hogy kimondták azt, hogy Gyimes azért a gyógynövények őshazája is. Azért mondtam őshazája, mert itt ősi tisztasággal rendelkeznek még a növényeink.

[K.]: –*Az lenne a következő kérdésem, hogy mit tetszik gondolni erről, hogy jönnek a kutatók, úgy-e, itt felgyűjtik a hagyományos népi növényismeret, és hogy ezek mondjuk kiadvány formájában eljutnak, mondjuk a világ bármely pontjára?*

[M. E.]: – Szerintem, én ezt egy pozitív dolognak találom, mert helyileg nem biztos, hogy van rá lehetőség, hogy ezeket az értékeket feltárják. Viszont vannak pályázati lehetőségek, amelyek által idegenből érkezett kutatók ezeket a dolgokat megörökítik és egy napon nem is tudjuk, hogy mi lesz, lehet egy hatalmas lehetősége lesz a Gyimesek vidékének, a sok-sok gyógynövény, amely itt megtalálható. Az is lehet, hogy ez lesz egy nagy lehetőség a turizmus mellett, ez egy-egy nagyszerű dolog lehet.

[K.]: –*És most kicsit megfordítom a kérdést. A helyi emberek vajon hogy látják ezt, hogy mondjuk az ő tudásukat viszontlátják egy könyvben?*

[M. E.]: – Szerintem, nem hiszem hogy lenne kifogásuk ellene. Sőt, én azt mondom, hogy a könyvek azok az információhordozók, amelyek több évtizeden keresztül tárolnak adatokat és azt mondom, hogy miért ne maradhatna meg és miért ne tudhatna a következő generáció mindezekről az értékes dolgokról, mert rá fogunk lassan döbbszenni arra, hogy én nem beszélek mellé a gyógyszernek, a gyógyszeriparnak, semmi gondom-bajom vele, hanem nekem az a véleményem, hogy alternatív gyógyászatok kellenek, hogy szépen működjenek, kiegészítve egymást. És akkor ez a sokfajta gyógynövénynek a jó hatása megjelenne egy csodálatos kötetben és persze a gyógyszer mellett, teák, kúraszerűen is lehetne, lehet a mit tudom én egy adott betegségen hamarabb segíteni, jobban vagy, gondolom én, én szerintem nem lenne ez egy rossz dolog.

[K.]: –*Ha ajánlani kellene, mondjuk egy helyi embernek egy növényekkel, vagy mondjuk gyógynövényekkel kapcsolatos – mert arról beszéltünk többet – könyvet, akkor van-e olyan, amit szívesebben ajánlana, vagy amit jobbnak talál?*

[M. E.]: – Jaj, tehát én azt tudom elmondani, hogy mi a miénkhez, sajátunkhoz kell ragaszkodjunk, és akkor én nagy szeretettel, itt van ez a kétnyelvű kötet, éppen nem ma jelent meg, de azt mondom, hogy pontosan olyan értékes, aminek a neve: *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*, a címe. A szerzője Dr. Csödő, egy pillanat(...) Mondjuk azt el, akkor térjünk vissza. Tehát akkor én nagy szeretettel merem ajánlani a felhasználóknak a könyvtárba, azoknak a személyeknek, akik betérnek ilyen szintű érdeklődéssel, a Dr. Csödő Károly könyvét, aminek a címe: *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*. Ebben a kötetben

¹⁴⁶ „Egy hosszú völgy, Középkor egyik falurésze kb. 130 házzal. Nem lehet köze a szőlőborhoz, mert itt olyasmi nem terem. Állítólag az első lakó egy Boros nevű székely volt. Csíkbán gyakori ma is a név, de itt csak a helynév él.” (Tankó Gy. 2008: 73.)

kimondottam gyimesi vidék, a gyimesek vidékéről is találhatunk gyógynövényes útmutatót, nagyon szépen illusztrálva, leírásokkal. Emelett még viszont a helyi, tehát így kell már emlékezzünk rá, Antalné Tankó Mária tanítónénire, akinek szíve csücske volt a gyimesvölgyi népi gyógyászat, a gyógynövények feltárása, kutatása. Ő nagyon nagy munkát végzett és nagyon nagy értékmentő munka én szerintem az a munka, amit ő ebben a kötetben foglalt.

[K.]: –*Most ettől egy kicsit eltérő kérdésem lenne. Ön szerint a helyi gyerekek, a fiatalbb generáció a szülőkhöz képest mennyire ismerik a növényeket?*

[M. E.]: – Hát, ez jó kérdés. Hát, én azt mondom, hogy azok a gyerekek, amelyikek még a családban a hagyományos életformát élnek meg, tehát itt arra gondolok, hogy ők úgy-e kalibázni járnak, földet művelnek s a többi, s a többi, én azt hiszem, hogy azok a gyerekek még ismernek dolgokat és tudnak, hallanak a szülőktől. Azok a gyermekek, akik már úgymond modernebb körülmények között élnek, akinek a szülők, ahol a szülők számára már a legolcsóbb, tehát leghatékonyabb gyógymód a gyógyszer, szaladunk a patikába, én azt mondom, hogy azok a gyerekek sokkal kevesebbet tudnak, vagy egyáltalán ezekről a dolgokról.

[K.]: –*És melyik az a közeg, ahol mondjuk a legtöbbet tanulhatnak?*

[M. E.]: – Hát, én erről a gyógynövényes ismeretekről azt mondom, hogy talán az iskolában is. Viszont lehetne egy jó hely, én könyvtárosként mindig azt mondom, hogy a könyvtár az mindenkié és a könyvtár minden. Lehetne például olyan programot is szervezni, ahova közösen, mit tudom én biológia tanárral egy opcionális óra keretében, vagy iskola másképp keretében, bejönni a gyerekekkel a könyvtárba, könyveket, köteteket megnézni, esetleg egy kirándulást is szervezni ilyen témában, ilyen jelleggel. Vagy közösen elmenni, meghívni egy olyan személyt, aki nagyon jó gyógynövényismerő és a gyerekeknek megtanítani, emondani. Nem kell nagyon sokat, de lényeges dolgokról tudjanak. Hogy mit tudom én, például mire való az az utilapi. Az a növény, ami tényleg út mentén, úton-útfélen – mondjam így – megtalálható, és nem tudjuk róla sem például, hogy sebre, hogy milyen hamar segít a begyógyulásban. Egyszerű példa, csak egy utilapi, de emellett még rengeteg, rengeteg sok-sok gyógynövény van.

[K.]: –*Mik lehetnek a mai gyerekek számára azok a külső tényezők, befolyásoló tényezők, amik leginkább változtatják a növényismeretüket?*

[M. E.]: – Én arra gondolok, hogy kirándulások alkalmával, mit tudom én, ilyen napot szervezni, családokkal vagy elmenni egy gyógynövénygyűjtési programra, egy délutánra, egy hétfőre. Ezek szerintem mind olyan ötletes dolgok lennének és olyan alkalmak, amikor a gyerekek is, együtt a szülőkkel megtapasztalnák, esetleg meg is lehetne próbálni. Egy pihenő alkalmával készíteni egy forró teát és a gyerekek kóstolják meg, hogy mit tudom én ennek most milyen íze van keserűen, vagy egy kis mézzel édesítve, és arról persze tudni azt is, hogy milyen gyógyhatása van. De tudok én arról, hogy a hidegségi iskolában volt. Nem tudom, hogy ebben az évben szervezték-e meg, de volt egy ilyen nap talán a Földnap alkalmával, és akkor a gyerekek résztvettek ilyen fajta kiránduláson és megnézték a gyógynövények lelőhelyeit. Elmentek velük a tanárok és pihenőkön, ott megkóstolták teakeverékekből és az volt a pihenő alatt, hogy egy gyógynövényteát megkóstolhattak. Több is volt készítve és akkor ki amit szeretett volna, abból ivott.

[K.]: – *Most egy kicsit a könyvtári rendezvényekről szeretnék kérdezősködni. Többször hallottam, láttam, hogy vannak itt főleg nők számára ilyen különböző rendezvények, és azt szeretném megkérdezni, hogy ezek milyen tematikájú rendezvények elsősorban?*

[M. E.]: – Hát igen. Próbálkozunk. Próbálkozunk úgy-e könyvtárként is élni, no meg idecsalogatni az embereket azért, hogy könyvtár felhasználók is legyenek. És az ember amikor

elkezdí ezeket a dolgokat és úgy szépen kezdnek alakulni, akkor rájön arra, hogy milyen értékes is ez a munka és milyen szép ugyanakkor, hogy emberekkel közösen együtt eltölthetünk egy bizonyos időt, egy órát vagy többet is, és jó hangulatban, szeretetben egymásra tudunk figyelni. Tehát azt kell tudni, hogy a gyimesközéploki könyvtárnak van egy nőegylete, tehát könyvtár látogató hölgyeknek a csoportja végülis. És ez úgy van, hogy nyitott, nincsen korhoz kötve, vagy mit tudom én, hogy most csak fiatalabb generáció jöjjön vagy nyugdíjasok. Ez egy ilyen vegyes társaság, ahol havonta találkozunk és akkor megpróbálunk év elején kitalálni egy ilyen, közösen megbeszéljük, hogy na hát akkor mit is, miről is lenne szó, vagy a legközelebbi találkozón akkor miről is beszéljünk. Tehát arra gondoltunk, és így közösen mindenkinek jó ötlete van és így csoportban úgy kikíváncsoznak néha olyan jó dolgok néha, hogy egymagadban nem is döbbsenél rá, vagy el sem képzelné, hogy hú milyen jó ötlet ez így. Na hát itt próbálunk elsősorban úgy-e könyvtárként egy kicsit a könyvvel foglalkozni. Tehát ezek a hölgyek beiratkoznak könyvtár látogatásra, könyveket kölcsönöznek. Hát volt itt már anyák napja megünnepeelve, volt itt olyan alkalom, amikor ünnepek előtt készültünk gyerekeknek csomagot készíteni. Tehát önkéntes munkák is vannak, a tájháznál is dolgoztunk a nyáron. Egy kicsit felelevenítettünk azokat a fajta munkákat, amiket mostmár egyáltalán nem végzünk. Eljártunk a csergőket¹⁴⁷ elvittük a ványolóba,¹⁴⁸ végig csodálhattuk azt a munkát, amit én így mondok, hogy a régi automata mosógép. Egy nagy kerék által meghajtott, úgy-e úgy kell elképzelni, mint egy nagy vízimalmot, annak van egy nagy hatalmas edény, oda betettük a csergőket, az kimosta, szépen kinyújtottuk. Tehát egy kicsit visszaléptünk időben is, s akkor elgondolkoztunk azon, hogy hú, olyan sok panasz omlik ki belőlünk s közben a régi emberek sokkal többet dolgoztak, nehezebb fizikai munkát végeztek és örülni tudtak akkor, boldogok voltak azért. Tehát ilyen fajta, ilyen jellegű találkozóink voltak. Kirándulni szoktunk elmenni. Meglepjük egymást egy-egy kicsi ajándékkal. Például készítettünk levendulás tasakokat, az őszi találkozóra ez volt egy ilyen alkalom. Hát, próbálkozunk a tájháznál is a hagyományos, mit tudom én varrással, szövással, ezeket is egy kicsit úgy rendszerezni. Hát reméljük, hogy továbbra is működni fogunk. Ezek mellett még gyerekekkel is vannak programjaink, rendezvényeink. Én arra törekszem, hogy átfogó legyen, az amit és ne csak egyoldalúan várjam, hogy ide látogatók, felhasználók jöjjenek, hanem mindenféle csoportból, egészen gyerekektől idős korig is.

[K.]: *–Értem. Azt szeretném megkérdezni, hogy az ilyen rendezvényeken, a beszélgetések során esik-e szó esetleg növényről, gyógynövényekről?*

[M. E.]: – Konkrétan, ennyire nem. De most itt egy jó alkalom, amit köszönök szépen neked, hogy a legközelebbi találkozóra megvan egy jó gondolat. Mostmár lassan érünk az év végéhez, de jövő évre – már arra is gondolni kell – tehát akkor be fogjuk ütemezni azt, hogy legközelebb majd egy jó gyógynövényes találkozót is összehozzunk. Persze összekötve egy jó teás kóstolóval. Köszönöm szépen az ötletedet.

[K.]: *–Tehát itt elsősorban arra is gondoltam, hogy nem tematikusan megrendezve, hogy akkor most csak gyógynövényekről beszélünk, hanem úgy-e az ember így mindig elkezd panaszkodni, hogy itt fáj, ott fáj, és akkor az emberekből ilyenkor kikíváncsozik ez a hagyományos tudás, hogy akkor ezt tegyél rá, az tegyél rá. Ilyenre tetszett-e felfigyelni? Volt-e példa erre?*

¹⁴⁷ „Erdélyben és a moldvai magyaroknál elterjedt két-négy szélből összevarrt, vastaghosszú szőrű takaró, mely gyapjúból, szegényebbeknél félgyapjúból szőtt, s felülete ványolás után kifésült.” (K. Csilléry K. 1977: 498.)

¹⁴⁸ „A gyapjúsövetek tömörítését, kikészítését szolgáló berendezés.” (Filep A. 1982: 485.)

[M. E.]: – Igen, Igen. Volt, volt erre példa is. Vannak nagyon ügyes asszonyok, akik azt kell mondjam, hogy jó ismerői a gyógynövényeknek és való igaz, hogy volt alkalom, hogy közülük valaki mondta, hogy most mit tudom én itt fáj vagy ott fáj. S akkor jött is a válasz, hogy hát figyelj csak ide, próbáld meg most mit tudom és, és akkor ajánlotta, hogy arra a gondra, bajra, arra a fájdalomra esetleg milyen gyógynövényt használhat, vagy milyen teát főzzön és igya, hogy akkor meggyógyuljon. És érdekes módon, nem tudom, hogy lehet az emberekben egy ilyen szemléletváltás kezd kialakulni, hogy rengeteget hallunk arról, hogy a gyógyszereknek nagyon-nagyon sok mellékhatása, azt kell mondani, hogy rossz mellékhatása van és én azt hiszem, hogy az emberek arra felé tartanak és úgy kezdenek el lassan gondolkodni, hogy eltértünk a népi gyógyásztól, de vissza kell afelé fordulni és bízni abban, ugyanúgy segít és ugyanúgy lehet gyógyítani, mint a gyógyszerekkel.

[K.]: – *Hogyha mondjuk ilyen növénykategóriákat mondanánk, hogy dísznövények, táplálkozásban felhasznált növények, gyógynövények. Az ilyen kategóriákból melyik lehet az, amelyikről leggyakrabban szó esik?*

[M. E.]: – Hát most ha itt a könyvtári nőegyletre gondolok, hát úgy-e a nők általában mindenki szereti a virágot, arról is beszélünk, a kertekről is. Tavasszal, tavaszi munkák a kertben. Volt például olyan is, hogy őszi növények elteleltetése, viszont arról is beszéltünk, hogy ki volt el mit tudom én hecsellit szedni, csipkebogyót, javítsam ki magamat, hogy lekvárt főzzön belőle. Mert például úgy-e tudva van róla, hogy nagyon sok C-vitamin van benne. Vagy mit tudom én, hogy ki volt el, hogy szedjen, lehet a kertből is úgy-e? Van-e mentája, szedett-e, szárított-e mentát? Vagy citromfűvet vagy és a többi. És igen, volt ezekről szó, igen.

[K.]: –*És ilyenkor ezeknek a hatásairól is beszélnek?*

[M. E.]: – A hatásairól is igen, egy kicsit erről is, amint az imént is említettem, hogy vannak közülünk, a hölgyek között, akik tényleg nagyon jó ismerői ezeknek a dolgoknak, így konkrétan nem volt ilyen jellegű, vagy ilyen tematikai találkozásunk, de spontán beszélgetésekben is kialakul, hogy az ember, aki ért hozzá, az persze bátrabban is hozzászól a dolgokhoz, hogy igen. Ez egy jó dolog. Erről kell tudni, erről kell beszélni és persze mindezt továbbadni.

[K.]: –*Köszönöm szépen.*

1.2. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Mihók Edit [M. E.]

Születési helye és ideje: Gyimesbükk, 1966. június 10.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: könyvtáros

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközeplok, 2019. január 08.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *A múltkor, amikor voltam itt, akkor tetszett mesélni, hogy voltak itt a doTerra-sok és tartottak előadást. Most ezzel kapcsolatosan szeretnék egy kicsit érdeklődni, hogy mennyire volt ez összefüggésben a gyógynövényekkel. Igazából az lenne az első kérdésem, hogy mi is ez a doTerre tulajdonképpen? Mivel is foglalkoznak ők?*

[M. E.]: – Hát a doTerra-ról azt kell tudni, hogy illóolajakat forgalmaznak, koncentrált illóolajokat. Ők, a cég alapítója vagy a székhelye igazából nem akarok most félre beszélni, de

az Egyesült Államokban létesítették, s onnan ilyen, hogy is mondjam, ilyen láncszerűen került át Európába. Azon belül azok akik itt voltak előadást tartani Magyarországról kapták előzetesen az információkat. Ők bejöttek ide Romániába, s itt konkrétan Hargita megyében is, Szeredában is, Székelyföldön is jelen vannak. A hölgy, aki az előadást tartotta, arról, tehát a véleményét mondanám el, hogy mi is volt az, ami őt arra készítette, hogy ezekkel a termékekkel kezdjen el foglalkozni, jobban megismerni, majd forgalmazni is őket. Kicsi gyerekeik vannak s folyamatosan betegek voltak, s mindig vitte az orvoshoz őket. Bármilyen gyulladás előfordult, mit tudom én téli időszakban, mandulagyulladás, torokgyulladás, s a többi, s a többi. Folyamatosan antibiotikumot ajánlottak nekik, hogy szedjenek, s akkor úgy-e persze olvasva utána, érdeklődve, hogy azért azoknak is milyen sok rossz mellékhatásuk van, Magyarországi ismerőseiknek a tanácsára, házi barátok, mit tudom én, úgy egymás között elbeszélték. S ők mondták, ajánlták, azt hogy próbálja meg természetes anyagokkal esetleg valamilyen módon segíteni, vagy megelőzni a betegségeket. Na hát akkor ő így belevágott és azt mondta el, hogy nem bánta meg, s úgy gondolja, hogy többen kellene tudjanak ezekről az illóolajoknak a felhasználási módjáról, bátrabban nyúljanak az emberek hozzá. Csak valahogy úgy-e már kialakult egy olyan funkció az emberekbe, hogy mindenért az orvoshoz, a patikába szaladunk, holott ha jól meggondoljuk lehet más formában is, egészen másképpen is a dolgokat, a betegségeket kezelni, gyógyítani, vagy netalán megelőzni. Mert úgy-e a legvégén szalad az ember segítségért, amikor már fuldoklik, de annak előtte ha ügyesen felkészítjük magunkat például a téli hidegekre, vagy s a többi, akkor lehet, hogy könnyebben megúszunk betegségeket.

[K.]: – *Hogy tetszett kapcsolatba kerülni ezekkel a forgalmazókkal?*

[M. E.]: – Hát, a forgalmazókkal úgy kerültem én kapcsolatba, hogy egyik ismerősöm volt egy alkalommal itt a faluban egy előadáson, ő beszélt róla nekem, meg is vásárolt egy ilyen termékcsomagot, tehát ezt úgy mondhatom, hogy egy ilyen kulcstartó formában, nagyon praktikus dolog, ami mindig úgy-e a házkulcsunk mindig nálunk van, az autó kulcsunk mindig nálunk van, nagyon ötletes. S akkor az a dobozocska úgy mond, kulcstartóval együtt tartalmaz nyolc darab kis üveget, kis üvegcskét, amiben különféle, nyolc különféle illóolaj, tehát nagyon minimális mennyiségben, tehát ilyen kevés mililiterekben tartalmaz különböző betegségekre, vagy mit tudom én. Például emésztés elősegítés, hangulatjavítás, immunrendszererősítő, fertőzésekre. Hát akkor itt elsorolnék egy párat, tehát: levendulaolaj, citromfű, csak sima citrom, vérnarancs, menta, borsmenta. Na most elmaradok, elakadok a többivel, mert mindegyiket így külön nem jegyeztem meg. Egy nagyon jó dolognak találtam és én hallva mindezekről megpróbáltam kapcsolatba kerülni velük és meghívtam őket egy előadásra. Ide a könyvtárba. Elhoztak magukkal termékeket, tehát egy szép, ügyes termékbeutatót tartottak. Meg lehetett ugyanakkor a dolgokkal ismerkedni persze, párolgatót hoztak, azzal elmagyarázták párhuzamosan, amiután használatba tették, azt is hogy például a lakásban például s borsmenta, vagy különböző illóolajoknak a vegyülete belecsöpögtetve végigpárolog ugye a szobákban, hogy megelőzheti az asztmát, hogy az atkákra jó, egy csomó mindenre alkalmas, emellett, hogy nagyon jó illatuk van, friss a levegő tőle s a többi. Tehát itt volt a bemutató a könyvtárban. Utána igen, volt hogy vásároltunk is tőlük, rendeltünk ezt-azt, igen. Én nekem úgy találtam, hogy ez így nagyon hasznos.

[K.]: – *Ezekhez az illóolajokhoz vannak ilyen kis utasítások, hogy mit mire használnak?*

[M. E.]: – Igen, igen. Sőt katalógusuk van, amiben ismertetik. Persze nagyon velős, rövid kis információkkal, ez ami ilyen szórólap formában képzelhető el. Ugyanakkor van nekik összetett, színes katalógusuk, ami egészen szakemberek véleményét is tartalmazza,

visszajelzéseket a felhasználók részéről. Hogy mit tudom én, hogy ennyi bizonyos használat után milyen észrevételeik vannak, úgyhogy igen, ezek azok.

[K.]: – *S például magáról az illóolaj készítésről is beszéltek?*

[M. E.]: – Arról is igen, arról is beszéltek. Érdekes módon nagyon sokat Dél-Amerikában, távolkeleten Ázsiába, Kínában, Indiában értékes ültetvényeken ezeket a növényeket, értékes nagy ültetvényeken gyűjtik be különböző technológiai folyamatokon préselik, s a többi, úgy-e ezen végig, azért, hogy minél hatékonyabban megmaradjanak az értékes olajoknak a koncentrátuma benne. Talán hidegen préselik és ettől nagyon, nagyon minimális az a százalék, vagy hányada, amit használni kell belőle, tehát vegyítve vízzel, bizonyos teákkal s a többi kell, vagy párologtatott formában használhatók, hogy minél hatékonyabbak legyenek.

[K.]: – *A helyiek mennyire voltak érdekeltek? Meg volt-e ez hirdelve?*

[M. E.]: – Igen, mert a könyvtárban úgy-e általában a rendezvényeket meghirdetjük, népszerűsítjük meghívjuk a hallgatóságot, a közönséget hozzá. Érdekes módon meghallgatták az emberek, volt aki persze pillanatnyilag azután, ahogy végighallgatták az előadást mindenki nagyon jó dolognak találta. Elkezdett azon elgondolkozni, hogy hoppá hát visszaemlékszik arra, hogy nagymama vagy édesanya hogyan is gyógyított, mert nem volt mindig antibiotikum, mert volt a menta tea, hogy azt mire használtuk, vagy mit tudom én a citromot is mire használtuk, vagy egy csomó minden úgy az embernek úgy felelevenedett ezek hallatán a gondolatában, hogy hoppá. Hát tényleg nem is arról van szó, hogy most nem kell gyógyszer, hogy egyik a legjobb, a másik meg nem ér semmit, hanem alternatív gyógymódokat kialakítani, tehát párhuzamosan vinni a úgymond, a gyógyszereket is, de ne feledkezni meg a természetes gyógymódoknak a hatékonyságáról sem. És igen, igen voltak személyek, akik rendelték, utána is kapcsolatot tartanak. Már én ezt úgy mondom el, hogy ugye ők az előadást megtartották, elérhetőséget hagytak, mert ide ahhoz, hogy te most a közösségben forgalmazdál, ahhoz be kell szálljál a csoportba, tagja kell legyél, feltételek vannak. És akkkor van, van egy kicsi hölgy, aki bizonyos időközönként itt végig járja a Gyimesek völgyét és kapcsolatot lehet vele tartani, elérhetőséget adott, s tőle meglehet vásárolni a dolgokat. Azt tudni kell, hogy nem olcsók, nem olcsók. Viszont sosem volt jó és hatékony az életbe az, ami olcsó. Olcsó húsnak híg a leve. Tehát azt jelenti, hogy minőségi dolgok, persze akkor áldozni is kell rá, úgyhogy. És hinni persze benne, hogy hatni fog.

[K.]: – *Tehát akkor igazából valamilyen szinten ez a közösségben levő új dolog, tehát az új információ az kiváltotta a régi dolgoknak a felelevenítését?*

[M. E.]: – Igen. Persze. Ennek volt egy ilyen, igen, egy ilyen szerepe, egy jelzés úgymond. Felnyitotta egy kicsit az emberek gondolatát, tehát mindazokat, amiket esetleg tudtunk, vagy hallottunk anno a szüleinktől a családban, nagyszüleinktől azokat is, újra megbizonyosodhattunk abban, hogy igenis volt, s nagy szerepe volt az embereknek a gyógyításában.

[K.]: – *S volt-e ilyen fajta visszajelzés esetleg, hogy ennek hatására az emberek megint elkezdtek visszatérni ezekhez a régi dolgokhoz?*

[M. E.]: – Hát, úgy annyira úgy nem mondhatom, hogy konkrétan erre példát tudok mondani. Viszont én azóta alkalmazom. Persze, hogy megveszek néha egy bizonyos, vannak nekik olyan időszakok, amikor akciósak is árulnak termékeiket és bocsánat, igen én személy szerint is használom és azokat, amiket annak előtte is tudtam, hogy például most a citromfű az olyan hatása van, hogy nyugtató, meg mit tudom én, vagy a levendulaolaj, ami fertőtlenít, ezekről úgy tudtunk, ugye. De most még azt mondom, hogy megbizonyosodtam abban, hogy tényleg jó hatása van.

[K.]: – *Mire tetszik használni?*

[M. E.]: – Például a levendulaolajat szoktam használni abban az esetben, ha a kezemet elkarmolom, vagy kicsi seb van, valami mit tudom én megütöm. Ez mind megelőzi a fertőzést. Van egy olyan termékük, ami az emésztés elősegítő, mivel én is nagyon sokszor kínlódom, vannak ilyen emésztési problémáim, epémmel voltak gondok. Tehát az oregano és a különféle ilyenfajta olajoknak az összetétele, azt például kúraszerűen belecsöpögtetek egy pohár tiszta vízbe, mit tudom én, gondolhatok itt egy deci vízre, abba belecsöpögtetek egy-két csöppöcskét, összekavarom s azt úgy megiszom. Utána pedig eltűnik egy bizonyos idő elteltével az a gyomortelítettség, az a puffadás vagy s a többi. Tehát én, én azt mondom, hogy igenis én kipróbálva, nekem ez használt, nekem ez jó volt.

[K.]: – *A helyiek számára nagyjából ismertek voltak azok a növények, amikből ezek az illóolajok készültek?*

[M. E.]: – Hát, bizonyos százalékban, igen, bizonyos százalékban, nem. Nem mindeniket. Például, ez az oreganos olajnak, ugye ez az esszencia, ez sem volt annyira ismert, mert mivel a kertjeinkben, a konyhakerti növények között itt azért nálunk az oregano nem igazán van jelen. Most például ugyanígy van a levendulával is, mert arról is tudjuk, hogy van, vagy mit tudom én, hallottunk róla, de nem igazán található meg az ágyásokban, a virágos ágyások között. Viszont hogyha elültetjük, vannak bizonyos fajtái, amik ezek a magas hegyvidéken is túlélnek a zord telet, mert ezzel van a baj, a fagyokkal, a hidegekkel, s ha megmarad, akkor azt nagyszerűen lehet használni. Például, bent a lakásban is, amikor elvirágzik, leszedem, kicsi csokrokat készítek belőle, imitt-amott lerakom, hangulatos, jó illata van, megdörzsölöm a kezemmel, vagy mit tudom én, kis ilyen zsacskóba beletéve, olyan kellemesen, tehát nyugtató alvást eredményez. Például, úgy beszívni azt a kellemes, jó illatát.

[K.]: – *Az lenne az utolsó kérdésem, hogy szokott-e helyi növényekből házilag készíteni illóolajokat vagy akár krémeket?*

[M. E.]: – Ő, nem. Volt régebben, körömvirágból készítettem anno kenőcsöt, amikor azért nem lehetett annyi mindent a patikából sem kapni, meg ilyen természetgyógyászati, mit tudom én ilyen biopatikák sem voltak, úgy-e, mert azért van különbség a hagyományos patika és az között, amelyik ilyen mindeféle gyógynövényekből készült termékeket forgalmaznak. Készítettem, de azon felül igazándiból nem.

[K.]: – *Köszönöm szépen.*

[M. E.]: – Nagyon szívesen.

1.3. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: János Csillag Emese [J. Cs. E.]

Születési helye és ideje: Csíkszereda, 1984. május 21.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: panzió vezető

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2019. július 31.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Először arra kérnélek meg, hogy a nevedet, születési dátumodat, születési helyedet mondd el.*

[J. Cs. E.]: – János Csillag Emese. Születési hely Csíkszereda, 1984. május 21., jelenleg Gyimesközépleken élek.

[K.]: – *Mivel foglalkozol?*

[J. Cs. E.]: – Panziót vezetek.

[K.]: – *Mikor került sor az első gyógynövénytúrára?*

[J. Cs. E.]: – Az idén. Ez volt az első.

[K.]: – *Milyen céllal kezdődött ez el?*

[J. Cs. E.]: – Elsősorban azért, mert engem érdekelnek az ilyen dolgok.

[K.]: – *És te voltál az egésznek a kezdeményezője?*

[J. Cs. E.]: – Így van.

[K.]: – *Hogy kerültél kapcsolatba a túravezetővel?*

[J. Cs. E.]: – Jó barátságba vagyok vele és akkor egy beszélgetés közepette született meg az ötlet, hogy itt is jó lenne egy ilyen szervezni.

[K.]: – *Van-e valamilyen minta, amit követtek?*

[J. Cs. E.]: – Nem.

[K.]: – *Tehát ez teljesen új?*

[J. Cs. E.]: – Teljesen új.

[K.]: – *Akkor a ti elgondolásaitok szerint működik?*

[J. Cs. E.]: – Így van, megérzés alapján.

[K.]: – *És miért pont Gyimesközéplokon lett megszervezve?*

[J. Cs. E.]: – Elsősorban azért, mert nagyon gazdag a növényállományunk, ezt gondolom, te is tudod, gyönyörű a táj és könnyen megközelíthető.

[K.]: – *Milyen szándékkal lett megszervezve a túra?*

[J. Cs. E.]: – Tulajdonképpen az a célunk vele, hogy visszahozzuk az ilyen elfelejtett vagy elrakott tudást úgymond. A nagyszüleink még mindenkinek tudták, hogy milyen betegségekre milyen teát főzzenek, mostanra már mindenki elfelejtette ezt. Nem mindenki, de elég sokan. Én is most tanulom, látom édesanyámnak is nagyon sok újdonság van, amiket elmondok. Ő mondja, hogy jaj, hallottam nagymamádtól, de el is felejtettem.

[K.]: – *Te a családban mennyit vettél át?*

[J. Cs. E.]: – A családtól? Hát, nagyon keveset. Tényleg a nagymamák voltak azok, akik úgy intenzívebben mondták, hogy erre meg arra ezt a teát kell főzni vagy borogatni vele.

[K.]: – *Milyen felületeken lett meghirdetve ez a túra?*

[J. Cs. E.]: – Facebook, csak Facebook. És meghívásos alapon is működött.

[K.]: – *Volt-e konkrét korosztály, akiket megcélzott a program?*

[J. Cs. E.]: – 16 évtől egészen 80 évig.

[K.]: – *Mi volt a megfigyelés, milyen korosztályok vettek részt?*

[J. Cs. E.]: – Általában a családok. Tehát, azt veszem észre, hogy anyukák, apukák, akiknek otthon már gyerek van, tudod, és találkoznak ezzel a problémával: ne, ki tudok menni, le tudom szedni én azt a gyógynövényt és el tudom készíteni, akár egy tinktúrának, akár egy teának, akár egy borogatásnak. Nem kell érte pénzt adnom, csak meg kell tanulnom, hogy mit és hogyan. Tehát a szülők azok, akik érdekeltek.

[K.]: – *Évente hányszor kerül megrendezésre?*

[J. Cs. E.]: – Az idén kétszer volt és még kétszer lesz. Hát úgy szeretnénk, hogy tavasszal, nyáron és ősszel is. Amíg a szezonja van, tulajdonképpen. Mert ugye, hogy hónapokra, szakaszokra lehet bontani. Tavasszal egyféle gyógynövény van, nyáron más.

[K.]: – *Mi volt a különbség a két rendezvény között? Tehát az első gyógynövénytúra és a második között.*

[J. Cs. E.]: – A második az, hát az első az konkrétan csak gyógynövénytúra volt. A második az egy táborba is bele volt építve, tehát akkor zajlott egy tábor, ami pénteken kezdődött, ilyen természetes egészség csevejpárti, tehát egy ilyen kötetlen beszélgetés.

[K.]: – *Ez mikor zajlott pontosan?*

[J. Cs. E.]: – Ez 19-20, június.

[K.]: – *A két rendezvényen milyen számban vettek részt?*

[J. Cs. E.]: – Az első, amin te is részt vettél, azon elég kevesen voltak, mert az eső elijesztgette az embereket, de a másodikon úgy összeadva az tulajdonképpen közel 65-en voltak. Jó, most változtak az emberek, mert voltak, akik bejöttek péntekre, szombaton nem tudtak jönni, jött vasárnapra. Tehát ilyen 65 személyt regisztráltunk be. Az nem volt olyan rossz arány, ahhoz képest, hogy [az] első.

[K.]: – *Miről szólt a második? Azon kívül, hogy gyógynövénytúra volt.*

[J. Cs. E.]: – Előadások voltak, különböző betegségek okai, kezelése, a péntek erről szólt tulajdonképpen. Szombaton gyimesi kovászos kenyérsütés volt, akkor házi lekvárkészítés cukor nélkül és gyógynövénytúra volt benne, délután meg teakeverékeket állítottunk össze. Vasárnap meg ilyen kozmetikumokat. Tehát a szemcsepptől az arckrémig, a fülcsepp, mindenféle ilyen testápolót, szappant, ilyeneket készítettünk. Szintén előadások voltak, este meg tábortűz.

[K.]: – *A helyiek közül mennyien vettek részt?*

[J. Cs. E.]: – Sajnos ez az, ami meglepett engem, tehát maximum egy öt százalék. Nagyon kevesen, 3-4 ember volt.

[K.]: – *Vajon ez miért lehet?*

[J. Cs. E.]: – Nem érdekli annyira az embereket.

[K.]: – *Mennyire van benne az ilyen gyűjtőutakba, túrákba vagy egyáltalán ezekbe a rendezvényekbe a hagyományos gyimesi növényismeret?*

[J. Cs. E.]: – Nagyon benne van, mert ugye, hogy bevettük ezt a gyimesi gyógynövénygyűjtő nénikét, Bilibók Ildikót. Éppen azért, hogy Gyimesben másképp nevezik meg, tehát meg van a helyi nyelve a gyógynövényeknek. Például a szurokfű,¹⁴⁹ ami oregánó úgymond, de Gyimesben ezerjófűnek hívják. Azt mondják, ezerféle betegségre jó. Viszont más az ezerjófű amúgy a köznyelvbe, vagy ha beütöd a Google-be, hogy ezerjófű, akkor teljesen más növényt fogsz kapni. Tehát, ezért is volt jó, hogy összeraktam a két hölgyet, mert így egy csomó minden kiderült, meg több szem többet lát, meg több szakember, több tapasztalat. És voltak olyan növények, amiket Ildi nem ismert, de a szlovák hölgy, Hédi,¹⁵⁰ ő ismerte és fordítva is. Tehát így nagyon jól összeállt a végén.

[K.]: – *Más meghívottak voltak ezeken a rendezvényeken?*

[J. Cs. E.]: – Nem.

[K.]: – *Így a két alkalom alapján nem tudunk nagyon általánosítani, de voltak-e olyan emberek, akik mindkét rendezvényen részt vettek?*

[J. Cs. E.]: – Igen, igen. Sőt a gyógynövény szempontjából ez volt az első év, amikor szerveztem, de ilyen különböző egészséggel kapcsolatos táborokat szerveztem már előző években is, sőt úgy nyolc éve szervezgetem.

[K.]: – *És azok miről szóltak? Nagy vonalakban el tudnád mesélni?*

[J. Cs. E.]: – Hát népgyógyászattal kapcsolatos, különböző tornák, mozgásterápiák.

[K.]: – *Ezek kapcsolódtak valamilyen formában a növényekhez, növényismerethez?*

¹⁴⁹szurokfű (*Origanum vulgare* L.)

¹⁵⁰ Tóth Hedvig Hesse, a gyógynövénytúra vezetője.

[J. Cs. E.]: – Nem igazán. A népgyógyászat igen, ott is volt végül is, annak a tábornak a keretében.

[K.]: – *És ha megkérdezhetem, ott kik voltak a meghívottak?*

[J. Cs. E.]: – Azt Géczy Gáborral¹⁵¹ szerveztük meg, ott még voltak meghívottak.

[K.]: – *Milyen visszajelzések érkeztek a résztvevőktől a túra kapcsán?*

[J. Cs. E.]: – Mindenki nagyon elégedett volt. Volt olyan is, nagyon meglepett, hogy csak délutánra tudott beugrani, aztán annyira megtetszett, hogy másnapra is itt maradt. Nagyon pozitívak a visszajelzések, szeretnék, hogy még szervezzünk.

[K.]: – *Ez lett volna a következő kérdés, hogy akkor a továbbiakban is szervezésre kerül?*

[J. Cs. E.]: – Igen, úgy látom, hogy van igény rá.

[K.]: – *Neked, mint résztvevő, tehát nem mint szervező, hanem mint résztvevő, mit nyújtott ez a túra?*

[J. Cs. E.]: – Nagyon sokat.

[K.]: – *Ismertél-e meg új dolgokat, tudtál-e meg új dolgokat?*

[J. Cs. E.]: – Nagyon sokat. Nagyon tág ez a dolog. Most tudsz egy pár receptet biztos vagyok benne, hogy te is, ha a saját könyvtáradat kezded nyitogatni, hogy van egy 30-40 gyógynövény, amit ismersz és használsz nap mint nap. Tudatosan vagy tudattalanul. De amikor kimész és meglátod, hogy milyen sok gyógynövény van, akár egy négyzetméteren, és az emberek fel sem fogják, csak ott végigsétálunk és letapossuk, akkor nagyon meg tud változni az értékrended a környezeteddel szemben.

1.4. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Gecse Júlia [G. J.]

Születési helye és ideje: Csernáton, 1982. március 25.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: fodrász

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2019. július 14.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Hasonló rendezvényen vettél már részt?*

[G. J.]: – Hát, kimondottan gyógynövény túrán vagy a gyógynövények ismeretéről nem, de elvégeztem egy ilyen metafizikai tanfolyamot, ami na, emberismeret, önismeret, lélektan, ezek. S akkor nagyon sokat így járok ki az erdőbe s így már nagyon sok növényt ismerek. Nagymamám is nagyon benne volt ebben, nagyon értette ezeket a gyógynövényes dolgokat és ezzel gyógyította magát. Hát biztos van nekem ebből vénám egy kicsi s nagyon szeretem. Szoktam készíteni saját részemre szappant is, úgyhogy most ezt szeretném kamatoztatni magamban.

[K.]: – *A családból, nagyszülőktől mennyit tanultál?*

[G. J.]: – Nagymamámtól igen, ő mindig használta, tehát neki mindig ez volt a gyógyszere, a gyógynövény.

[K.]: – *Ilyen témában akkor ez volt az első túra, amin részt veszel?*

¹⁵¹ Géczy Gábor jelenleg az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természetföldrajz Tanszékének külsős tanára, *Szakraális földrajz* címen tart előadásokat az érdeklődő hallgatóknak.

[G. J.] – Túra, igen. Csoporttal, így, igen.
 [K.]: – *Honnan hallottál a túráról?*
 [G. J.] – Hát Facebookon, hát az egyik ismerősöm által. Láttam, hogy bejelölte azt, hogy jön, s akkor így találtam rá.
 [K.]: – *És mi volt a cél a túrán való részvételeddel?*
 [G. J.] – Hát ez, hogy szeretném jobban megismerni a gyógynövényeket és szeretném tényleg átélni, gyógyszert abszolút ne, a kemikáliákat kivonni az életemből.
 [K.]: – *Hogy gondolod, szereztél új ismereteket ezen a túrán?*
 [G. J.] – Hát, mindenképp. Mindenképp szereztem.
 [K.]: – *Milyen új ismereteket? Melyik része érdekelt inkább?*
 [G. J.] – Hát, hogy gyógyító szempontból, meg a kozmetikum is, tehát hogy krémeket készítek. Meg nekem is hormonális problémáim vannak. A tűz jegy, az elem, ez is nagy bennem, túlzásban van, kicsit a vérnyomásommal is gond van, s akkor ezeket úgy szeretném rendbe rakni magamban.
 [K.]: – *Úgy gondolod, ez egy lehetséges út, ami segíthet?*
 [G. J.] – Hát, mindenképp, igen. Hiszek benne.
 [K.]: – *Összességében hasznosnak találtad a túrát?*
 [G. J.] – Igen, nagyon örülök, hogy eljöttem.
 [K.]: – *Mi az, amit alkalmazni fogsz a most hallottak közül?*
 [G. J.] – Maga, mint növény?
 [K.]: – *Igen, igen.*
 [G. J.] – Hát a kakukkfű,¹⁵² arra most tettem szert, most ismertem meg, azt igen. Az oregánót is, már rég, hogy kutatom, de nem ismertem még pontosan. S akkor ezek a tisztítók, azt hiszem, hogy a fehérüröm,¹⁵³ ő tetszett.
 [K.]: – *Azt a tudást, amit itt megszerezted, tovább fogod adni másoknak?*
 [G. J.] – Igen. Szeretném.
 [K.]: – *Ha a továbbiakban szervezésre kerülnek hasonló túrák, előadások részt szeretnél venni ezeken?*
 [G. J.] – Igen, mindenképp. Most ezt így intenzívebben szeretném.

1.5. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Jánó Zita [J. Z.]

Születési helye és ideje: Gyimesfelsőlok, 1968. december 8.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: postás

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2019. július 14.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Vett-e részt hasonló gyógynövénytúrán?*

[J. Z.]: – Nem, nem voltam még gyógynövénytúrán, hanem voltam egy vizsgálaton a doktornőnél, s ott az a tapasztalatom volt tudod, hogy mindenféle nyavalygásomra, mindenféle bajomra választ kaptam. Tehát olyan vagyok, hogy nem voltam soha ilyen korházban fekvő

¹⁵² kakukkfű (*Thymus L.*)

¹⁵³ fehérüröm (*Artemisia absinthium L.*)

beteg, de örökké itt fáj, ott fáj, minden nap, reggel, este, mikor ahogy. S akkor ő így, ahogy vele beszélgettem s úgy rájöttem, hogy mi miért van vagy miért lett, vagy miért érzem úgy, csak nem tudom, hogy hogy tudnék segíteni rajta. Nem könnyű, valóban.

[K.]: – *Úgy gondolja, hogy az orvosok ilyen megközelítésből nem tudnak választ adni?*

[J. Z.]: – Nem jártam én orvoshoz, nem jártam orvoshoz, csak adódott az a lehetőség, egyik családtagom hívására kerestük meg őt, találkoztunk vele, s nekem azért volt jó benyomásom, mert mondom, hogy mindenre úgy megkaptam a választ. És ő persze mindenre gyógynövényben mondta, hogy azzal lehet javítani. Ez a biológiai élet, hogy hogy volt, az Isten ahogy adta. Tehát a gyógynövényekkel is ugyanígy vagy, hogy itt lakunk, itt élünk, tudjuk, hogy van, tudjuk, hogy sokféle van.

[K.]: – *És csak olyan növényeket ajánlott, ami nálunk itt megtalálható?*

[J. Z.]: – Igen, igen, igen. Mindenféle teakeveréket, teát, nem volna nagy, vagyis na, próbálkozok, próbálkozok azóta, de persze még nem tudtam mindent megcsinálni, azt meg is kell tanulni, s rá kell jönni, hogy mi mire jó. S ez van, például ez van, hogy itt nálunk is a régi emberek nem jártak sem orvoshoz, hanem így gyógyították mindenféle nyavalyára úgy mondták, hogy meg volt helyben a gyógyír, csak én személy szerint annyira nem alkalmaztam. Lehet sokan így vagyunk.

[K.]: – *A családban alkalmazták? Szülei, nagyszülei?*

[J. Z.]: – Hát így a nagyon ismertek, nagyon ismert a cickafarok,¹⁵⁴ az ezerjófű, a fekete nadály,¹⁵⁵ még mi? A kamilla,¹⁵⁶ itt ugye mondták, hogy a kamilla nem annyira. A gyertyánfű gyöker,¹⁵⁷ azt ugye májbetegségre, ugye a csalán, a csihány.¹⁵⁸ Na, de ilyen nagy ismereteim nincsenek, ennyiféle amennyiféle van itt, igen.

[K.]: – *Kitől hallott erről a túráról, rendezvényről?*

[J. Z.]: – Hát a menyemtől, ugye, igen. Ő szervezte, igen. S akkor ő hívott, hogy jöjjenek és vegyünk részt, hogyha kedvem tartja.

[K.]: – *Milyen céllal jött el?*

[J. Z.]: – Hát, egy érdekes dolog. Tehát, saját magammal szemben is, szinte úgy vagyok, hogy nem is tudok, nem is tudtam én ezeket a dolgokat, vagy mennyire nem tudok, mennyire nem tudtam, s gondoltam, hogy valami csak rám ragad. Valamit csak megjegyzek. Vagy hátha úgy lesz, hogy amit én magamnak fontosnak találtam, az megmarad az agyamba, igen.

[K.]: – *Milyen új ismereteket szerzett a túra során? Hallott valami újat, amit hasznosnak talált?*

[J. Z.]: – Igen, igen. Elcsodálkoztam, hogy kicsi helyen mennyi sokat gyűjtöttünk. Nem kellett messze menni, nem is gondoltam volna, hogy szinte mindenik növény ugye gyógynövény. Hát újat hallottam mindenképp.

[K.]: – *Egy-egy növény hatásairól hallott-e új információkat?*

[J. Z.]: – Hát igen, sokkal bővebb volt a tárlat, igen, több mindent hallottam.

[K.]: – *Esetleg egy párat tudna mondani?*

[J. Z.]: – Hát vegyük a parlagfüvet.¹⁵⁹ Én nem tudtam, hogy itt van parlagfű, s azt sem tudtam, hogy a parlagfű hasznos, azt gondoltam, hogy az csak allergiát okoz, mert én is szinte vagyok

¹⁵⁴ cickafark (*Achilles millefolium*, *Achillea collina* L.)

¹⁵⁵ Hivatalos megnevezés: fekete nadálytő (*Symphytum officinale* L.)

¹⁵⁶ kamilla (*Matricaria chamomilla* L.)

¹⁵⁷ gyertyánfa (*Carpinus betulus* L.)

¹⁵⁸ csalán (*Urtica dioica* L.)

¹⁵⁹ ürömlevelű parlagfű (*Ambrosia artemisiifolia* L.)

valamilyen szinten allergiás. Most itt rájöttem ugye, hogy az jó az idegrendszernek, azt jegyeztem meg. Na, sok mindennek jó, lehet belőle enni, nyersen fogyasztani s akkor hasznos.

[K.]: – *Az itt megszerzett tudás valahol fogja hasznosítani?*

[J. Z.]: – Igen, próbálom, mindenképp próbálom. Ha hazamegyek, akkor otthon a férjem ő sokkal több növényt ismer, ő sokkal többet foglalkozik is ezzel a témával, s akkor lehet, hogy most ezután otthon ketten egy kicsit fogunk okoskodni. Ő így van, hogy ha valaki beteg, akkor igazán jobban meg tudja mondani, hogy akkor erre ez kéne, vagy könyvet is nézett régebb. Vagy ő nagyon sokat teázott egy időben, szívbeteg lett s évekig megfőzte magának a reggeli teát s az itteni gyógynövényekből összeállította magának, s jó is volt. Tehát ha nem használ, akkor nem árt.

[K.]: – *Ha a következőkben lesz még ilyen túra, akkor szeretne részt venni?*

[J. Z.]: – Hát most úgy nem zárom ki. Ha olyankor van az időpont, hogy tudok jönni, akkor nem zárom ki.

1.6. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Vargyas Rita [V. R.]

Születési helye és ideje: Gyergyószentmiklós, 1978. október 3.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: gyerek szakasszisztens

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplak, 2019. július 14.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Jelenleg is Gyergyószentmiklóson él?*

[V. R.]: – Nem, Hajdúszoboszlón élünk mi most, jelenleg.

[K.]: – *Foglalkozása?*

[V. R.]: – Intenzíves, gyerek szakasszisztens vagyok.

[K.]: – *Vett-e még részt hasonló túrákon?*

[V. R.]: – Egyáltalán nem még, de az az igazság, hogy nekem otthon van egy nagy stóc¹⁶⁰ könyvem ebből, de hát könyvből ezt nem lehet megtanulni. Amit a mai napon itt hallottunk, tehát ez tényleg felülmúlja azokat a könyveket, meg egyáltalán az orvostudományt, ha úgy lehet mondani.

[K.]: – *És akkor most a túra miatt jöttek igazából Gyimesbe?*

[V. R.]: – Ezért, igen, ezért. Mert a lányom is nagyon érdeklődik ezek iránt, ő nagyon a természet bolondja úgymond, és csak ezért kifejezetten.

[K.]: – *Kitől, honnan hallott a túráról?*

[V. R.]: – Hát én az internetről. Interneten szoktam bejelölgetni, hogyha itthon vagyunk a szüleimnél és akkor mindig kapom az ilyen eseményeket, tehát, hogy hol, milyen események vannak, és nagyon szeretem én az ilyen nyitott előadásokat, úgymond. Igyekszek hasznosan tölteni az itthonlétet.

[K.]: – *Milyen céllal vettek részt ezen a túrán?*

¹⁶⁰ 'halom'

[V. R.]: – Hát, hogy változtassunk az életünkön egy kicsit. Illetve, én nagyon nehezen tudok abba belenyugodni, hogy az én lányom cöliákiás.¹⁶¹ Nem tudom, hogy ez a fogalom mennyire ismerős, mit ért.

[K.]: – *Kifejtené ezt kicsit?*

[V. R.]: – Glutén érzékenység, de ugye ezt úgy hívják, tehát ez egy genetikailag is hozott dolog az ő részéről, holott a családban senki nem az. És én ebbe valahogy nem tudok nyugodni bele. Mi az, hogy orvosilag ezen nem tudunk segíteni? Tehát ezt fogadjuk el, így éljük le az életünket, tehát az ő életét gyakorlatilag élete végéig, úgyhogy semmilyenféle gabonát nem fogyaszthat. És azért nekem, mint egy anyának ez azért, egyrészt egy borzasztó kihívás, nekem még van két kisfiam mellette, tehát így még nehezebb. Hogy ő neki külön, tehát még egy mikrokerezteződéseket sem lehet megengedni és most beszéltem a Hédi[vel] és akkor megpróbálunk neki segíteni.

[K.]: – *Hasonló rendezvényen vettek már részt?*

[V. R.]: – Nem, egyáltalán nem.

[K.]: – *Milyen új ismereteket szereztek a túra során?*

[V. R.]: – Hát, hogy azokat a füveket, bokrokat, ugye amiket itt most végigvettünk, egyrészt gyerekkoromban én mind ismertem. Tehát, én ott mentem-jöttem közöttük, és ugye tudtuk, hogy az is gyógynövény, mert a szüleink mondták, hogy ez is gyógynövény, meg hogy mindenben ott van az orvosság. Csak hát úgy valahogy, ugye, felnőttünk, aztán úgy nem foglalkoztunk ezzel.

[K.]: – *Ismert meg új növényeket? Tudna pár példát mondani?*

[V. R.]: – Igen, igen. Hát például ezt a, melyik is volt az a, most nem fog eszembe jutni a neve. Nem volt új számomra, az a ragadó, amiről mondták, hogy ugye beleragad a hajunkba, most nem jut eszembe a neve. De hát én azt nem is gondoltam, mi gyerekkorunkban tettük a fejünkre a levelét, hogy ne kapjunk napszúrást. Ez nekem annyira hihetetlen, hogy ez micsoda egy gyógyszer, ha úgy vesszük.

[K.]: – *Tudott-e meg új információkat egy-egy növény hatóanyagáról?*

[V. R.]: – Hát igen, sokat. Hát például ez, hogy a melldaganatot gyógyítja, ez olyan hihetetlen. Vagy nem, hogy hihetetlen, nyilván én elhiszem, csak hogy nem gondoltam volna, hogy ilyen erős hatása van. Ugyanúgy, mint a gyermekláncfünek¹⁶² a gyökere.

[K.]: – *Összességében hasznosnak találta a túrát?*

[V. R.]: – Igen, nagyon. Tehát én tényleg olyan dolgokat, meg olyan tapasztalatokat, információkat kaptam, amiket szerintem továbbviszek, meg elmondok másnak, meg egyebek.

[K.]: – *Ez lett volna a következő kérdésem.*

[V. R.]: – A másik dolog ugye, beszélt ott a Hédi erről a köszvényes csontkinövésről igazából, nekem apukámnak például olyan van és most én felvértézve megyek haza, hogy akkor most mit csináljon ő azzal. Nagyon sok minden volt, ami most az életünkkel összevág, úgyhogy igen.

[K.]: – *Az itt megszerzett tudást a hétköznapi életben alkalmazni fogja?*

[V. R.]: – Igen. Minden örömmel azon leszek.

[K.]: – *Milyen formában?*

[V. R.]: – Hát igazából nekem a tinktúra, ami jobban kézzelfogható, illetve ez a mézes, nem tudom már minek nevezte igazából, leírtam, de már nem tudom. Azért, mert nekem a lányom elég édesszájú és azt majd bevetjük. Meg a teákat is, mondjuk nekem a teákkal az a bajom,

¹⁶¹ 'lisztérzékenység'

¹⁶² gyermekláncfü (Taraxacum officinale L.)

hogy ugye általában vagy keserű vagy tömény és akkor azt nem bírjuk meginni, de ez a tinktúra ez elég szimpatikus volt.

[K.]: – *Az itt megszerzett tudást továbbadja másoknak? Szeretné ezt terjeszteni?*

[V. R.]: – Igen, igen, igen. Meg elmondani több mindenkinek, hogy itt micsoda kincs van. Én eljöttem, nem tudom hány ezer kilométert, jó, ha most csak Gyergyóalfalut¹⁶³ vesszük, akkor nem. De hogy emberek itt élnek és nekem az a furcsa, hogy nem tudják. Mondják nekem, hogy te honnan szerzed ezeket. Hát mondom, könyörgöm, látunk, olvasunk. Meg is lepődtem, hogy milyen kevesen voltak. Tehát ahhoz képest, hogy milyen nagy dolgokat hallottunk nem kellett volna ennyien legyünk, kétszer ekkora terembe kellett volna beférjünk.

[K.]: – *Ha a továbbiakban hasonló rendezvényekre kerül sor szeretne részt venni?*

[V. R.]: – Hát én most már jövőre igen, úgy fogom alakítani az időmet, hogy itt lehessenek. Nem csak ezen az egy napon, hanem majd úgy előre informálódok, hogy akkor, hogy van, sajnos már hétvégén sem tudok itt lenni, pedig nagyon jó lenne. De biztos ott is nagyon sok mindent fog hallani, aki itt lesz.

1.7. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Bugár Adrienn [B. A.]

Születési helye és ideje: Budapest, 1990. augusztus 1.

Felekezeti hovatartozása:

Foglalkozása: természetvédelmi mérnök, környezeti nevelő

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2019. július 14.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Honnan/kitől hallottál a rendezvényről?*

[B. A.]: – Facebookon értesültem az eseményről.

[K.]: – *Vettél már részt hasonló rendezvényeken? Ha igen akkor hol és mikor?*

[B. A.]: – Rendszeresen járok gyógynövényismereti túrákra tavasszal és ősszel Budapesten, ahol jelenleg élek. Elvégeztem egy 1 éves fitoterapeuta képzést is, gyógynövényismereti előadásokra is gyakran járok a Hagyományok Házába, Budapesten.

[K.]: – *A hétköznapiakban foglalkozol ezzel a témával? Ha igen, akkor milyen formában?*

[B. A.]: – Igen, gyógyteákat iszom, gyógynövényes termékeket használok, illóolajokat párologtatok. Kerülöm a gyógyszereket, mert a gyógynövények testet gyógyító, lelket tápláló erejében hiszek. A gyógynövényes készítményeket tudja legjobban befogadni a szervezet, amelyekben nincsenek szintetikus, testidegen, illetve adalékanyagok.

[K.]: – *Milyen céllal vettél részt a gyimesközépleki gyógynövénytúrán?*

[B. A.]: – Erdélyben töltött időm alatt szerettem volna utazni, megismerkedni új emberekkel, tanulni.

[K.]: – *Milyen elvárásaid voltak a túrával kapcsolatban?*

[B. A.]: – Hogy általános gyógynövényismereti tudnivalókat szerezzek, illetve felhasználási módokat ismerjek meg.

[K.]: – *Az elvárásokhoz képest mit adott a túra?*

[B. A.]: – A túra során sok növényről tudtam meg eddig számomra nem ismert hatásokat.

¹⁶³ Gyergyóalfalu (rom. *Joseni*) falu Hargita megyében. (Szabó M. A. 2003/2018. <http://szabo.adatbank.transindex.ro/index.php?action=keres1> (Utolsó megtekintés: 2020. 06. 23.)

[K.]: – *Szerezte-e új ismereteket a túra során? Ha igen, említenél párat?*

[B. A.]: – Igen. Hát például a kamilla¹⁶⁴ szárító hatással bír belsőleg, külsőleg is. A csalán a legjobb tisztító tea, a körömvirág¹⁶⁵ pedig nagyon jó gyomorgyulladás esetén.

[K.]: – *Hasznos volt számodra a túra? Ha igen, miért?*

[B. A.]: – Igen, mert sok már tanult dolog újra felelevenült bennem, sok kedves embert megismerhettem, új kapcsolatokat köthettem. Gyimesekben, a számomra legkedvesebb vidéken barangolhattam.

[K.]: – *Alkalmazni fogod a hallottakat a hétköznapijaidban?*

[B. A.]: – Igen, rendszeresen iszom gyógyteákat, használlok krémeket, illóolajokat.

[K.]: – *Ha hasonló rendezvényre kerül sor, akkor szeretnél részt venni?*

[B. A.]: – Igen, mindenképpen.

1.8. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Bodor István [B. I.]

Születési helye és ideje: Gyimesközéplek, 1940. január 5.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: csontkovács

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2019. január 8.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Mikor kezdett el a masszírozással foglalkozni?*

[B. I.]: – Hát azt megmondani nem tudom. Fiatalon. Édesapám értette.

[K.]: – *Tőle tanulta?*

[B. I.]: – Nem tanultam én semmit. Saját magamnak az én lábamot megkentem. Az úgy történt volt, hogy a lággyárba dolgoztunk s egy kocsizsíkba szökött s a lábamra reavertük. S akkor ingem hazahoztak ide, s akkor megkentem. De a sajátot kenni nagyon nehéz, mert örökké a kezdetet kapod el, de ha más keni, az akkor rendesen kenődik.

[K.]: – *Másfajta gyógyítással foglalkozik-e?*

[B. I.]: – A lovakkal. A lovak az enyéme. A lába, amelyiknek kimegyen. A tegnap es voltam Görbére.¹⁶⁶ Visznek édessem, visznek. Van nekem egy táskácskám, abba zsír s minden nekem megvan.

[K.]: – *Mivel keni?*

[B. I.]: – Van nekem sajátom. Embert es kenek, mert elzsibassza, ilyen mentolos izé van benne, kenőcs. S ez a pálinka az erős, a rezesse¹⁶⁷ a szilvának. Ezzel a végén békenem, amelyik ín meg van nyúlva, tudod, rövidíti az inat. (...) ¹⁶⁸

[K.]: – *Gyógynövényeket szokott-e használni?*

[B. I.]: – Én nem. Azt Ildi¹⁶⁹ rendezi. Ebbe van az okosság (mutatja a könyvet), ne látod-e.

[K.]: – *Honnan kapta ezt a könyvet?*

¹⁶⁴ orvosi székfű (*Matricaria chamomilla* L.)

¹⁶⁵ körömvirág (*Calendula officinalis* L.)

¹⁶⁶ Gyimesfelsőlokhoz tartozó utca, Görbepataka.

¹⁶⁷ A pálinkafőzés folyamatában az elsőre lefőzött, nagyon erős pálinka.

¹⁶⁸ Nem releváns részlet a téma szempontjából.

¹⁶⁹ Bilibók Ildikó, Bodor István lánya, szintén népi gyógyászattal foglalkozik.

[B. I.]: – Magyarországról. Most el akarták vinni, mondom nem adom a könyvemet. Azért, hogy fénymásolják le, de nem mertem odaadni, ha elviszik aztán nem hozzák vissza. Akkor nekem nincsen. Lábmasszázst írnak benne. Ezt olvasod s nézed a számokat. Ezt úgy érdemes, hogy elolvasod.

[K.]: – *Embereket szokott gyakrabban vagy lovakat masszírozni?*

[B. I.]: – Lovakhoz visznek, az emberek idejönnek ha akarnak. Sokan járnak.

[K.]: – *Milyen betegségekkel jönnek az emberek magához?*

[B. I.]: – Hátfájással, derékfájással. Na, itt megnézed, hogy hol van a betegség, érted-e? Vannak számok s mindenféle itt megvan. Itt nézed ezt a számot s az a betegség. Látod-e, ez a gyomor, ez a hát, s derekad. A nagy lábujkádnál van a gyomor. A talpba minden idegvégződés ott van, minden megfordul benne.

[K.]: – *Milyen kenőcsöket használ a kenéshez még?*

[B. I.]: – Hát én ezeket a lóbalzsamokat. Akármilyent, a sárgavirág kenőcsöt, mind jó.

[K.]: – *Házilag készíti el ezeket?*

[B. I.]: – Nem, veszem.

[K.]: – *Olyanokat nem használ, amit Ildikó néni készít?*

[B. I.]: – Abból es van, de én nem szeretem. Nekem nem volt jó. Én szedek növényeket, ha ilyen izé van, de nem.

[K.]: – *Miket szokott szedni?*

[B. I.]: – Gyertyánfa gyöker¹⁷⁰ kell. Ha valamit meg kell borogatni. De ha abba egy csepp cukrot nem teszel, akkor ne idd meg. Az olyan keserű, mint a méreg. Teát kell, cukrot tenni s kicsit inni belőle, mert az a májra jó. De másképp nem foglalkozok.

[K.]: – *Ildikó nénit tanította-e masszírozni?*

[B. I.]: – Az aztán kezdte, nekifogott. Nekem volt egy ennyi könyvem, aztán odaadtam, hogy vigye, nekem ez elég. Muszáj használni, meg kell tanulni. Az, hogy már a kéz es oda van szokva, hogy mi hol van. Az ember megmondja, hogy mi s hol fáj, de a ló nem tudja. Ott meg kell keresd tetőtől talpig.

[K.]: – *Más állatot nem szokott kenni csak lovat?*

[B. I.]: – Hát, tehenet es. Volt egy tinó Ugrán,¹⁷¹ valami megmarta. Úgy meg volt dagadva a térgye, az egy kégyó volt. Ha meg tudtad ütni, akkor üsd meg s ha nem tudtad megütni, akkor a marhákot esszerágja. Annak sós vizet kell csinálni a tehennek, s meg kell csihánnival¹⁷² verni. Attól helyrejön, mert a csihány, a sós csihány az csípi. Egyszer halljon ki belőle, az a kégyónak¹⁷³ a mérge. Az ember azért kéne pálinkát igyon, ha a kégyó megmarja, mert akkor nem megy a testbe végig, tudod. Többet tudtak a régi öregek. Egyszer bévittek a románokhoz, lovat kenni, olyan messze van. (...) ¹⁷⁴ A kégyómarás az erőst veszélyes, nehogy vizet igyon előtte a kégyó, azt es tartsák, mert ha nem, akkor nem lehet meggyógyítani. Azt vinni kell valamerre, mostmár nagyobb a tudomány, mint régebb.

[K.]: – *Maga gyógyított ilyent?*

[B. I.]: – Én kutyát igen. Megmarta a kutyát a kégyó, addig vertem csihánnival. Egyet nem tudtam meggyógyítani, megdöglött. Este megmarta, akkor vertem meg, reggel meg volt döglőve.

¹⁷⁰ gyertyánfa (*Carpinus betulus* L.)

¹⁷¹ Gyimesfelsőlokhoz tartozó lakott völgy.

¹⁷² Népi megnevezés: *csihány*. Hivatalos megnevezés: csalán (*Urtica dioica* L.)

¹⁷³ A kigyó népi megnevezése.

¹⁷⁴ Nem releváns részlet a téma szempontjából.

[K.]: – *Hogy vette észre?*

[B. I.]: – Hát az marja magát s rágja a csontját, ahol fáj, azzal gyógyítsa magát. Hát mit es mondjak, az a rendes kenés, az jó tetőtől talpig, hogy a vérkeringést indítsd meg. Azért van ez az asztal hozva, hogy azt nyújtsd ki, ez es Svédországból van hozva. S akkor megkezdted a talpadtól fel a fejed tetejéig. S akkor tudod a kenés attól függ, hogy milyen ízé, mert ha egyszer megkented ezzel a lóbalzsammal az olyan piros, az úgy csíp.

[K.]: – *Az unokáinak tanította-e meg ezeket?*

[B. I.]: – Hát az egy sem simogassa meg a tehenet, sem a lovat. Bálint hátha megtanulja.

[K.]: – *Más érdeklődő nincsen?*

[B. I.]: – Egy jött volt, egy gyimesi, de az többet errefelé nem jött. (...) ¹⁷⁵ A borsos pálinkát nem mondtam, az es jó, gyomorra annál jobb nincsen. Nem szabad nagy pohárral inni, csak kicsi pohárral. Vannak azok a kicsi rendes pálinkás poharak, kaszás pálinkás pohár. Abba egy csepp borsot teszel, őrölt csípős borsot. Belé, s eszekevered, bécsapod, hogy az úgy menjen le. Kicsit úgy megrészegeled, mert éhére ¹⁷⁶ ígyák ezt. Az a gyomrot úgy rendbe tartsa, hogy le a kalappal.

1.9. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Bilibók Ildikó [B. I.]

Születési helye és ideje: Gyimesfelsőlok, 1963. augusztus 28.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: masszőr

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközeplok, 2019. augusztus 13.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Felsőlokon nőtt fel?*

[B. I.]: – Nem, nem. Csak akkor ott volt a szülészet, az én gyermekeim es ott születtek. Akkor még meg volt a szülészet s akkor csak egy bábaasszony volt s ennyi. Nem volt orvos. Az én gyermekeimet csak akkor látta az orvos, amikor engedtek ki. Egy bábaasszony volt, az egész éjjel született. Orvos nem volt akkor, hát volt, csak akkor kiállította a papírokat s kész.

[K.]: – *Hol töltötte a gyermekkorát? Hol nevelkedett?*

[B. I.]: – Én itt, ebbe a házba.

[K.]: – *Iskolába is itt járt Középlekon?*

[B. I.]: – Iskolába I–IV-be itt jártam a kicsi iskolába, ¹⁷⁷ V–VIII osztályba a Megállón, ¹⁷⁸ s akkor IX–X-et Felsőlokon, mert akkor megszűnt itt a IX–X osztály, s a szakiskolát es ott csináltam.

[K.]: – *Milyen szakiskolát végzett?*

[B. I.]: – Fémforgácsoló.

[K.]: – *Dolgozott-e ebben a szakmában?*

¹⁷⁵ Nem releváns részlet a téma szempontjából.

¹⁷⁶ '(reggel, evés előtt) éhgyomorra'

¹⁷⁷ A gyimesközeploki Majláth Gusztáv Károly elemi iskola helyi megnevezése.

¹⁷⁸ Gyimesközeplok Gyimesfelsőlokhoz közeli részének a helyi megnevezése.

[B. I.]: – Én kilenc évet Szeredába¹⁷⁹ a traktorgyárba a szerszámrészlegen. Úgyhogy ilyen pontos munkák voltak. Esztergán tanultam, s akkor csiszolón praktikáztam s marón dolgoztam a szerszámrészlegen az emeleten.

[K.]: – *A növényekkel kapcsolatos dolgok mikor kezdték érdekelni?*

[B. I.]: – Hát egész gyermekkoromban. Egész kicsi gyermekkoromban. Örökké itt édesanya es szedte, nagyanyám es szedte. Mondták, hogy ez erre való, ez a teheneknek való, ez a lovaknak a lábára való. S így, amikor mentünk takarni, ahol amilyen gyógynövény volt, azt leszedtük. Vagy, mikor jöttünk visszafelé, például, amikor egy nyárolón mentünk keresztül, akkor leszedtük ezt az ezerjófűvet.¹⁸⁰ Vagy az akármilyen, ugye most az aranyvessző¹⁸¹ van s úgy ahogy kezd tavasztól egészen a kamilláig¹⁸², akkor leszedtük s akkor örökké a sütőbe szárítottuk. Van egy kemence, kitettünk egy papírt reá, kicsi napfény van, jól járja a szél, rearaktuk, örökké, örökké, örökké. Még a virága es tiszta zöldnek meg van száradva, olyan szépen megszáradt. Akkor ezt örökké, amikor gyermekek voltunk s betegek voltunk. Akkor örökké nagyanyám csinált egy sós lábvizet, vagy édesanya. Főzték a gyógynövényteát vagy pirították a pergelt cukrot s belefőzték a hagymát s forró lábvizet, ezzel gyógyítottak, nem es voltunk betegesek, arra sem emlékszem. Én nem voltam kórházba, én a szülészetem voltam, amikor az ujjamat levágtam. Se nem ettem eddig gyógyszert, én még eddig nem. Örökké főzök gyógynövényteákat, ha kell, ha nem, így esténként. Akkor természetünk sokat, volt örökké ilyen körömvirág.¹⁸³ Vagy a citromfű¹⁸⁴ az örökké itt volt, valamelyik kertbe, valamelyik virágágyásba, azt örökké leszedtük. Kamilla itt van hátul, s egyebet mentünk ki s szedtük a szénából, mikor mentünk kaszálni. Akkor szedtük a békalábat,¹⁸⁵ a zsurlót, tehát állandóan, mikor valami olyan helyre mentünk, jöttünk a takarásból s a gyógynövényeknek meg van a helye. Amikor jöttünk Nagypatakából¹⁸⁶ örökké azt a kék virágot szedtük, azt a kígyósziszt.¹⁸⁷ Örökké, mikor mentünk valamerre, vagy jöttünk, s olyan valamit láttunk, akkor mondta nagyanyám, hogy ez erre jó, vagy ez erre. Akkor volt olyan es, hogy a kígyóbőr meg volt szárítva, egy ilyen szálkára fel volt húzva. Ha a kígyó vagy valami megmarta a tehén csicsit, akkor azt megáztatták, szenteltvizet töltöttek belé s azzal mosták a tehén tőgyit. S akkor izé, farkashús es volt sokáig, száraz farkas hús. Úgyhogy ilyenek, állandóan ezek.

[K.]: – *S azzal mit csináltak?*

[B. I.]: – Az ilyen valami, van egy ilyen farkastályog, betegség s arra. Akkor állandóan a fehér liliomnak¹⁸⁸ leszedtük a szirmaikat s bele volt téve örökké pálinkába. Ha a szemed fáj, akkor azzal kenték kívül es. Ahogy jöttek a gyógynövények az úgy örökké el volt téve. Édesanyjának es két nagy zacskóval volt külön-külön, mindenféle gyógynövény, aztán el kell vessem, mert én már szedtem olyanokat. S olajba es teszem, állandóan, állandóan. Én megveszem az olajat s kész. Amióta én így kenek, sohasem veszek. S pálinkába szoktam tenni, ürmös pálinkát csinállok, vagy dió levelet szedek. Olyan is volt, hogy nem kell, de ha kell, akkor legyen. Örökké begyűjtöm. Most es egy csomót még elajándékoztam, egy csomó gyógynövényt.

¹⁷⁹ Csíkszereda (rom. Miercurea Ciuc) város Hargita megyében, a megye székhelye.

¹⁸⁰ Népi megnevezés: *ezerjófű*. Hivatalos megnevezés: szurokfű, oregánó (*Origanum vulgare* L.).

¹⁸¹ aranyvessző (*Solidago* L.)

¹⁸² kamilla (*Chamomilla* L.)

¹⁸³ körömvirág (*Calendula officinalis* L.)

¹⁸⁴ citromfű (*Melissa officinalis* L.)

¹⁸⁵ Népi megnevezés: *békaláb*. Hivatalos megnevezés: mezei zsurló (*Equisetum arvense* L.).

¹⁸⁶ Gyimesközélplokhöz tartozó patak (utca).

¹⁸⁷ kígyósziszt (*Echium vulgare* L.)

¹⁸⁸ fehérliliom (*Lilium candidum* L.)

Szépen meg volt szárítva, olajba es, köhögéstől, mindenfélére, örökké megszedem a gyógynövényeket. Édesanyámnak es, most es két nagy neccel van, aztán mikor kiszuperálok, akkor elvetem. S így tanultam meg, hogy melyik miféle. Rengetek sokmindennek ugye más a neve. Késő ősszel, amikor az isten gyümölcsinek¹⁸⁹ megüti a harmat s akkor úgy megpirosodik s gyermekek voltunk. Most hallottam valamikor, hogy mondták, hogy az mérgező. Hát az hogy volna mérgező, ha az mérgező lett volna, akkor mi már rég meglennénk halva. Annyikot ettünk. S aztán bakcekát,¹⁹⁰ tudod az a sárga virág. Mentünk sóskászni¹⁹¹, ami nem volt jó az kiköptük, olyan nincs, hogy a gyermek valami hülyeséget megeszik. Nem eszi az meg, az kiköpi. Aztán ilyen szőrös fűgét,¹⁹² jártunk a tehenekkel, ha nem volt jó, kiköptük.

[K.]: – *Kitől tanult a legtöbbet gyermekkorában?*

[B. I.]: – Édesapa mellett, édesapa mellett. S az anyai nagyanyám, ő volt olyan, ő volt sokat velünk, sajnos elég kicsit. Nem voltunk nagyok, amikor meghalt. Aztán édesapától s édesanyától, a gyógynövényeket ő es ismerte az egészet, ette, főzte. A szedernek¹⁹³ s a fekete ribizlinek¹⁹⁴ szedte a ízét, s állandóan fekete ribizli szirupot csinált, most es csinált volt. S amit így valahol hallott, vagy valaki mondott, vagy valami, akkor örökké elbeszéltük. Vagy régebb így ha összegyűltek, ilyenekről beszéltek, hogy valami elbetegedett s akkor ki mit mondott, azt adtak. Állatot, embert, mindent meggyógyítottak. Ha kimentél a kalibához, ott nem futtál be. Ott csak a teheneknek, régebb amikor ültek az erdő közt s összekarmolta a csicsiket az akárm, akkor a zsírba megfőzték a szurkot, a fenyőfa szurkot s azzal kenték. Amikor megmosták s végeztek a fejjessel, akkor állandóan amíg fejős tehenünk volt Nagypatakba es, itt es, egy ilyen kicsi csavaros ízébe örökké ott volt a zsír, ezeket örökké megfőzték. Nem csak itt, ahol mindenütt, mindenki tudta, hogy mivel mit kell csinálni, s mikor mit kell szedni, mindenki tudta. S itt az öregasszonyok, most visszatatuljátok ti, az én generációból sok kimaradt, nem érdekelte ez. Elment vett egy fájdalomcsillapítót, megette s ahelyett, hogy főzzön. Hát itt most ült az az asszonyka s elmondta, hogy csinálnak sós lábvizet. Azt mondja, hogy Magyarországon megműtötték s megmondták, hogy kell csinálni 17 napig a sós lábvizet s attól gyógyul meg. Mondtam most es fel vagy fázva, menjen haza s csinálja. Hát ő egyszer elkezdte, de nem folytatta.

[K.]: – *Azt mennyit kell csinálni? Vagy hogy van ez?*

[B. I.]: – Legalább egy 20 percig, s legalább a bokádig érjen fel. Eléveszed, a melegbe beleteszed a sót s akkor, ha hül ki s többet akarod, hogy benne tartsad, akkor meleg vizet töltesz hozzá, hogya abba melegedjen fel a lábad. S általában mikor a lábnak a belsőfele ki van bogosodva, akkor az biztos, hogy felfázás. Olyan gyönyörűen lehet kezelni ezekkel a sima módszerekkel, semmit nem kell. Igyál elég vizet, de vizet, tiszta vizet, ne borvizet. Amikor elmegyek egy lakodalomba én egy hétig vagyok beteg a borviztől. S ilyen hűsítőket s ilyeneket egyáltalán meg sem iszok, amíg friss víz van addig nem.

[K.]: – *Visszajár azokra a helyekre ahol gyermekkorában gyűjtötték a növényeket?*

[B. I.]: – Hát persze, most es onnan gyógynövényt.

[K.]: – *Több ilyen hely van? Hova jár?*

¹⁸⁹ istengyümölcse (*Crataegus monogyna* L.)

¹⁹⁰ Népi megnevezés: *bakceka*. Hivatalos megnevezés: bakszakáll (*Tragopogon orientalis* L.).

¹⁹¹ sóska (*Rumex acetosa* L.)

¹⁹² Népi megnevezés: *szőrös fűge*. Hivatalos megnevezés: egres (*Ribes uva-crispa* L.).

¹⁹³ szeder (*Rubus fruticosus* L.)

¹⁹⁴ fekete ribizli (*Ribes nigrum* L.)

[B. I.]: – Több ilyen hely van. Nagypatakba ki s ide.¹⁹⁵ Ez a két hely. Ott tudom, hogy mi hol van s ott szoktam szedni. Ideki a nyárolóba s Nagypatakba. Ott szedtem örökké s most es ott szedtem. Az idén es a vadmentát es itt szedtem, az ezerjófűvet es itt szedtem, a vérburját¹⁹⁶ es itt szedtem. Diófánk van, arról szedtem. Most mikor kivoltunk Nagypatakba a többit onnan hoztam, ahol tudom a gyógynövényeknek a helyét, ott szoktam örökké szedni. S akkor zsurlót kell még szedjek, az még nincsen. Annak most van az ideje, aztán elmegyek szedek én zsurlót, c sak érjek rá. Az út mellet van egy kicsi olyan sásos, s ott szedek. Parlagfűvet kell még szedjek, mostmár virágzik. Vagy pálinkába teszem vagy nem tudom, meg kell szárítsam, mert még soha nem szárítottam.

[K.]: – Az *mire* jó?

[B. I.]: – Hát az mindenre jó a parlagfű. Az asztmásoknak jó, kora tavasztól meg kéne enni nyersen egy-egy levelet s akkor jó. Most néztem itt, hogy van. Emeséék¹⁹⁷ is örökké úgy szeretik, hogy teázzanak. Viszem a teát, Emese ő rengeteg teát iszik.

[K.]: – *Gyermekkorában odatették, hogy tanuljon? Vagy maga érdeklődött?*

[B. I.]: – Nem, nem. Hát amikor így mondták, hogy szedjük le egy takaráskor, akkor leszedtük, de nem, kész. Láttam, hogy édesanya szedi, akkor szedtem én es. Fejni s mindent úgy tanultunk meg, hogy elkezdtek 5 percig s ha elállott a kezed, akkor kiszálltál s folytatták, következő este megint. Nem voltunk rákényszerítve semmire sem. De aztán amikor megtanultuk, akkor eleget csináltuk.

[K.]: – Maga mikor kezdett el intenzívebben foglalkozni ezzel s masszírozni?

[B. I.]: – Én 2005-be kerültem belé ebbe a Gábor félébe, akkor ismertem meg. Akkor indította ő a MAG-os iskolát.

[K.]: – *Milyen Gábor?*

[B. I.]: – Géczy. Ide jöttek örökké Borosra minden évbe, Pünkösdkor, s akkor oda édesapával mentünk fel s akkor oda ilyen népi gyógyászokat hívtak, Viktor bácsit,¹⁹⁸ Szeredából, Szépvízárról s izéből, honnan es. S Bernád Ilona es, édesapát örökké felkereste. Ezeket kutatták ők fels akkor ismerkedett meg vele. Itt volt ez a Tibi bácsi, a mérnök. S egyszer elvitték oda Somlyóra, volt egy végzős állatorvos tanuló s aztán Gábor ő visszajárt édesapához, édesapán keresztül ismertem meg. Aztán mostmár járok többet, évente kétszer, háromszor. Ők es jönnek ide, mostmár itt es csinálnak gyógyító napokat.

[K.]: – *Hívták magukat?*

[B. I.]: – Igen, hívtak. Most es hívtak. Úgyhogy voltunk vagy 40-en, nagyon sokan voltunk. S akkor itt van egy olyan közös kassza s mindenki annyit teszen bele, amennyit akar.

[K.]: – *A masszírozást inkább az édesapjától tanulta?*

[B. I.]: – Édesapától, édesapa csinálta csak, édesanya nem.

[K.]: – *Tanított magát?*

[B. I.]: – Nem, nem. Sohase tanított, hanem mikor kezdtem csinálni, akkor volt, amit nem tudtam. Volt egy bog s kenem, de nem megy el onnan. Vagy például valakinek erőst meg van dagadva s nem tudtam, hogy el van törve vagy nincsen eltörve, s akkor mondta, hogy hol fogjam meg s merre húzzam. Vagy keresztülibe fogjak rá, ezeket a fogásokat úgy tanultam meg.

[K.]: – *Maga miért kezdte el?*

¹⁹⁵ Bilibók Ildikó lakóháza mögötti domb. Gyimesközéplek, Bodor utca.

¹⁹⁶ Népi megnevezés: *vérburján*. Hivatalos megnevezés: közönséges orbáncfű. (*Hypericum perforatum* L.).

¹⁹⁷ Bilibók Ildikó lánya, aki szintén foglalkozik gyógynövényekkel.

¹⁹⁸ Tankó Viktor gyimesközépleki népzeneész, masszírozó.

[B. I.]: – Nem tudom, szerintem ösztönből. Ösztönből.

[K.]: – *Honnan jártak emberek?*

[B. I.]: – Mindenhonnan, mindenhonnan. Sokan jártak, amíg a Megállón voltam, gyermekek. Isten boldogítsa Csongi¹⁹⁹ örökké küldte bé, nem haza méssz, hanem egyszer megnézted a lábadot. Nem tudom, édesapának az apja es ezt csinálta, édesapa es, s Bálint es, utánam. Ez valahogy olyan ösztönszerűen benned van, ezzel születél. Én igaz, szeretem es csinálni, én senkit sem hívok ide, mégis mindenki jön. Tudja, hogy hol járok. Magyarországon, mikor ilyen nyílt napok vannak, annyian jönnek. A másíkok kérdezősködnek, ezt hogy csinálják, azt hogy csinálják, régebb hogy volt, ezt mivel gyógyították, milyen gyógynövény kell rá. S működik, ami régebb működött, az most es működik, pontosan úgy.

[K.]: – *Hányba ment maga férjhez?*

[B. I.]: – 86-ban. Négy gyermekem van: Boti, Emese, Barni, Bálint. Bálinttal vagy te egyidős.

[K.]: – *Akkor ő az, aki folytatta ezt a vonalat?*

[B. I.]: – Bálint, igen. Ő kijárta Pesten a Nemzetközi Masszázsakadémiát a Semmelweis-en. Neki jó tanárai voltak.

[K.]: – *Ő foglalkozik most ezzel?*

[B. I.]: – Ő igen, de mondjuk, hogy az apósának es segít. S akkor így családi körbe kezdte meg s aki megkéri, ő es megcsinálja, de még nem ilyen hivatás szerűen. Tudják, hogy tudja. Ő es mind csinálja. Nem tudom, erre születni kell s rá kell érezni arra a dologra, hogy az hogy működik.

[K.]: – *Bálintot gyermekkorában mennyire érdekelte ez? Maga tanította?*

[B. I.]: – Én tanítottam, s úgy volt, örökké amikor őt kentem, s akkor örökké mondta, hogy édesanya, amit érzel, azt mondjad, hogy mi az. S akkor mondjad, hogy hova kell nyúlni. S most es mikor kimegyek, akkor az első az, hogy nyítsa ki az ágyát, hogy kenejem meg. Igen.

[K.]: – *Bálint mennyire ismeri az itthoni növényeket?*

[B. I.]: – Hát ő pontosan úgy, mint én. Most mondta, hogy szedjek gyógynövényt, neki es kell most vigyek. S ő es az olajait úgy csinálta. Tavaly nyáron es ő szedte meg a gyógynövényeket s csinálta az olajat, itthoni gyógynövényekből. Máskor viszek én neki. Sokszor 3–4 litret csinálok. S a múltkor es, amikor kint voltunk, akkor búzafüves olajat csináltam neki es egy litret.

[K.]: – *Az mire jó?*

[B. I.]: – Az a tönkölybúzának a kicsavart leve s az van megporosítva, van olyan gép, amelyik port csinál belőle. S akkor van krém es olyan, akkor az a krém volt beletéve olyan zöld poros állapotba, bele az olajba, kivavarva. S akkor ilyen olyajakat es szoktam vinni neki. Nekem es citromfű s minden le van szárítva. S ott levendulája neki van, tavalyelőtt hozott volt. Az egyik nőnek ott van egy nagy levendula²⁰⁰ ültetvénye s egy neccel szedett nekem. Aztán következő évben eljött ő es. Aztán akkor azt es tettem belé. Akkor abból csinálta, de most Csíkdánfalván van. Most leszüretelték a másik rendet es, s akkor a tulajt ismerem, megkértem, hogy engedje meg, hogy én sajátkezűleg szedjek. Általában úgy szoktam szedni, nemigen veszek én. Amit leszedek es, azt én szedem le s én szárítom meg. Nem es szoktam kérni se így mástól, ha valami olyan van én mindent megszedek. Még zsurlóm nincs szedve, még diólevelet szedek, egy rendet már szedtem, az már el van száradva.

[K.]: – *Bálint milyen gyakran szokott hazajönni?*

¹⁹⁹ Salamon Csongor, a gyimesközeploki Majláth Gusztáv Általános Iskola tornatanára volt.

²⁰⁰ levendula (*Lavandula L.*)

[B. I.]: – Mikor ahogy, egy évben egyszer, kétszer, többet nem. Nem tudom, most Karácsonyra es hazajön-e.

[K.]: – *Nem is akar hazaköltözni Gyimesbe?*

[B. I.]: – Szerintem nem. Nem lehet tudni még, hogy hogy lesz, egyelőre biztos, hogy nem.

[K.]: – *Ahogy belekerült Géczy Gábor csoportjába hogy alakultak a dolgok? Kezdt járni gyakrabban?*

[B. I.]: – Igen, igen, járok. Itt es vannak ezek a MAG-os iskolák, Csíkba es van, Keresztúron es, Vásárhelyen es. Most Váradon es van.

[K.]: – *Mindig szokott járni?*

[B. I.]: – Én hogy ne szoktam volna. Ezzel a csoporttal csináltm meg a masszázs tanfolyamot es, indítottak egyet az Udvarhelyiek, s akkor megcsináltam én es.

[K.]: – *Milyen témák vannak, miről szól egy-egy ilyen tanfolyam?*

[B. I.]: – Minden van benne. Például egy ilyen gyógynövényesbe arról beszélnek. Akkor van a csontkovácsolás, akkor van ilyen kenés inazás, akkor vannak a szakrális földrajztól elkezdve a magyarságtörténelemig, minden van ebbe. Ez egy ilyen összkép. Papp Gábor, biztos hallottál róla, ő es szokott ilyen előadást tartani, tehát sok, ami egyszer a magyarsággal s a táplálkozással a gyógyulásig, mert ilyen gyógyító beszélgetések es vannak. Akinél például úgy van, hogy lelkileg beteg, megkeresik, hogy mi es annak az oka, például mint a depressziónak, tehát ne gyógyszert szedjen, hanem elbeszélgetnek es megkeresik azt, hogy honnan kezdődött s mi kezdődött. Mint a gyásznál es, ott es depresszióba lehet esni, bészárkózol s nem tudsz senkivel beszélni, nem tudod kisírni magadot.

[K.]: – *A depressziós helyzetekre milyen gyógynövényes megoldások vannak?*

[B. I.]: – Hát például a citromfű tea estére vagy az orbáncfű, azt es csak estére lehet inni, igen. Például egy ilyen csoportba elbeszélgettek egy pszichológussal, mert volt, aki nincs akinek elmondja. Régebb volt egy szomszédaszszony, ott egy valaki, akkor az segített rajtad, nem pletykálkodott. Mostmár mindenki bolondfelé megy. Úgyhogy van, akinek egy ilyen gyógyító beszélgetés es sokat számít. Minden, ami ezzel kapcsolatos. Akkor vannak ezek a hangtálak, azokkal es össze lehet hangolni az emberi szervezetet. Akkor vannak a csontkovácsok, azok segítnek, hanem akkor ilyen kinek, amire pont szüksége van. Akkor ugye piócaznak, mindenféle.

[K.]: – *Maga is foglalkozik ugye piócékkal?*

[B. I.]: – Én es, igen. S ott a gyógyító napokon es van, mindenféle.

[K.]: – *Tetszett mondani a szakrális földrajzot. Az hogyan illeszkedik bele ebbe?*

[B. I.]: – Hát úgy, hogy tudjad, most például utoljára, mikor volt az utolsó képzés, akkor elmentünk az Almási barlangba. Tehát az egész csoport elment erre a kirándulásra, esszekovácsolja az embereket. Felmásztunk ott azokon a meredek létrákon s ott elmagyarázták, hogy mi miért van s hol van s mi van. Mindenki a csoportból jött, gyalog mentünk végig, beszélgetés, minden. Felmentünk oda, csak egy kicsi barlangrészt jártunk végig. Egy helyt eszeültünk, beszélgettünk s ettünk, felkeltünk s hazamentünk. Amikor 3 évvel ezelőtt én voltam Magyarországon, akkor Szent Mihály napján volt s ezeket a szent helyeket eszejártuk, a régi templomokat s a régi mindenfélét. Akkor es voltunk vagy harmincan.

[K.]: – *Ott mindenki alkalmazza ezeket a gyógyászati módszereket vagy van, aki csak érdeklődő?*

[B. I.]: – Itt a csoportba es sok van, aki már csinálja, van aki gyógyszerésznő, de meg akarja ismerni a gyógynövényeknek es, a kettőt párhuzamosan alkalmazza. Akkor itt es vannak gyógymasszőrök, nővéreké vannak. Esszekovácsoló erő. Megnéztük a Hollókőt, megnéztük a

régi-régi templomokat, akkor a Dunakanyarba ott aludtunk egy remete barlangba. S akkor ott este tábortűzet csináltunk s mindenki beszélgetett, azok olyan jók, azok a beszélgetések. S aztán lefeküdtünk, reggel felkeltünk s jöttünk vissza, mentünk ide s mentünk oda. Bémentünk a templomokba s ott elmondták, ugye vannak azok a kicsi ablakosok, hogy a napjárás után, hogy melyik nap milyen képet süt meg. Akkor voltunk ott a romvárba, ott a Szondi két apródja ahol volt, végigjártuk a várt. S akkor, hogy az miről szólt, hogy a török a magyar vezéreket leölte, de a gyermekeiket nem, tehát meg volt a becsület. Ott a táblán es olyan szépen le van rajzolva s ki van írva, s ezeket a várakat, ezeket esszejártuk két nap. Egy-egy helyen álltunk meg s elmondták, hogy na most itt mit látunk. Szép volt, nagyon szép volt. Valahova még valami hegy tetejére es jártunk.

[K.]: – *A hagtál hogy működik, mibe van szerepe?*

[B. I.]: – Hát a rezgésbe, minden rezeg a világegyetembe. Úgy terjed a kommunikáció a rezgésen keresztül. Nekünk, mint a földnek 70% víz, még több ha azt vegyük. S akkor van, azok ilyen nagy réztálak, s akkor berezegteti a fejedhez, mindenhova. Állandóan fáj a fejed vagy levert vagy, akkor nagyon sokat segítenek. Vagy ha álmatlansággal küzdessz vagy állandóan ideges vagy, tényleg úgy el tudsz lazulni.

[K.]: – *Maga is kipróbálta?*

[B. I.]: – Ki én, mindenfélét kipróbáltam, mindenféle gyógymódot. S rengeteg féle nyirokmasszás, talpmasszázs, ami izé, meleg kéz érintéssel gyógyítás, én mindent.

[K.]: – *Minden hatékonynak talál?*

[B. I.]: – Igen, igen. Mindennek van valami szerepe. Va, amikor egy ilyen eregetizáló kezelés nem elég vagy van amikor sok, de ezek mind jók. Akkor van olyan, amelyik hozzád se nyúl, csak úgy kezel. Van, amelyik megérint, van amelyik csontkovács, egy tréningruhába átropogtat szépen. Van, amikor másképpen kell, úgyhogy annyiféle gyógymód van, hogy rengeteg.

[K.]: – *Maga melyikeket alkalmazza?*

[B. I.]: – Én csak kenek. Én csak a kicsi unokámat csontkovácsolom, kicsike korától. Azt megtanultam a babamasszázszt s azt rajta csinálom, de csak rajta. Neki tanultam meg direkt ezt. Kicsike, már hat hónapos volt, amikor kezdtük csinálni. A csipőjénél s lábánál ezeket a körforgásokat, s most es csináljuk, mondja, hogy gyere mama tornásszunk s akkor csináljuk. Most két éves s négy hónapos. S akkor mondja, hogy mama most olajjal kell kenni, kezit s lábát s most a hátát, már tudja, hogy mikor honnan kell indulni.

[K.]: – *Akkor lehet, hogy ő is fog ezzel foglalkozni?*

[B. I.]: – Lehet. Több, mint bizonyos. S virágászunk. Egy időbe tépte le a virágokat, s akkor mondtam, hogy nem szabad, mert az es él s annak fáj. S akkor most simogassuk, nem tépi le a virágot. Minden virágot simogat meg, akárhova megyünk s szép fák vannak vagy díszcserjék, mindent megsimogat, nem tépi le. Tudja, hogy nem szabad. S amikor valamilyen gyógynövényt szedünk, akkor olyan ügyesen szedi, igen. Emese es ismeri, ő es természet, van egy gyógynövényes ágyása, van benne zsálya, kétféle, kétféle menta, citromfű, akkor boldogasszony, két bokor levendula, akkor palástfű.²⁰¹

[K.]: – *Neki is természetes volt, hogy gyógynövényekkel foglalkozik?*

[B. I.]: – Igen. Ketten csináltunk, mondtá, hogy kell neki gyógynövényes ágyás. S akkor most úgy van, hogy ahogy van az oldalba a házuk, úgy le volt ásva s oda csináltunk egy gödröt, ahova kihordták a földet s akkor most akar oda a leánykának egy tündérkertet. Elkezdte

²⁰¹ palástfű (*Alchemilla spp. L.*)

hóvirággal,²⁰² akkor ültetett nárciszt,²⁰³ akkor rózsát²⁰⁴ s egy csomó mindent. S akkor a leánkának vittem ilyen Szent József virágot,²⁰⁵ ilyen tiszta fehér az a lilium. Kardvirág²⁰⁶ es volt körbe, úgy az oldalra le van ott, körbe vannak ültetve rózsával s a közepibe van egy ilyen kopasz s az körbe van rakva nagy kővel. S akkor ott egy helyen ilyen geotextillel le van terítve s még oda es akar ilyen rózsákat tenni s akkor ilyen választéknak cserjét. Két olyan rózsafája van, van egy ilyen régifajta tokozat, azt oda beléteszik s akkor ott fusson fel. Most győjtögeti mindenkitől a növénykéket s ülteti el, de szép már. Van egy nagy japán rózsza, az es kezdett nyílani. Rengetek sok szép virága van, örökké valamit alakítgat. Viszi a nagy köveket, csinál egy valamit oda, ültet valamit, másik helyről takarja le. Van egy csomó ribizlifa, s akkor sok a szilvafa, van vagy négy nagy diófájik. S akkor kívül csináltak egy veteményest, úgy hogy hagymát s paradicsomot, mindent megtermelnek. Még valamilyen hagymákat akar ültetni, amíg meg nem fagyna. S aztán alakul, szeretik, szreti a leányka es, az anyjával megy meztől. Szereti az állatokat es.

[K.]: – *Egy évbe maga hányszor jár el tanfolyamokra, képzésekre?*

[B. I.]: – Volt úgy es, hogy elmentem Magyarországra s voltak előadások s voltak ismerősök, akik elvittek s mentünk előadásra. Vagy egy-egy könyv megjelenik s annak a bemutatója van vagy ilyen gyógy valamivel kapcsolatos. Az idén voltam gyógyító napokra ide Keresztúrra, voltam márciusba Magyarországon, azelőtt voltam Kászonokba, aztán az ősszel nem tudom, mit csinálnak. Meghívják a gyógyítókat s az ételünk, italunk megvan, ezt nem pénzért csináljuk, ez jótékonyság, van egy adományos láda. Aki tud menni s el tudja vállalni az csinálni. Vittek s hoztak, sokna voltak ott es. Olyan jó ezek között az emberek között lenni, egy a témád, kérdezősködsz. Sokszor van, hogy egymás között telefonálunk, valamit tude, mit ajánlana. Tanul az ember örökké, mindenkitől mindent egy-egy kicsit., minden nap. Én szeretem, nagyon szeretem, jó kicsi közösség. Jó emberek között jó.

[K.]: – *Milyen gyakran járnak magához kenésre, kezelésre?*

[B. I.]: – Mikor kinek baja van. Napi szinten általában vannak. Szegény édesapát vitték, olyan es volt, hogy az egyik elvitte s a másik megvárta, hogy nehogy eltaláljon menni. Rengeteget hordozták ló lábára es, annyi emberen segített.

[K.]: – *S azt nem tanulta meg maga, az állatok kenését?*

[B. I.]: – Nem, nem.

1.10. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Bilibók Ildikó [B. I.]

Születési helye és ideje: Gyimesfelsőlok, 1963. augusztus 28.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: masször

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2020. május 8.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

²⁰² hóvirág (*Galanthus nivalis* L.)

²⁰³ nárcisz (*Narcissus* L.)

²⁰⁴ rózsza (*Rosa* L.)

²⁰⁵ A lilium (*Lilium candidum* L.) népi megnevezéseként használják a *Szent József virág* megnevezést, abból adódóan, hogy Szent József az ábrázolásokon fehér liliumot tart kezében.

²⁰⁶ kardvirág (*Gladiolus* L.)

[K.]: – *Mikor kezdte el írni a füzetet?*

[B. I.]: – Hát egy olyan három éve. Szerintem van három.

[K.]: – *Miért kezdte el írni?*

[B. I.]: – Saját magamnak.

[K.]: – *Mennyit írt eddig körülbelül?*

[B. I.]: – Hát, három füzetet. Egyet írtam az állapotosságtól a születésig s a szokások utána. Ilyeneket. Le akartam írni, hogy legyen meg. Az öreasszonytól, ángyitól es sokat kérdezősködtem. S a gyógynövényeket es. Leírtam úgy, hogy megvan a növény, leírtam azt a nevét, amit mi ismerünk, s akkor aminek ki tudtam keresni, annak kikerestem a hivatalosat. S akkor leírtam, hogy milyenkor kell szedni, hogy néz ki. Tehát az, amit írnak ezek a hivatalos könyvek, az nekünk nem talál. Hiába szeded akkor, amikor az írja, mikor nálunk még sehol sincs. Akkor van, amelyik állatnak jó. Akkor leírtam a gyógyhatásait, leírtam, hogy mikor használják, s hogy. Tehát a felhasználási módját, hogy itt legalábbis, nem egyebütt, hanem itt, hogy hogy használják. S akkor még vannak aztán, még bővült, még fogok, amelyikek nincsenek leírva. Nem tudom, talán ötven darab van leírva, talán. De ugye még vannak olyanok, amiket még nem írtam le, de aztán azt es leírom, nekiállok s leírom, legyen meg.

[K.]: – *Ki használja? Szokta kölcsön adni?*

[B. I.]: – Nem, nem adtam én kölcsön. Amikor voltam ilyen előadásokon vagy valaki kérdezősködött, jött, hogy velem akar beszélni, hogy mit ajánlok. Volt olyan es, hogy eljött Magyarországon, tulajdonképpen semmi baja nem volt, egy rendes beszélgetés után helyre volt jöve. Direkt megkeresett, hogy velem akar beszélni. S akkor egyik ez. A másikba bele vannak írva a gyógynövények, kettőbe vannak írva a gyógynövények s egybe ezek a gyermek dolgok. Előtte s utána. Mentek radinába²⁰⁷ s mit vittek, akkor hat hétig mit nem szabadott csinálni, s ezeket, amiket az öregasszonyok mondtak mind le van írva.

[K.]: – *Kiktől gyűjtötte össze?*

[B. I.]: – Az öregasszonyoktól.

[K.]: – *Hány embertől körülbelül?*

[B. I.]: – Hú, tíz, tizenöt. Mind itt Középlokon. Édesanya es, amit elmondott. De például én es megtartottam a gyermekágyat. Én 6 hétig a kapun nem mentem ki egyáltalán. Amíg a gyermekeket nem kereszteltük, én nem mentem ki. Édesanya azt mondta, hogy a szomszéd öregasszonyok haragudtak rendesen, hogy járkáltak ezek az avatatlan asszonyok. S azt mondta, hogy ne mondjanak csufot reád, itt kinn az udvaron, s főleg, hogy vizen ne menj keresztül, én sem mentem. Egyáltalán nem mentem. Azt mondták, hogy ne menjek, s nem mentem. Amit leírtam én es sokmindent bétartottam. Csak ugye én nem otthon szültem. De voltak olyanok es, akik otthon szültek. Ide le volt az a néni, amelyik most halt meg, 94 évesen, ő otthon szülte a két fiát. Nem tudom, akkor nem volt szülészet, ő otthon szült. Azt mondja, hogy amikor megszületett a gyermek az anyja megmosdatta a gyermeket s tisztába tette, ott elintézték, nem járt kórházba, semmi baja nem lett. S akkor mondta, hogy amikor megszült, akkor lefektették s elátták. Azt mondta, hogy megfőztek egy tojást héjastól s úgy megkellett egye, mindenestől. S mondom hát hogy tudta megenni s azt mondták, hogy úgy kell megenni, héjastól. Ugye kalcium es van a tojáshéjba. Annak ilyen érdekesek. Ugye a fürdővizet nem öntötték ki olyan helyre, ahol feljárják a tyúkok. Például az én unokám, amikor megszületett, akkor az apja ültetett egy fát s akkor a köldökzsinorból egy darabot beletettek a fa alá. Én a vizet sokáig kivittem s a fa tövébe töltöttem. Ugye a leánykának almafát ültetnek s a fiúnak

²⁰⁷ 'keresztelés utáni ünnepség'

körtefát. Régebb csinálták, most nem csinálják. Ez egy ilyen régi ősmagyar szokás, de sokféle csinálják. Régebb esültettek diófát s mindent, a régi öregek tudták, hogy ki ültette s miért. Igen.

[K.]: – *A füzetekbe milyen gyakran szokott írni?*

[B. I.]: – Egy évig írtam huzamosan, tehát amit találtam, azt a gyógynövényt levezettem s akkor a következőt. Tegyük fel, most mondok egy vérehulló fecskefüvet.²⁰⁸ Tegyük fel. S akkor többitől kérdezősködtem, lett egy oldalnyi vagy mennyi, leírtam. Akkor jött a következő. Volt úgy, hogy egy hétig egyvégbe írtam s volt úgy es, hogy nem írtam, csak egy hónapba egyet. Attól függ, hogy mivel kellett dolgozni, mennyi idő volt. Úgyhogy még vannak, amiket még nem írtam le. Úgy félbe maradt volt, s akkor jártam gyógyító napokra,²⁰⁹ azokat nem hagytam ki soha, egy évbe sem. S akkor úgy elmaradt. Amikor mentem Váradra, onnan Magyarországra s akkor megint 2 hét kiesik. Valamit jegyzetelek s aztán belevezetem, mikor idő van. De én minden csak úgy csinállok, ha kedvem van. Én például az olajat se csinálom meg azért, hogy legyen meg. Nekem, ha nincsen jó kedvem s nem akarom csinálni, akkor nem foglalkozok vele, kész. Tényleg nem. Kicsi leánkával es csináljuk az olajat, szedjük a gyógynövényt, mikor a levendulát csináltuk, akkor es ketten mentünk el s szedtük. S akkor segít nekem ügyesen. Rakja az üvegbe. Ügyesen tudja, hogy nekem hányféle olajam van, ne félj, mert nem téveszti össze, azt tudja, hogy az övé. S akkor keneti magát, tudja hogy hol kell kenni, mikor csinálunk csontkovácsolást, azt ő tudja. (...) ²¹⁰ Vannak olyan kicsi gyakorlatcscák, semmi nagy izé nincsen benne, azt csináljuk ketten. Azokat neki végig kell csinálni. Sokszor jön s megsimogassa a kezemet, hasamot, s tudja, melyik miféle. Viszem magammal s mondom neki, nőjjön belé, ha nem veszi soha hasznát se baj. Én bánom, hogy nem tanultam többet nagyanyáméktól. Másadikos voltam, amikor nagyanyám meghalt. Csak ugye pont akkor volt, hogy vedd be ezt a tablettát s eláll a fejed. De amiket akkor szedtek s láttam, úgy megmaradt. Annyira természetbe éltek, tudták, ezt kellett volna megtanulni, de hát milyen a gyermek.

[K.]: – *Valamit még akar írni? Van még olyan téma, amiről írna?*

[B. I.]: – Ezt, ami egyszer itt van, amilyen gyógynövények vannak s amik vannak, ezeket egyszer. Különben nem, ezt akarom. S ugye van, amit szesze tesz, van, amit olajba tesz, van, amit zsírba főzök meg. De még a kenőcsöket, ezeket csináltam, azok nincsenek leírva. Akkor voltam ilyen kenőcs csináló tanfolyamon es, itt van egy Szentmihályi idősebb házaspár. Éva néni csinált kenőcsöt s eljártunk oda, azt es megnéztük egyszer. Mutatt, hogy hogy csinálja ő. Teszen belé szurkot. Visszagondoltam, mikor én gyermek voltam, nagyanyám es örökké a zsírba megfőzte a szurkot s a teheneknek a tőgyét azzal kente, mikor esszekörmölte valami. Akkor mondták, hogy milyen jó gyógyhatása van. Nagyanyám még akkor tudta, ő nem tudta ezeket a vegyi hatásokat, de tudta, hogy jó s csinálta. Ezekre így visszaemlékszem, de sokmindenre nem, kár. Én saját magamtól gondoltam el, hogy én ezt leírom, nem íélt senki, hogy írjam le. Ezek szépen úgy kimaradnak s mindenki elfelejti. Sose lehet tudni, hogy kinek lesz jó s akkor nem lesz honnan elévteni. S én szerettem az ilyen öregasszonyokkal elbeszélgetni. Ülttem le az öregasszonyokkal s beszélgettem. S akkor ugy az ezerjófüvet es a régi ember arra használta, hogy belérakta a lábát fertőtleníteni, bűdös volt a lába s arra. Teának, sonka páclébe tartósítónak. S ez a kicsi, ami koratavasszal van, na azt es. S akkor ugye a körömvirág, kamilla.

²⁰⁸ vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus* L.)

²⁰⁹ A MAG (Mintaként Alkalmazott Gondviselés) által szervezett gyógyítással kapcsolatos rendezvények.

²¹⁰ A téma szempontjából nem releváns információk.

1.11. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Bilibók Bálint [B. B.]

Születési helye és ideje: Gyimesfelsőlok, 1995. február 14.

Jelenlegi lakhely: Monor, Magyarország

Foglalkozás: gyógy- és sportmasször, teherfuvarozás

Gyűjtés helye és időpontja:

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: – *Mivel foglalkozol jelenleg?*

[B. B.]: – Jelenleg gyögmasszőrként és kamionsofőrként dolgozom. Hogy miért mindkettőt? Mert mindkettőt szeretem és kell a változatosság, na meg családi hagyomány. Édesanyám masször, édesapám kamionsofőr.

[K.]: – *Mennyi idősen találkoztál először a növényekkel/gyógynövényekkel?*

[B. B.]: – A gyógynövények mindig is jelen voltak az életemben, mert a családom nagyon közel áll a természetgyógyászatához. Ezért már nagyon kis korom óta úgymond az életem részévé vált.

[K.]: – *Kitől hallottál először a növényekről/gyógynövényekről?*

[B. B.]: – Kicsi gyerek korom óta én segítettem gyűjteni édesanyámnak a gyógynövényeket. Akkor mesélt mindig, hogy melyik növény mire jó, hogyan kell felhasználni, melyiket mennyi ideig szabad felhasználni. Van gyógynövény, amelyik csak ha kifőzöd akkor jó, teát főzöl belőle. Van, amelyik igazán csak az alkoholban fejt ki hatását. Van, amit csak simán elrágcsálni is lehet. Általában, mikor mentünk takarni a hegyre nagyanyámékhoz, akkor gyűjtöttük az ezerjófűvet. Nekik nagyon sok területük volt Nagypatakon, és arra rengeteg az ezerjófű, ezért mindig két nagy zsákkal szedtünk és vittük haza, ahol kiválogattuk és felkötöttük száradni. Nálunk mindig volt a kályhán egy teás, amibe mindig volt friss tea. Én általában víz helyett is azt ittam. Amikor meg beteg voltam, mindig megvolt a procedura, hogyan is kell meggyógyulni. Például, mikor 10 éves koromban eltört a lábam, akkor sem egyből kórházba mentünk, hanem édesanyám először beborogatta, hogy leszálljon róla a gyulladás, aztán sínbe tette. 3 nap után mentünk csak a kórházba, mikor már nem volt gyulladt a lábam és már elszíneződés sem volt rajta. A doktor nem akarta elhinni, hogy el val törve a lábam, mert semmi olyan jele nem volt, se nem dagadt, se nem kék, csak a röntgen felvétel után volt hajlandó begipszelni a lábam és csak azt mondogatta, hogy ilyet még nem látott. Emiatt nekem nem is volt bajom azzal, hogy bedagad a lábam a gipszbe, amivel szinte mindenki szenvedett.

[K.]: – *Kitől tanultál a legtöbbet a növényekről?*

[B. B.]: – Édesanyám szüleitől és persze édesanyámtól tanultam a legtöbbet. Mostmár igazán újat már csak könyvekből.

[K.]: – *Mikor kezdted el tudatosan foglalkozni a növényekkel?*

[B. B.]: – Szerintem akkor, amikor bekerültem Csíkszeredába a bentlakásba. Ott döbbsentem rá, hogy mennyi mindent tudok, amit a velem egykorbeliek nem, és hogy ez engem érdekel is. Ott inkább csak teákat főztem, de nagyrítván borogatást is tettem egy két kiment lábra, és persze a masszírozás sem maradhatott el.

[K.]: – *Te használsz a hétköznapiakban növényeket? Ha igen, milyen növényeket használsz? Milyen gyakran használsz? Miért használsz őket, milyen esetekben és milyen formában?*

[B. B.]: – Sok gyógynövényt használok, leggyakrabban tea formájában, mert azt csak élvezeti célból is. A teát azt napi szinten, ha van rá ok ha nincs. Kenőcsöt azt ritkábban szoktam készíteni, mert az nagyon sok idő és nagyon sok gyógynövény, és sajnos itt korlátozott készleteim vannak, nem úgy mint otthon volt. Amit még sokat használok az a tinktúra, nem tudom ez-e a rendes neve, mi így hívjuk. Ez az, amikor alkoholba van tartva a gyógynövények kompozíciója, ami jó bizonyos betegségekre, akár meginni, akár bedörzsölve a területet például gyulladás esetén.

[K.]: – *Milyen növényeket használsz? Miért ezeket a növényeket használsz? Mit tudsz róluk? Milyen formában használsz őket?*

[B. B.]: – A legtöbb növény, amit mai napig használok azt mind teaként használom. Teába a kedvencem az ezerjófű,²¹¹ cickafark,²¹² vadmenta²¹³ és citromfű.²¹⁴ Ez igazából nem egy bizonyos betegségre jó, ezt szeretem ízre a legjobban.

[K.]: – *Mit gondolsz a gyimesi növényzetről? Milyen helyi jellegzetes növényeket ismersz? Használsz őket?*

[B. B.]: – Szerintem Gyimes nagyon gazdag gyógynövény kínálatból. Én mai napig csak azokat használok. A vadmenta az amit sehol máshol nem láttam még, az ezerjófű is ritka, a kokozja (fekete áfonya)²¹⁵ és az csak magasan szereti. Sok olyan növény van, amiből hoztam ide ki Monorra és itt is megél, szereti, de van ami egyáltalán nem. Azokat mindig kénytelen vagyok ott szedni.

[K.]: – *Van kedvenc növényed? Ha igen, akkor melyik? Miért az a kedvenced és mire/hogyan használsz?*

[B. B.]: – Egyik kedvencem a vadmenta és abból a tea. Én nem kávézok és a menta tea elég élénkítő, ellenben a citromfűvel ami nyugtató álmosító hatású.

[K.]: – *Szoktál növényeket gyűjteni? Ha igen, akkor hol és kivel? Milyen növényeket?*

[B. B.]: – Persze hogy szoktam. Mikor haza megyek édesanyámmal még a mai napig megyünk, de most a legtöbbet a barátnőm segít. Mindig Gyimes a cél és hogy hová az attól függ, hogy melyik gyógynövény a kiszemelt. Kokozja és kokozja koróért Sötét patakára megyünk, mert ott van egy nagyon jó hely, ahol sok van és távol van minden autó, ember károsító hatástól. Mentáért Boros parakára megyünk, ezerjófű az Nagypapatak, cickafark az Bánd, vadcsombor²¹⁶ az Nyires teteje, katonaburján²¹⁷ Antalok patakán, fekete nadálytő,²¹⁸ szántóföldek mentén, orbáncfű²¹⁹ a hegyek gerincén ahol jó a napsütés például Sije tetje.

[K.]: – *Mikor gyűjtöd ezeket a növényeket?*

[B. B.]: – Mindegyik növénynek megvan, hogy mikor a legjobb leszedni, virágzás előtt vagy épp a virágja a lényeg vagy még ne virágozzon el, vagy ne legyen túl öreg már vagy túl fiatal. Van sajnos sokszor, hogy mikor hazamegyek valamit szedni, akkor már vagy kicsúsztam belőle vagy még nem a legjobb leszedni mert mindig változik az időjárás szerint.

²¹¹ szurokfű (*Origanum vulgare* L.)

²¹² közönséges cickafark (*Achillea millefolium* L.)

²¹³ vadmenta (*Mentha* L.)

²¹⁴ citromfű (*Melissa officinalis* L.)

²¹⁵ fekete áfonya (*Vaccinium myrtillus* L.)

²¹⁶ kakukkfű (*Thymus* spp. L.)

²¹⁷ borzas gömbvirág (*Galinsoga ciliata* és *G. Parviflora* L.)

²¹⁸ fekete nadálytő (*Symphytum officinale* L.)

²¹⁹ közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum* L.)

[K.]: – *Milyen növényeket gyűjtöttél és használtál eddig?*

[B. B.]: – Ezerjófű, citromfű, kokojza, fenyőörügy, katonaburján, vadmenta, fehér üröm,²²⁰ tüdőfű,²²¹ borsos lenkő,²²² katángkóró,²²³ utifű,²²⁴ orbáncfű,²²⁵ hecselli,²²⁶ bodza,²²⁷ macsakagyökér.²²⁸ Most ezek jutnak eszembe hirtelen.

[K.]: – *Honnan/kitől ismered ezeket a növényeket?*

[B. B.]: – Ezeket mind egészálíg Édesanyámtól tudom.

[K.]: – *Ismersz növényekről szóló könyveket? Ha igen, akkor nevez meg párat!*

[B. B.]: – *Ahogy gondolzza, úgy veszi hasznát.*²²⁹ Ez a kedvencem. *Vadon termő és termesztett gyógynövények.*²³⁰ Igazából csak ezt a kettőt használom. Tudok többet ha kell van nálam egy pár. *Gyógynövénytár,*²³¹ *Bükki füvesember gyógynövényei*²³² ezeket is olvasom néha.

[K.]: – *Milyen gyakorisággal használod ezeket a könyveket?*

[B. B.]: – Már gyere ritkábban, mert már lassan megtanultam mindent, ami érdekelt és fontos számomra.

[K.]: – *Szerinted melyik a leggyakoribb gyimesi növény?*

[B. B.]: – Szerintem a kokojza az, ami a legtöbb helyen előfordul.

[K.]: – *Meg szoktad osztani a növényekkel kapcsolatos tudásodat másokkal? Ha igen, miért?*

[B. B.]: – Vannak olyan emberek, akikkel igen. Mindig csak azért, mert kérdeznek pár dolgot és akkor arról amit csak tudok elmondok. Vannak olyan ismerőseim, akik úgymond leadják a rendelést és én akkor elkészítem neki a kért teát. Például, ha valaki rosszul alszik vagy nagyon feszült és ingerült, azokan a következőkből készítek teafiltert, amit természetesen ők készítenek el otthon, mert én már kimértem összeállítottam, már csak megfőzni kell. A nagyon nyugtató teám a következőkből van, az arányokat nem mondom. Van benne citromfű, macsakagyökér, orbáncfű, ezerjófű és egy kis kokojza kóró. Persze ebbe szerepet játszik az is, ha valaki érzékeny valamire.

[K.]: – *Szerinted a környezetben kinek a leggazdagabb a növényismerete? Miért?*

[B. B.]: – Kétségtelenül édesanyám az aki nagyon tudja ezeket. Mai napig tanulok tőle. Gondolom azért, mert az évek, meg a rutin, az nagyon fontos dolog, csak ezt nagyon könnyen elfelejtsük.

²²⁰ fehér üröm (*Artemisia absinthium* L.)

²²¹ tüdőfű (*Pulmonaria* L.)

²²² szűmcső (*Bunias orientalis* L.)

²²³ mezei katáng (*Cichorium intybus* L.)

²²⁴ lándzsás útifű (*Plantago major* L.)

²²⁵ közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum* L.)

²²⁶ gyepürózsa (*Rosa canina* agg. L.)

²²⁷ bodza (*Sambucus* L.)

²²⁸ macskagyökér (*Valeriana* L.)

²²⁹ Babai Dániel – Molnár Ábel – Molnár Zsolt: „*Ahogy gondolzza úgy veszi hasznát.*” *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben.* MTA BTK Néprajztudományi Intézet – MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest—Vácrátót 2014.

²³⁰ Bernáth Jenő (szerk.): *Vadon termő és termesztett gyógynövények.* Mezőgazda Kiadó, 2013.

²³¹ Szendrei Kálmán – Csupor Dezső (szerk.): *Gyógynövénytár - Útmutató a korszerű gyógynövény-alkalmazáshoz,* Medicina Könyvkiadó Zrt. 2012.

²³² Lopes-Szabó Zsuzsa – Szabó György: *A bükki füvesember gyógynövényei,* Szabó György Magánkiadás, 2008.

1.12. Interjúszöveg

Beszélgetőtárs neve: Ambrus Róbert [A. R.]

Születési ideje és helye: Csíkszereda, 1973. szeptember 12.

Felekezeti hovatartozása: római katolikus

Foglalkozása: művelődési referens

Gyűjtés helye és időpontja: Gyimesközéplek, 2019. január, 10.

Gyűjtő neve: André Mária Irén [K.]

[K.]: — *Akkor először arra kérnélek, hogy mondd el a nevedet, hogy hányban születted és hol.*

[A. R.]: — Ambrus Róbert Imre vagyok, Csíkszeredában születtem 1973. szeptember 12-én, Mária nevenapján.

[K.]: — *Jelenleg hol élsz?*

[A. R.]: — Gyimesközéplek, Hidegség patakán.

[K.]: — *Mivel foglalkozol?*

[A. R.]: — Gyimesközéplek Önkormányzatánál, hivatalánál vagyok alkalmazott, mostani munkabeosztásomnak a megnevezése az tulajdonképpen művelődési referens, magyarra fordítva.

[K.]: — *Az lenne az első kérdésem, hogy mikor került először megrendezésre ez a Vadvirág Ünnepség?*

[A. R.]: — A Vadvirág Ünnepség 2016-ban, illetve 2017-be volt az első megrendezés. Azelőtt úgy-e ilyen divatos falunappal szoktuk megnevezni ezt a évente megszervezett ünnepséget. Illetve, hogy pontosítsak úgy-e minden második évben Gyimesközéplek a szervezője a Csángó Fesztiválnak, aminek már úgy-e több mint 40 éves hagyománya van. Úgy-e felváltva szervezzük, a 80-as években döntöttek így, hogy felváltva a gyimesközépleki önkormányzattal lesz, mert úgy-e itt kezdte el a 70-es évek elején, 72-ben itt kezdték el Középlekon, de aztán anyagi megfontolásból, hogy aztán Felsőplek is vállaljon fel belőle, vegyen részt, legyen egy közös rendezvény, így minden második évben szervezzük ki, minden páros évben van nálunk. És akkor úgy-e abban az évben, amelyikben nem szerveződik Csángó Fesztivál, akkor falunap szokott lenni. És érdekes módon ez a vadvirág elnevezés úgy jött, hogy szoktam kérni, innen-onnan pályázni, kérni úgy-e hát ez pályázat tulajdonképpen a tanácstól, hogyha kérjük, hogy beszálljon valamibe. És úgy-e ott született egy olyan döntés, hogy falunapot nem támogatnak. Igazából nem is pénzt szoktam kérni, hanem azt szoktam kérni, hogy ki tudjak hozni egy jó tánccsoportot, mint például a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes. Aminek a kiszállását, kiszállítást vagy valamit ők fel szoktak vállalni. És pont erről volt szó, hogy letettem a kérést mindenhova, ahova ilyenkor kell év elején, hogy az augusztusban megszervezendő ünnepélyünkre legyen egy profi fellépő csoport is és úgy-e támogassák is a fellépést. Viszont azt válaszolták, hogy falunapot nem támogatnak, hanem kaptam rá három napot, illetve jó két napot, hogy nevezzük át a rendezvényt, találjunk ki egy új rendezvényt, amit talán, ha úgy döntenek, akkor fognak támogatni. És akkor nem volt sok idő és mindenféle fesztivál eszembe jutott, keresgéltem interneten magyarországi települések, testvértelepülések programjait néztem, hogy mik vannak, milyen, úgy-e itt a környéken is a töltött káposztától a pityóka fesztiválig már mindenféle van, s akkor így jutottam el erre a vadvirágra, hogy úgy-e tulajdonképpen azelőtt nem sokkal olvastam, hogy itt Európa egyik legszínesebb vidék ez a Gyimes vidéke, ahol mit tudom négyzetméterenként adott esetben 200 fajta növény is élhet

úgy-e. Köszönhetően annak a, itteni hagyománynak, ahogy itt művelik a földeket és úgy-e nem trágyázódik annyira, meg műtrágya, meg ilyen nem használódik, hogy nagyon szép színes, sokféle gyógynövényeink és virágaink vannak. S akkor ezt tulajdonképpen még nem is hallottam sehol megünnepelnék, vagy legalább egy valamit elneveznének erről a vadvirágról, ami gyönyörű, úgy-e amikor júliusba kimegy az ember a kaszálóba, akár egy havasi legelőre, hát gyönyörű látvány az ami fogadja az embert. S akkor így gyorsan előterjesztettem ezt a kérésemet, mindenkinek nagyon tetszett itt a helyi önkormányzatnál is, hogy hát jó, akkor legyen Vadvirág Ünnepély. Csak úgy-e kicsit hamarabb kell, tehát tényleg, amikor a vadvirágok nyílnak akkor kell időzíteni, ahogy akkor szervezzük meg.

[K.]: — *Ez az évnek melyik hónapjában szokot megrendezésre kerülni?*

[A. R.]: — Ez most az idén augusztus 10-e lesz. Azért mert van egy csomó rendezvény, ami úgymond már kötött, tehát a találkozóink 40 éves, 50 éves. Előtte úgy-e itt mindenhol elsőáldozás. Ezeket mind figyelembe kell vegyem, ahhoz, hogyha egy rendezvényt csinállok, vagy szervezek és úgy-e pénzt költünk rá és úgy-e energiát fordítunk bele, hogy azért megnézzük, hogy semmivel ne ütközzön, hogy a közönséget tudjuk oda csalogatni. Sőt még úgy is van, hogy egy lakodalom is el tud rontani sokmindent, egy nagy lakodalom, amikor itt éjszaka mulatnak, másnap azokat az embereket hiába várjuk, hogy oda jöjjenek egy ilyen rendezvényre. És akkor így tánc tábor van egy hét, arra rákészülés, annak az elpakolása, s a többi, úgyhogy idén augusztus 10-e lesz ez a hétvége, mikor úgy-e második alkalommal lesz megszervezve. Így úgy döntöttünk itt az önkormányzatnál, hogy egyik évben Csángó Fesztivált, a már 40 valahányadik Csángó Fesztivált szervezzük, másik évben, amikor nem nálunk van a szervezés joga, akkor amolyan falunaphoz hasonló Vadvirág Ünnepélyt. Szándékosan nem adtam fesztivál nevet, mert minden fesztiválról szól, hanem ünnepély. Mert úgy-e tulajdonképpen ez is azzal kezdődik tulajdonképpen, hogy délelőtt, hogy elme gyünk misére. Csodálkoznak sokan magyarországi ismerősök, hogy ti mindent misével kezdtek, minden rendezvényt úgy-e, mindig megnézik a plakátra amit felrakok, hogy mi van, hogy kezdődik. Nálatok jó, mert minden misével kezdődik, így szoktuk meg és így, legyen ez akkor ünnepély.

[K.]: — *A tavaly melyik hónapban került sor erre?*

[A. R.]: — Illetve a tavaly előtt, úgy-e tekintettel arra, hogy a Csángó Fesztivál helyett csináltuk, egy kicsit később került. Hát nem mondom, hogy nem volt már, vadvirágok még voltak, csak egészen kint a hegyekben, itt a közelebbi belső részek, úgy-e már sarjú, le voltak kaszálva, úgy-e már sarjú, így akkor úgy-e úgy döntöttünk, hogy kicsit hamarabb lesz, hogy tényleg legyen virág.

[K.]: — *És volt ilyen megfontolás, hogy mik is ezek a vadvirágok? Vagy volt-e valamilyen kapcsolatban a rendezvény a nevével? A rendezvényen belül esetleg voltak-e olyan témák, amik erre utaltak?*

[A. R.]: — Igen, hát ez. Ennek a kibontakoztatása ezután fog aztán, mert úgy-e ezt ki kell ötleteljünk, hogyha már vadvirág a neve, akkor milyen vadvirágokkal, vagy éppen gyógynövényekkel összefüggő tevékenységet, vagy éppen ilyen előadásokat, vagy valami ehhez hasonlót kitalálni, ami. Tehát igen, van ilyen szándékom, hogy adjuk meg egy ilyen, egy ilyen oldala is legyen. Hogy egy szakember ismertesse az itt lévő embereknek is, sokszor sokat tudunk, de nem mindig tudjuk, hogy mi mire jó. Itt vagyunk egy gyógyfüves kertnek a közepében tulajdonképpen, hogy ezeket fel lehetne használni. A másik az, hogy ezzel azt is zserettem volna, hogy adjuk meg azt a megfelelő tiszteletet ilyen módon is ezeknek a csodálatos gyógynövényeinknek, ami itt van Európának ebben a sarkában. Úgy konzerválódik, megőrződik, tekintettel arra, hogy ezt az unió is úgy támogatja, hogy a később kaszálják le a füvet, úgy-e július egy után kaszálnak, akkor több pénzt adnak, ha kézzel kaszálnak, akkor

még több támogatást adnak, s ezzel ösztönzik az embert anyagilag is arra, hogy ezeknek a gyógynövényeknek a virágai beérjenek, a magok visszahulljanak vagy beporzódjanak és hogy megmaradjon. Tehát ez a biodiverzitás, ilyen modern szóval, hogy megmaradjon. S akkor ennek legyen egy ilyen, egy ilyen lelki töltete is, rossz kifejezés. Úgy álljunk ezekhez a dolgokhoz. És úgy-e az első *Vadvirág Ünnepe* alkalmával is már szedtem össze anyagot is a színpadon, amikor kezdődött maga a rendezvény, akkor ilyen adatokkal jöttem elő, hogy innen-onnan olvasgatva, hogy milyen értékes, ami látni látjuk, de sokszor nem tudatosítjuk az egészet.

[K.]: — *Honnan informálódtál?*

[A. R.]: — Ö, internetről leginkább és hát vannak mostmár elég sok ilyen kiadvány, könyv is, amit itt kimondottan Gyimesekben adtak ki, s akkor azokból is utána nézegettem a dolgoknak. Úgy-e vannak ilyen gyönyörű szép, színes könyvecskék, kiadványok, amiket igazából ott adtak ki Magyarországon, különböző minisztériumok vagy alapítványok támogatásával, s akkor mindig így szoktak adni egy-egy példányt, ha valami így történik, vagy éppen valami kell, segítséget kérnek ebbe-abba, s akkor így segítséget nyújtunk, s akkor onnan is olvasgattam egy kicsit. S hogy ezt jó volna, jó volna szép színessé tenni.

[K.]: — *Eddig milyen programok voltak a rendezvény keretein belül?*

[A. R.]: — Hát, úgy-e én úgy próbálom ezeket az eseményeket összevetni, hogy a korosztályok, minden korosztálynak egy kicsi jusson, tehát ne csak egy oldalra elmenni. Itt a főzőiskolától, ami nem annyira verseny, mint inkább ilyen közös, több csoportba persze, főzőversenynek nevezzük. Attól elkezdve, úgy-e valami helyi specialitás, vagy éppen ki mit akar, attól egészen a gyerekeknek a bábszínházig, mert úgy-e látom, hogy milyen boldogan jönnek. Akkor úgy-e ezzel egy kicsit bevonjuk a szülőket, mert akkor úgy-e a gyereket el kell hozni, úgy-e így délután 5–6 óra felé szok lenni, mindig hozok bábszínházat. Estére megpróbálok egy kicsit később, úgy ahogy a tavaly is, bár Csángó Fesztivál volt, de itt bent a kultúrházban a Bekecset tudtam idehozni, az *Ember az embertelenségben*, hogy legyen akkor egy ilyen oldala is. És akkor úgy-e esete későn, 9–10 óra, vagy 11 óra után, akkor kell gondolni a fiatalokra is, akkor persze jöhet a könnyűzene, meg persze a nagyobb hangerő. Szabadtéri színpadnál szervezzük. De én úgy látom, hogy most hogy el tudtuk indítani ezt a színházlátogatást, úgy-e tavaly bérlettel, idén csak jeggyel, de így meg van az a 200–250 személy, aki mindig eljön. Akkor ilyen alkalmakkor őket is, a színházlátogatóknak is adunk egy kis, ilyenkor ha sikerül, hogy ingyen, akkor ingyen lehet látogatni, aznap minden ingyen, önkormányzati pénzből, meg innen-onnan, ha pályázunk, akkor abból fizetjük ezeket ki. És akkor úgy-e emellé még kellene majd beiktassunk rövid, de nem unalmas, vagy nem is annyira rövid, de nem unalmas. Olyan konferencia formát, ami a vadvirágokról vagy éppen a gyógynövényekről szól, s akkor ezzel úgy érzem kiegészülne ez a *Vadvirág Ünnepe*. Egy kicsit úgy kerekesebb lenne.

[K.]: — *És azon gondolkodtál már, hogy mondjuk helyiek közül kik vennének részt? Vagy ennyire még nem előrehaladott? Kiket vonnál be?*

[A. R.]: — Hát igen, na úgy-e ennek a kiválasztása. Mindenképpen egy olyan szakember kell, aki nagyon otthon van ezekben a vadvirág, gyógynövényekben, viszont így helyileg nem gondolkodtam. Talán, mikor erre sor kerül, s megbeszéljük, akkor lehet, hogy fogunk hozni itt be idősebb embereket, akik akár tudnak mondani olyant, amit lehet, mi sem tudunk.

[K.]: — *És akkor az lenne az utolsó kérdésem, hogy akkor tulajdonképpen ez a rendezvény kiket céloz meg? Tehát ki a célközönség? Kik vesznek részt ezen?*

[A. R.]: — Épp az előbb montam, hogy úgy próbálom összerakni a programokat, hogy minden korosztálynak legyen valami benne. És a népzenei a popzenéig, és a szentmisétől a színházig

és a bábszínházi, úgy gondolom, hogy így átlehet fogni nagyjából a korosztályt. Úgy-e itt a gond csak az, hogy ezekbe a nyári hónapokba elég elfoglaltak itt az emberek és érthető, hogyha az ember szombaton estére szervezett valami jó értékes dolgot, és kevés a látogató. De meg lehet érteni, mert ha éppen jó idő van, mert ha egész nap a hegyen van, reggeltől estig, vagy éppen azon a héten, egész héten jó idő volt, kaszáltak, takartak és ilyen egyéb elfoglaltság, akkor nem biztos, hogy nekem szombat estére, akármilyen program lehet bejönnék. S inkább úgy a vasárnapot tudjuk megcélozni. Szombat estére esetleg olyan programot szervez, amennyiben jönnek testvértelepülésről csoportjaink, ismerőseink akkor velük. És itt az önkormányzat részéről, aki úgy-e szoktunk ilyen közös, akár egy vacsora után egy bál, vagy egy kis ilyen táncoktatás szerű valamit szervezni.

[K.]: — *Tehát akkor nem csak helyiek vesznek részt a rendezvényen.*

[A. R.]: — Igen, megszoktuk hívni, mert úgy-e ez ilyen adósság nekünk. Ők mindig meghívják Vaskútra, Böhönyére, Zagyvarékasra. Évente egy-egy delegációt, csoportot, táncscsoportot, mikor mit kérnek s úgy-e hogy általában ha sikerül, akkor el is megyünk. Viszont akkor ők ezt azért csinálják, hogy akkor őket is hívjuk meg, mert nagyon szeretnek itt lenni, az az igazság. Vannak már jól kialakult barátságok, családi barát kapcsolatok, mindenféle. Mindig jönnek újak is, akik eddig nem jártak, de nagyon kevés van, aki járt az már többször járt és szívesen jön. Szeretnek itt lenni, s akkor így általában őket is figyelembe véve a programokat is úgy rakjuk össze, hogy nekik is legyen valami aminek. Úgy-e ők is fellépnek természetesen úgy szoktuk, hogy legyen, akkor ők is hoznak egy olyan, akár egy citerazenekar, ami úgy-e a környéken nem igen van, akkor az nekünk új.

[K.]: — *Gyimes térségén kívülről, mondjuk Csík környékéről szoktak jönni a rendezvényre?*

[A. R.]: — Ö, Hát most hogy mondjam, vannak Csíkból is talán. Hát ahhoz, hogy ezt meglehessen, elég nagy reklámot kéne csapni, ami amúgy lehet a rádióba, újságba, interneten. Amúgy szoktam feltenni, ahol csak lehet.

[K.]: — *De elsősorban akkor nem ez a cél, hanem a helyieknek a szórakoztatása?*

[A. R.]: — Hát, úgy-e örülünk, ha minél több ember megjelenik, de ha megnézzük a csíki, ebben a zónában ezeket a nyári hétvégéket, va úgy hogy ugyanazon a hétvégén 3–4 helyen van falunap. Lehet, hogy épp a városban valami hogyhívják van, érted. Tehát a vonzáskörzetünkben annyi minden történik. Hála Istennek mindenütt valamit kitaláltak, valamit meg akarnak csinálni. Plusz úgy-e ez a nyári időszak, amikor én nem várhatom el, hogy ide tóduljanak, örvendünk, ha legalább a Puliszka Fesztiválon, eléggé jól kezdett beindulni, jönnek minenhonnan. Jönnek Bákóból, jönnek Csíkból, Háromszékről, hazajönnek a rokonok, ez lett egy ilyen. A Puliszka Fesztivál kicsit úgy kinőtte efelé magát, ezen is lehet dolgozni, hogy így ezt megcsinálni, de én azt gondolom, hogyha egyszer valaki eljön egy nyáron egy alkalommal egy fesztiválra Gyimesbe, akkor azt mondja, hogy következőbe megint nem oda megyek. Gyimesbe most voltam két hete, most megint nem oda megyek. S figyelemmel kell legyünk egymásra, mert nem az a cél, hogy egymás rendezvényeiről elkapkodjuk a számomra nem ez a legfontosabb. Úgy-e vannak esetek, amikor egyik-másik kihasználja ezeket a dolgokat és megpróbálja lefölözni a rendezvényt, de nem ez a célunk, nem ez a célunk.

[K.]: — *Köszönöm szépen.*

2. Bilibók Ildikó kéziratos füzete

FÜGGELÉK

A. Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A Bilibók Ildikó kéziratában megnevezett növények
2. táblázat: A Bilibók Ildikó által megnevezett állati eredetű orvosságok
3. táblázat: A Bilibók Ildikó kéziratában megnevezett betegségek

Táblázatok

1. táblázat

A Bilibók Ildikó kéziratában megnevezett növények

	Bilibók Ildikó megnevezése	hivatalos megnevezés	latin megnevezés
1.	alma	alma	<i>Malus</i>
2.	ánizs	ánizs	<i>Pimpinella anisum</i>
3.	apróbojtorján	párlófű	<i>Agrimonia eupatoria</i>
4.	árior, erdei kutyatej	erdei kutyatej	<i>Euphorbia amygdaloides</i>
5.	ászpa, fehér zászpa	fehér zászpa	<i>Veratrum album</i>
6.	bábakonny, bábakalács, szártalan bábakalács	szártalan bábakalács	<i>Carlina acaulis</i>
7.	bakceka, réti bakszakáll	régi bakszakáll	<i>Tragopogon orientalis</i>
8.	bárányláb, zsálya	mezei zsálya	<i>Salvia pratensis</i>
9.	bazsalikom	bazsalikom	<i>Ocimum basilicum</i>
10.	bergő burján, kosbor	szúnyoglábu bibircsvirág	<i>Gymnadenia conopsea</i>
11.	bodza(virág)	bodza	<i>Sambucus</i>
12.	Boldogasszony lapi	Boldogasszony tenyere	<i>Chrysanthemum balsamite</i>
13.	borsika	boróka	<i>Juniperus communis</i>
14.	borsmenta	borsmenta	<i>Mentha piperita</i>
15.	borsos lenkő, szümcső	szümcső	<i>Bunias orientalis</i>
16.	búzaűfű	búzaűfű	<i>Agropyron</i>
17.	cékla	cékla	<i>Beta vulgaris</i>
18.	cickafark, pulykaűfű, féregfarkú űfű	cickafark	<i>Achillea spp.</i>
19.	citrom	citrom	<i>Citrus limon</i>

20.	citromfű	citromfű	<i>Melissa officinalis</i>
21.	cserefa	hamvas éger	<i>Alnus incana</i>
22.	cseresznye(szár)	cseresznye	<i>Prunus avium</i>
23.	csihány, csalán	közönséges csalán	<i>Urtica dioica</i>
24.	csipke	aszat	<i>Cirsium spp.</i>
25.	csombor	csombord	<i>Satureja hortensis</i>
26.	dancia, tártnics	sárga tártnics	<i>Gentiana lutea</i>
27.	dió(levél)	dió	<i>Juglans</i>
28.	dohány(lapi)	dohány	<i>Nicotiana tabacum</i>
29.	eperfű, Szent László tártnics	Szent László tártnics	<i>Gentiana cruciata</i>
30.	eper(levél)	eper	<i>Fragaria</i>
31.	erdei pajzsika, erdészburján	erdei hölgypáfrány	<i>Athyrium filix-femina</i>
32.	erdei sóska	erdei madársóska	<i>Oxalis acetosella</i>
33.	eszpenz, pirosuló hunyor	pirosuló hunyor	<i>Helleborus purpurascens</i>
34.	ezerjófű, szurokfű	szurokfű	<i>Origanum vulgare</i>
35.	fagyöngy	fehér fagyöngy	<i>Viscum album</i>
36.	fehér akác	fehér akác	<i>Robinia pseudacacia</i>
37.	fehér boglárka, százszorszép	százszorszép	<i>Bellis perennis</i>
38.	fehér orgona(levél)	orgona	<i>Syringa vulgaris</i>
39.	fekete kokojza, fekete áfonya	fekete áfonya	<i>Vaccinium myrtillus</i>
40.	fekete retek	fekete retek	<i>Raphanus niger</i>
41.	fekete ribizli	fekete ribizli	<i>Ribes nigrum</i>
42.	fillérfű	pénzlevelű lizinka	<i>Lysimachia nummularia</i>
43.	fodormenta	fodormenta	<i>Mentha crispa</i>
44.	fokhagyma	fokhagyma	<i>Allium sativum</i>
45.	fűzfa(lapi)	törékeny fűz	<i>Salix fragilis</i>
46.	galaj	galaj	<i>Galium</i>
47.	gesztenye	közönséges vadgesztenye	<i>Aesculus hippocastanum</i>
48.	gyermekláncfű	pitypang	<i>Taraxacum officinale</i>
49.	gyertyánfű, fecsketártnics	fecsketártnics	<i>Gentiana asclepiadea</i>
50.	gyömbér	gyömbér	<i>Zingiber officinale</i>
51.	gyöngyvirág	gyöngyvirág	<i>Convallaria majalis</i>
52.	hárs	hársfa	<i>Tilia</i>
53.	hecselli	gyepűrózsa	<i>Rosa canina agg.</i>
54.	istengyümölcse, galagonya virág	egybibés galagonya	<i>Crataegus monogyna</i>

55.	kamilla	sugártalan székfű	<i>Matricaria discoidea</i>
56.	kapor(mag)	kapor	<i>Anethum graveolens</i>
57.	káposzta(levél)	káposzta	<i>Brassica pp.</i>
58.	kender(mag)	vadkender	<i>Cannabis sativa</i>
59.	komló	felfutó komló	<i>Humulus lupulus</i>
60.	koriander	koriander	<i>Coriandrum sativum</i>
61.	kömény(mag)	fűszerkömény	<i>Carum carvi</i>
62.	kőmész	édes gyökerű páfrány	<i>Polypodium vulgare</i>
63.	körömvirág	körömvirág	<i>Calendula officinalis</i>
64.	körösfa	körisfa	<i>Fraxinus excelsior</i>
65.	kövirózsa	kőrözsa	<i>Jovibarba globifera</i>
66.	kukukkvirág, kakukkvirág	tavaszi kankalin	<i>Primula veris</i>
67.	lóhere	lóhere	<i>Trifolium spp.</i>
68.	lósódi	lósóska	<i>Rumex alpinus</i>
69.	lucerna	lucerna	<i>Medicago sativa</i>
70.	macskagyökér	kétlaki macskagyökér	<i>Valeriana dioica</i>
71.	majoránna	majoránna	<i>Maiorana hortensis</i>
72.	málna(levél)	málna	<i>Rudus idaeus</i>
73.	máriatövis	máriatövis	<i>Silybum marianum</i>
74.	ménisora	vörös áfonya	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>
74.	mezei árvácskavirág	mezei árvácska	<i>Viola arvensis</i>
76.	mezei katánkóró	mezei katáng	<i>Cichorium intybus</i>
77.	mogyoró(levél)	mogyoró	<i>Corylus avellana</i>
78.	murok, sárgarépa	sárgarépa	<i>Daucus sarota</i>
79.	mustár	mustár	<i>Brassica</i>
80.	nadály	fekete nadálytő	<i>Symphytum officinale</i>
81.	napraforgó(rózsa)	napraforgó	<i>Helianthus annuus</i>
82.	nyírfa(levél)	közönséges nyír	<i>Betula pendula</i>
83.	papsajt	papsajt	<i>Malva neglecta</i>
84.	pásztortáska	közönséges pásztortáska	<i>Capsella bursa-pastoris</i>
85.	paszuly	bab	<i>Phaseolus vulgaris</i>
86.	petrezselyem	petrezselyem	<i>Pertoselinum hortense</i>
87.	pipacs	mezei pipacs	<i>Papaver rhoeas</i>
88.	piros hagyma	vöröshagyma	<i>Allium</i>
89.	pityóka	krumpli	<i>Solanum tuberosum</i>
90.	rozmaring	rozmaring	<i>Rozmarinus officinalis</i>
91.	Sánta Tamás lapi	havasi tejelőke	<i>Cicerbita alpina</i>
92.	som	somkóró	<i>Melilotus</i>
93.	sóska	mezei sóska	<i>Rumex acetosa</i>
94.	szamártövis	szamártövis	<i>Cirsium vulgare</i>

95.	szeder(levél)	vadszeder	<i>Rubus fruticosus</i>
96.	Szent Antal virág	fehér liliom	<i>Lilium candidum</i>
97.	szilva(mag)	szilva	<i>Prunus domestica</i>
98.	szőlő(levél)	szőlő	<i>Vitis vinifera</i>
99.	szúrós gyöngyajak	szúrós gyöngyajak	<i>Leonurus cardiaca</i>
100.	tárkony	tárkony	<i>Artemisia dracunculus</i>
101.	torma	közönséges torma	<i>Armoracia rusticana</i>
102.	törökbuza	kukorica	<i>Zea mays</i>
103.	tüdőfű	kis holdruta	<i>Botrychium lunaria</i>
104.	uborka	uborka	<i>Cucumis</i>
105.	útilapi, utilapu	lándzsás útifű	<i>Plantago lanceolata</i>
106.	üröm	fehér üröm	<i>Artemisia absinthium</i>
107.	vad ibolya	ibolya	<i>Viola</i>
108.	vadcsombor	kakukkfű	<i>Thymus spp.</i>
109.	vadfokhagyma	győzedelmes hagyma	<i>Allium victorialis</i>
110.	vadmenta	lómenta	<i>Mentha longifolia</i>
111.	vérburján, Jézus vére, orbáncfű	közönséges orbáncfű	<i>Hypericum perforatum</i>
112.	veronika	veronika	<i>Veronica</i>
113.	zab	zab	<i>Avena sativa</i>
114.	zsanika, réti palástfű, Mária palástja	közönséges palástfű	<i>Alchemilla spp.</i>
115.	zsurlófű	mocsári zsurló	<i>Equisetum palustre</i>

2. táblázat

A Bilibók Ildikó által megnevezett állati eredetű orvosságok

	állati eredetű orvosságok	betegség, amelyre alkalmazzák
1.	bárány faggyú	köhögés
2.	disznó epe	fagyás
3.	galambleves	gyermekági láz
4.	gilisza	köszvény
5.	kecsketej	szamárköhögés, tüdőbaj
6.	kutyaszőr	kutyaharapás
7.	lószőr	szemölcs, főköm
8.	lótej	szamárköhögés
9.	méhszurok (propolis)	kutyaharapás
10.	méhviasz	égési sebek, gennyes sebek
11.	meleg lópisi	szamárköhögés
12.	meleg marhagané	köszvény

13.	<i>méz</i>	<i>köhögés, rovarcsípés, gennyos sebek</i>
14.	<i>pióca</i>	<i>tüdőgyulladás, derékfájás, guttaütés</i>
15.	<i>sündisznózsír</i>	<i>köszvény</i>
16.	<i>szalonna</i>	<i>tyúkszem, bőrkeményedés</i>
17.	<i>szamártelj</i>	<i>szamárköhögés</i>
18.	<i>tej</i>	<i>sérült szem borogatása, köhögés, tüdőgyulladás, giliszta bélféreg, rovarcsípés</i>
19.	<i>tejföl</i>	<i>naptól való leégés</i>
20.	<i>tojás</i>	<i>köhögés, vérszegénység, kelés</i>
21.	<i>tojáshéj</i>	<i>csontgyengeség</i>
22.	<i>tyúkmáj</i>	<i>szemölcs, főköm</i>
23.	<i>vakond szívének vére</i>	<i>szemölcs, főköm</i>

3. táblázat

A Bilibók Ildikó kéziratában megnevezett betegségek

betegségek csoportjai	betegségek megnevezései ²³³
külső betegségek (bőrbetegségek, sebek)	fagyás
	gennyos seb
	kiütés
	szemölcs
	bőrbetegség (meloma)
	vágás
	zúzódás
	kelés
	csömör
	orbánc
	bolhacsípés
	égési sebek
	felhólyagosodás
	kutyaharapás
	tyúkszem, bőrkeményedés
fog-, szem-, ízületi- és csontbetegségek	fogfájás
	szemszárazság, szürkehályog, zöldhályog
	csonttörés
	izületi fájdalom
	árpa
	csipás szem
	fogígyvérzés, fogínygyulladás
	ficam

²³³ A betegségek a Bilibók Ildikó kéziratot füzetében megjelenő sorrendben lettek feltüntetve.

belső betegségek	reuma
	trombózis
	izületi fájdalom
	lábgyulladás
	arcüreg gyulladás
	mandulagyulladás
	pajzsmirig
	torokfájás, köhögés, számarköhögés
	májfunkció
	belek
	aranyér
	lépproblémák
	veseelégtelenség
	magas vérnyomás
	idegesség
	mellrák
	idegszál gyulladás
	agydaganat
	méhdaganat, ciszta
	epebántalmak
	gyomorfájás, puffadás, gyomorfekély
	gyomormenés
	tüdőgyulladás, tüdőbaj
	májgyulladás
	fejfájás
	álmatlanság
	csuklás
	giliszta bélféreg
	vizelési problémák
	derékfájás
	láz
	ménköcsapás
	vérszegénység
	guttaütés, szédülés
	szívbj, szívfájás
	epilepszia
	hasmenés
	orrvérzés
	kígyómarás
	étvágytalanság, emésztési zavar
	bélgörcs, bélhurut
	cukorbetegség
	depresszió
	érelmeszesedés

gyermekek betegségei	gyomorfájás
	köhögés
	szájpenész
	csuklás
állatok betegségei	tyúkbetegség
	véres vizelet
	külső seb, zúzódás
	kelés
	gennyes seb
	törés

B. Fényképek jegyzéke

1. kép: A gyimesközéploki gyógynövénygyűjtő túra Facebook-eseményének képe
Letöltés ideje: 2019. 07. 19.
2. kép: Gyűjtőványfű (*Linaria L.*)
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
3. kép: Növénygyűjtés
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
4. kép: Beszélgetés a gyűjtött növények hatóanyagairól
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
5. kép: Növénytűzés
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
6. kép: Növénygyűjtés a régi gyár udvarán
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
7. kép: Növénygyűjtés a régi gyár udvarán
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
8. kép: Lósoska/lósósd (*Rumex alpinus L.*)
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
9. kép: Begyűjtött gyógynövények
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
10. kép: Beszélgetés
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
11. kép: A túravezető
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
12. kép: Begyűjtött gyógynövények
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
13. kép: Parlagfű (*Ambrosia artemisiifolia L.*)
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
14. kép: Cickafarok (*Achillea millefolium L.*)
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
15. kép: Fodormenta (*Metha spicata L.*)
Készítés ideje: 2019. 07. 14.
16. kép: Bilibók Ildikó (B. I.) masszírozás közben
Készítés ideje: 2020. 06. 09.
17. kép: Bilibók Ildikó (gyógyító) és André Erzsébet (beteg)
Készítés ideje: 2020. 06. 09.
18. kép: B. I. által készített gyógynövényes tea
Készítés ideje: 2020. 06. 09.
19. kép: B. I. által használt gyógynövényes könyv
Készítés ideje: 2020. 05. 07.
20. kép: Házilag készített gyógynövényes olaj masszírozáshoz
Készítés ideje: 2020. 05. 07.
21. kép: A gyógymód hatékonyságának könyvvel való alátámasztása

- Készítés ideje: 2020. 06. 09.
22. kép: Masszírozás közben
Készítés ideje: 2020. 06. 09.
23. kép: A könyv hitelességet ad a népi tudásnak
Készítés ideje: 2020. 06. 09.
24. kép: Bilibók Ildikó édesapjától Bodor Istvántól örökölt könyve.
Készítés ideje: 2020. 06. 09.
25. kép: A piócás gyógyítás első lépése: a piócák felhelyezése.
Készítés ideje: 2020. 06. 09.

Készítette: André Mária Irén

Fényképek

1. kép: A gyimesközéplaki gyógynövénygyűjtő túra Facebook-eseményének képe

2. kép: Gyújtoványfű (*Linaria L.*)

3. kép: Növénygyűjtés

4. kép: Beszélgetés a gyűjtött növények hatóanyagairól

5. kép: Növényt szedés

6. kép: Növénygyűjtés a régi gyár udvarán

7. kép: Növénygyűjtés a régi gyár udvarán

8. kép: Lósoska/lósósdi (*Rumex alpinus* L.)

9. kép: Begyűjtött gyógynövények

10. kép: Beszélgetés

11. kép: A túravezető

12. kép: Begyűjtött gyógynövények

13. kép: Parlagfű (Ambrosia artemisiifolia L.)

14. kép: Cickafarok (Achillea millefolium L.)

15. kép: Fodormenta (*Metha spicata* L.)

16. kép: Bilibók Ildikó
masszírozás közben

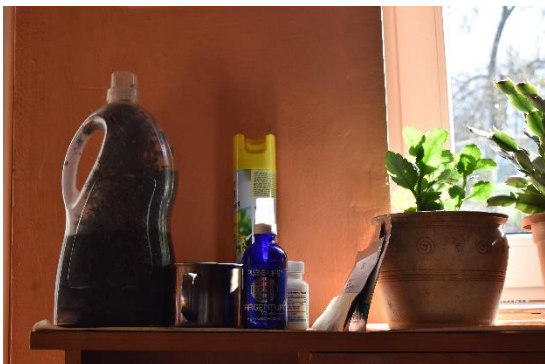
17. kép: Bilibók Ildikó (gyógyító) és
André Erzsébet (beteg)

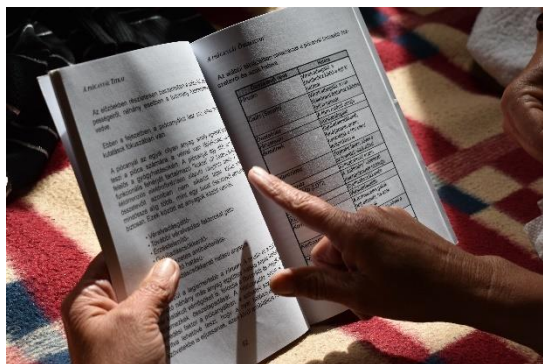
18. kép: B. I. által készített
gyógynövényes tea

19. kép: B. I. által használt
gyógynövényes könyv

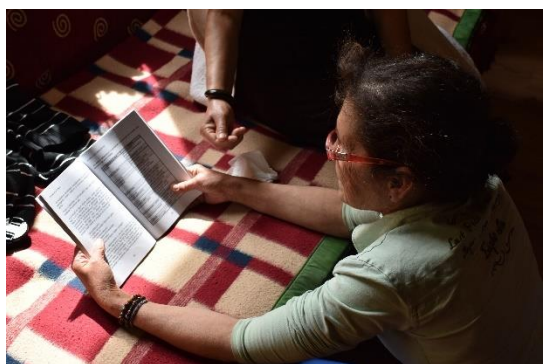
20. kép: Házilag készített
gyógynövényes olaj masszírozáshoz

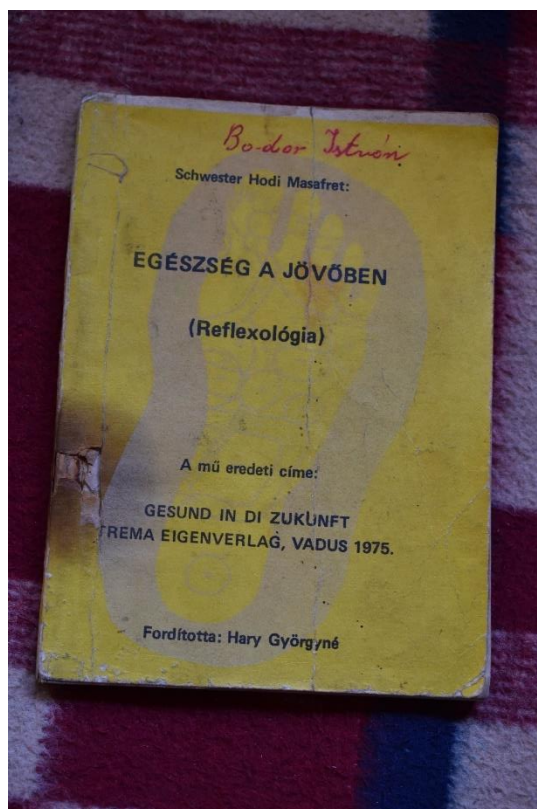
21. kép: A gyógymód hatékonyságának
könyvvvel való alátámasztása

22. kép: Masszírozás közben

23. kép: A könyv hitelességet ad a népi tudásnak

24. kép: Bilibók Ildikó édesapjától
Bodor Istvántól örökölt könyve

25. kép: A piócás gyógyítás első lépése:
a piócák felhelyezése.

